Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Функціональна стилістика

Навчально-методичний посібник

Електронне видання

Умань – 2025

УДК 811.161.2’38(075.8)
Ф80

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології (протокол № 5 від 27 листопада 2024 року).

Рецензенти:
Торчинська Н. М., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри слов’янської філології Хмельницького національного університету;
Шарманова Н. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету;
Шуляк С. А., доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Функціональна стилістика: навчально-методичний посібник / уклад. О. В. Дуденко. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини [Електронний ресурс]. – Умань: УДПУ, 2025. – 147 с.

Навчально-методичний посібник містить конспект лекцій та тематику практичних занять (основні питання для обговорення, вправи і стилістичні завдання, а також домашні завдання), орієнтовні завдання контрольної роботи, список основної та додаткової навчальної літератури.

Окремо вміщено питання для самостійного опрацювання та рекомендації до виконання індивідуального навчально-дослідного завдання. Додано критерії оцінювання всіх видів роботи здобувачів.

Посібник орієнтований на здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, що опановують спеціальність 035 Філологія.

УДК 811.161.2’38(075.8)

© Дуденко О. В., уклад, 2025

ВСТУП

Курс «Функціональна стилістика» належить до вибіркових дисциплін освітньої програми «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» спеціальності 035 Філологія для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. На її вивчення відведено 4 кредити ЄКТС / 120 годин (аудиторних – 20 год лекцій, 20 – практичних).

Мета курсу – формувати в здобувачів вищої освіти систему знань про функціональні стилі та виробляти практичні навички творення і стилістичного аналізу різних дискурсів на основі сучасних досягнень стилістики як науки; розвивати здатність доцільно і правильно застосовувати мовні ресурси в усному та писемному мовленні, сприяти набуттю здобувачами освіти професійних компетентностей відповідно до положень освітньо-професійної програми.

Завдання дисципліни:

- формувати компетентності, спрямовані на усвідомлення системного характеру функціональних стилів мовлення; здатність зіставлення основних критеріїв функціональних стилів та підстилів,
- формувати компетентність виявляти закономірності та зв'язки між сучасними процесами розвитку лінгвістичної науки;
- розвивати здатність застосовувати правила мовленнєвого етикету, користуватися стратегією і тактикою оратора; правильно вибудовувати структуру публічного виступу, застосовувати риторичну аргументацію під час розмов, бесід, лекцій тощо;
- формувати вміння реалізовувати принципи і методи лінгвостилістичного аналізу та експертного редагування вихідних і перекладених текстів; здатність виконувати на професійному рівні переклад текстів різного спрямування;
- розвивати уміння розв'язувати проблему збереження індивідуальної своєрідності автора при перекладі, здатність швидко переключати увагу з однієї мови на іншу.

Результати навчання за дисципліною. Після вивчення дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

- здійснювати усний та письмовий переклад з дотриманням стилістичних норм;
- аналізувати мовні явища в аспекті функціонування мовних одиниць різних рівнів, визначати жанрово-стильові ознаки текстів,
- свідомо добирати найдоцільніші мовні засоби в усному і писемному мовленні відповідно до комунікативної ситуації;
- виконувати лінгвостилістичний аналіз та редагувати різностильові тексти.

КУРС ЛЕКЦІЙ

Лекція 1. Функціональна стилістика як розділ лінгвостилістики

План

1. Що вивчає стилістика?
2. Функціональна стилістика як один із розділів стилістики.
3. Визначення стилю.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. Що вивчає стилістика?

Стилістику визначають як лінгвістичне вчення про найумотивованіше й найдоцільніше послуговування мовою, її одиницями (звуками, морфемами, словами, словосполученнями, реченнями і текстами).

Стилістика – це також учення про стилі, жанри і форми мови, про такі якості мовлення, як логічність, точність, образність, багатство, доречність та ін.

Термін «стилістика» утворився від слова «стиль» (грец. stylos, лат. stilus – паличка для письма). Вміння користуватися паличкою-стилем було одним із показників мовної культури. Поступово поняття «стиль» асоціювалося з манерою письма та мовлення, стало предметом наук – античної теорії стилю, риторики, поетики. Розвиток науки від античної риторики до сучасної стилістики значно видозмінив, розгалузив загальне поняття «стилю», а з ним і значення слова «стиль».

У теперішньому, найбільш звичному розумінні **стиль** мови – це різновид, одна з форм літературної мови, манера мовного вираження у різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування.

В українській мові традиційно виокремлюють такі стилі мови: розмовно-побутовий, офіційно-діловий, науковий, художній, публіцистичний, конфесійний та епістолярний.

Пропонований курс ставить за мету допомогти здобувачам опанувати можливості української мови в різних структурно-функціональних стилях на лексичному, фразеологічному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Це особливо важливо для перекладача, адже він має чітко диференціювати лексеми-відповідники залежно від стильового призначення документа чи тексту.

Ніхто не в змозі засвоїти сучасну українську літературну мову в її повному обсязі. Це стає особливо зрозумілим, якщо зважити хоча б на такі реалії: слів у ній більше мільйона, і переважна частина їх має не одне лексичне значення, а два, кілька чи й багато (полісемічні слова). Навіть найосвіченіша людина може активно володіти лише 5–7 тисячами слів; пасивно вона послуговується кількома десятками тисяч слів. Їх слід доречно добирати залежно від ситуації мовлення. Наприклад, ***говорити*** нейтральне слово, ***ректи*** – застаріле й урочисте, ***мовити*** – урочисте, ***балакати*** – розмовне, ***гомоніти*** – розмовно-голубливе, ***просторікувати*** – зневажливе, ***патякати*** – просторічно-зневажливе і т. д.

Предметом вивчення стилістики є закономірності функціонування мовних засобів у різних видах мовлення.

Для спостереження:

АКТ
ПРОГОЛОШЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв’язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року.

Це зразок офіційно-ділового стилю, і кожне слово у цьому документі – стилістично виважене, доречне. Не лише добір лексем – навіть розміщення їх у документі має важливе значення.

2. Функціональна стилістика – один із розділів стилістики

Функціональна стилістика вивчає функціональний аспект мови, тобто закономірності функціонування національної мови відповідно до потреб суспільства, ситуації спілкування. Особливу увагу приділяє використанню мови у різних сферах спілкування – науці, політиці, у праві, мистецтві, виробництві, побуті, тобто питанням визначення, формування і розвитку функціональних стилів літературної мови.

Функціональна стилістика вивчає функціональні стилі, їх класифікацію і внутрішню жанрову диференціацію (функціонально-стильові різновиди, підстилі), принципи відбору і закономірності поєднання мовних одиниць у стилі. У сучасній лінгвістиці функціональна стилістика є основним, найперспективнішим напрямом розвитку стилістики.

Функціональна стилістика вивчає використання стилістичних засобів у суспільній та індивідуальній мовній практиці. Як вчення про функціональні та індивідуальні стилі, а також мовні засоби, які їх створюють, зосереджує увагу на виробленні принципів розмежування стилів, виявленні їхніх диференційних ознак, дослідженні специфічних особливостей та структури функціональних стилів – **розмовного, художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового, конфесійного, епістолярного.**

3. Визначення стилю.

Теорія і практика стилістики стосується мовних стилів і найтиповіших виявів мовлення. Важливо, щоб кожне усне чи писемне висловлювання набувало ознак певного стилю, жанру, осмислювалось стилістично.

У сучасному мовознавстві лексемою «стиль» прийнято позначати своєрідну манеру й спосіб усного і писемного висловлювання. Словом «стиль» називають і різновиди мови, кожен із яких формується певною сукупністю особливих мовних ознак – лексико-семантичних, фразеологічних і граматичних.

Отже, стиль – це одна з підсистем мови, яка відрізняється від інших її підсистем лексично, фразеологізмами, структурою речень, мовних зворотів тощо.

Термін «стиль» використовується і в багатьох інших значеннях: *романтичний* стиль, стиль *письменника*, стиль *керівництва*, власний стиль письма, *канцелярський* стиль, високопарний, народнопоетичний тощо.

С. Єрмоленко **стилем** називає різновид, видозміну літературної мови; манеру мовного вираження у різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування;

У пошуках визначення стилю можна вивести ряд загальних ознак його: *своєрідний, особливий, характерний, специфічний, оригінальний, індивідуальний* тощо.

Стилем називають й індивідуальну манеру мовної діяльності, спосіб вираження індивідуально-творчих особливостей мовлення – йдеться про *ідіостиль*.

***Стиль** – це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів уживання, відбору і поєднання засобів мовного спілкування у певній сфері тієї чи іншої мови.*

Стиль висловлення (фрази, повідомлення, тексту) – це його змістова властивість, сформована за принципом вибору способів передачі змісту. Стиль висловлення відображає позицію суб'єкта мовлення, особисте ставлення і формує **конотативний** рівень знаків мови. У стилі висловлення відображається суб'єкт мовлення, а це одночасно носій загальнонародної мови, професійного мовлення, говірки територіальної чи соціальної, певного рівня і напряму культури, можливо, мистецького стилю (романтик, модерніст, неокласик), певного емоційного, творчого стану. В результаті на предметно-логічний зміст тексту нашаровується супровідний – конотативний, який і є власне стилістичним. Елементарними частками конотативного змісту є стилістичні значення окремих одиниць мови, які в сукупності становлять стиль висловлення.

Стиль тексту складається зі стилів висловлення як менших складників більшого цілого. Проте стиль висловлення однорідно цілісний, а стиль тексту може бути однорідно цілісним, а може бути, особливо художнього і великого за обсягом тексту, змінним, стилістично рухливим. Це виразно видно на текстах драм, де учасники діалогів є носіями різних соціальних груп і стилі їхніх висловлювань також є різними, але в зіставленні і протилежності їх народжується стиль драматичного тексту.

Кожен мовний стиль формується із стилетвірних і нестилетвірних явищ, особливостей. Саме стилетвірними мовними одиницями один стиль мови відрізняється від усіх інших стилів. Такі засоби зосереджують у собі неповторну стильову своєрідність, сконцентровано виявляються в одному стилі, а в інших простежуються лише частково. Наприклад, слова і сполучення слів *плюс, мінус, трикутник, косинус, вища математика* належать до стилетвірних мовних засобів саме математики як галузі знань, це типові лексичні ознаки (терміни) **наукового стилю**. До цього ж стилю на лежать і такі лексеми, як *фонема, дієслово, член речення* (лінгвістичні терміни). З певної сукупності своєрідних стилетвірних засобів мови і формується мовна й мовленнєва специфіка стилю, ці засоби індивідуалізують кожен стиль.

Стилетвірними (стилістично маркованими) мовними ознаками мова розмежовується на стилі з властивими кожному з них специфічними ознаками, не порушуючи при цьому і внаслідок цього системної єдності літературної мови як окремої комунікативної структури. Кожен стиль мови має стилетвірні ознаки: лексичні, фразеологічні і граматичні (морфемні, морфологічні й синтаксичні).

Слід зауважити, що стильове тло тексту створюється не тільки яскраво забарвленими стилістичними одиницями, такими, які мають стійке позаконтекстне стилістичне значення (стилістеми) і стилістична конотація їх зумовлюється лексичною семантикою (*милий, любий, добрий, поганий, гидкий, злий*) та експресивними формами (*милесенький, любесенький, нудота, гидота*). Такі й аналогічні одиниці виконують свою функцію, є стилістичними домінантами, бо від частого використання у певних типах мовлення вже набули забарвлення певного стилю і закріпились як його маркери. Проте у мовленні (і його продукті – текстах) не буває суцільного потоку стилістем – урочистих старослов'янізмів чи емоційно-образних поетизмів. Спостереження свідчать про протилежне.

Поряд зі стилістемами використовуються нейтральні одиниці, на тлі яких стилістеми й виділяються як стилістичні домінанти. У зв'язках зі стилістемами нейтральні одиниці також набувають контекстного стилістичного забарвлення.

Нестилетвірні мовні одиниці однаково чи майже однаково властиві всім стилям і не формують специфічної самобутності жодного з них. Наприклад, у мовленні будь-якого стилю вживаються слова *батько, мати, син, сестра, родичі, вода, земля, небо, ліс, життя, вечір, спочинок, робота, понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя, тиждень, місяць, рік, століття, великий, малий, зелений, чорний, мирний, весняний, літній, осінній, зимо вий, він, вона, посіяти, посадити, виходити, виростити, зібрати, ви, ми, весело, сумно, жаль, пора, ох, ах, бо, невже, геть, над, і, до, під* та ін. Ці й подібні слова утворюють найголовніший (основний) шар загальновживаної лексики. Це знаки й виразники життєво необхідних понять, реалій, відношень, без яких неможливе спілкування. Уміле використання їх слугує основою мовного спілкування незалежно від його стильового і стилістичного оформлення (розмовно-побутового, наукового, художньо-літературного та ін.) .

Отже, нестилетвірні (стилістично немарковані) мовні засоби, явища використовуються мовцями переважно з нульовим емоційним забарвленням, а стилетвірні засоби мови однаково чи майже однаково диференційовані стилістично, суттєво своєрідні, у кожному зі стилів такі засоби лексично й граматично особливі, індивідуальні.

Слово ***вода*** стилістично немарковане, бо використовується в усіх стилях і формах мови. Похідні від вода лексеми *водиця, водичка, водиченька* стилістично марковані: вони типові здебільшого для художньо-літературного і для розмовно-побутового, але емоційно забарвленого мовлення. Слово **земля** (крім комунікативно особливих випадків) сприймається як нейтральне з погляду емоційного, почуттєвого і, отже, як стилістично немарковане, а слова *земелька, земелечка, землиця, землюка*, означаючи в основному те ж саме, що й земля («Він показав руки свої в землюці і в крові» – А. Головко), є стилістично маркованими.

Прикладом може бути поезія М. Рильського «Слово про рідну матір», де урочисто-піднесений тон художнього мовлення створюється поєднанням стилістеми *благословен*, що мала первісне конфесійне лексичне значення, з відповідною загальновживаною і народнопоетичною лексикою:

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами.
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами.

Слово *благословен* стало камертоном усього тексту. Йому підпорядкувалися поетичні фольклоризми *дрібними росами-сльозами*, *прослалась килимами* і навіть розмовний побутовізм *малими босими ногами.*

Стилістичний ефект часто досягається не насиченням тексту однотипними стилістемами, а їх контрастним зіткненням. Наприклад, у діалозі Наталки і Возного з п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка» контрастно поєднуються розмовні і книжні стилістеми:

***Возний**: Лукавиш – теє-то як його, – моя галочко! І добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.*

***Наталка**: Гріх вам над бідною дівкою глумитися! Чи я вам рівня? Ви пан, а я сирота; ви багатий, а я бідна; ви возний, а я простого роду; та й по всьому я вам не під пару.*

***Возний**: Ізложенниє в отвітних річах твоїх резони суть –теє-то як його – для любові ничтожні. Уязвленное чистореченною любовію серце, по всім божеським і человіческим законам, не взираешь ні на породу, ні на літа, ні на состояніе. Оная любов все – теє-то як його – равняешь. Рци одно слово: «Люблю вас, пане Возний!» – І аз, вишеупом'януший, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою* (І. Котляревський).

Маркованість чи немаркованість мовних одиниць найбільше виявляється на лексичному і синтаксичному рівнях мови. Так звані кореневі слова найчастіше стилістично немарковані, а похідні (афіксальні) слова (з префіксом чи суфіксом) здебільшого стилістично марковані.

Стиль мови і стиль мовлення. Терміни «стиль мови» і «стиль мовлення» синонімічні. Все ж у мовознавчій теорії і в мовленнєвій практиці їх потрібно розмежовувати. Поняття «стиль мови» засвідчує високий рівень розвитку мовних засообів, їх багатство, уніфікацію, унормованість у межах певного стилю мови. Це оцінка мовних засобів кожного із стилів у статиці.

Термін «стиль мовлення» акцентує на конкретному – усному й писемному – функціонуванні, динаміці специфічних мовних засобів, які належать до окремого стилю. Коли йдеться про стилістичні можливості виражальних засобів сучасної української літературної мови як цілісної системи, доцільно вживати термін «стиль мови», а термін «стиль мовлення» застосовувати тоді, коли це стосується конкретного комунікативного використання окремою особою мовних елементів певного стилю.

Основу формування стилю складає конкретний **стилеутворювальний мовний матеріал**, що проявляється на тлі нейтральних, загальномовних одиниць, і становить своєрідність кожного функціонального стилю: формує відносно замкнену систему мовних засобів, представлену стильовими шарами лексики і фразеології, стилістичними можливостями граматичних категорій, стилістичним забарвленням граматичних форм і синтаксичних конструкцій.

Виходячи із цих позицій, **стилі мови** (за Л. Мацько) можна визначати як історично сформовані, суспільно усвідомлені різновиди загальнонаціональної літературної мови, які різняться принципами відбору та організації мовних засобів і частково самими мовними засобами відповідно до сфери спілкування.

Тоді **стиль мовлення** можна трактувати як функціонально-стилістичну систему використання лексико-фразеологічних, морфолого-синтаксичних мовних засобів, з яких сформувався кожен із стилів мови, з метою реалізації функцій мови – спілкування, впливу, інформації.

Отже, при потребі спілкування (у певній сфері суспільної діяльності і життя) мовці реалізують принципи відбору і комбінування мовного матеріалу (сукупності лексико-семантичних, фразеологічних і граматичних мовних ознак) в мовленні і закріплюють його у текстах відповідного функціонального стилю. Загальне поняття стилю розкривається у такому визначенні:

Стиль – це доцільна організація мови (мовлення), з умілим добором і ефективним використанням спеціальних мовних ресурсів, обумовленим функціональним призначенням і практикою мовного спілкування в різних галузях і при певних обставинах життя і діяльності суспільства.

Лекція 2. Функціональні стилі і критерії їх виділення

План

1. Поняття про функціональний стиль.
2. Критерії класифікації функціональних стилів.
3. Жанри функціональних стилів.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. Поняття про функціональний стиль

На сучасному етапі українська мова, здобувши статус державної і виконуючи різноманітні функції для задоволення потреб мовного спілкування у різних сферах суспільних стосунків, має добре розвинену стильову диференціацію. Загальноприйнято виділяти сім стилів: *розмовний*, *художній*, *публіцистичний*, *офіційно-діловий*, *науковий*, *конфесійний*, *епістолярний*.

Стиль пов'язаний з комплексом чинників, які забезпечують успішне мовне спілкування:

- **сфера його функціонування**. Будь-який стиль нерозривно пов'язаний з висловлюваннями і з типовими формами висловлювань, мовними жанрами.

- **співвідношення жанру і стилю**. Кожна сфера людської діяльності, маючи своє призначення, свої цілі, умови, середовище, породжує специфічні для неї певні жанри, тобто «тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлювань. Стиль нерозривно пов'язаний з певним типом побудови цілого, типами його завершення, типами ставлення мовця до інших учасників мовного спілкування (до слухачів або читачів, партнерів, до чужої мови і т. ін.). Отже,

традиційна ієрархія «стиль – жанр», за якою стиль як різновид, функціональний тип мови реалізується через підстилі та їх жанри;

- **стиль є реалізацією можливості вибору**, на який мовець має право і яким завжди користується для досягнення мети мовного спілкування. Уявлення про жанрово-стилістичну форму передбачуваного висловлювання (тексту) керує вибором лексичних і граматичних мовних засобів.

Вибір мовних засобів та їх організація у вигляді мовленнєвого жанру залежить від авторського задуму і предметно-смислового змісту. Однак у жанрах офіційно-ділового, публіцистичного, наукового, конфесійного, частково розмовного й епістолярного стилів виробилися й існують стандартні типи суспільно-політичних, ділових, оцінних, емоційно-експресивних коротких висловів. Із множинності текстів формується арсенал типових мовленнєвих жанрів і їх типових мовних засобів (основних формул), функціональне призначення яких уже визначене, воно виробилося і є готовим до використання в наступних текстотворчих процесах саме цього жанру і цього стилю. Процес вибору має обов'язково передбачати адресність вибраного, тому що без неї не реалізується вольовий задум мовця і не досягається мета. Мовлення не може бути в нікуди, воно звертається й адресується до суб'єкта сприймання, який, можливо, й буде наступним автором. Висловлення (текст) наперед передбачає своїм кінцем, межею зміну суб'єкта мовлення і часто навіть конкретне висловлення – відповідь конкретного автора. Проте адресатом може бути не тільки конкретний співрозмовник, так званий персональний адресат, від якого адресант має чекати такої самої конкретної відповіді. Адресатом може бути колектив, узагальнений образ слухачів, читачів – сфери творчої, суспільно-виробничої або іншої діяльності (див. в анотаціях книг: рекомендовано для вчителів, студентів, лікарів, математиків тощо). Тому варто говорити про концепцію і види адресата, бо зверненість і адресованість до певного конкретного фізичного чи фахового адресата у тексті певного жанру потребує своєї стилістики висловлення, стилістики мовленнєвого жанру, особливостей композиції його.

Кожна сфера мовного спілкування, маючи жанри усних і писемних висловлювань, має й свої типові концепції адресата. Це особливо показово для сфери дипломатичного спілкування, де певні жанри (і первинні, і вторинні) мають чітко визначеного адресата – за титулом, посадою, рангом, чином, суспільною вагомістю і відповідальністю, а також маркуються засобами міжнародної ввічливості (послання глав

держав, заяви уряду і т. ін.). Як правило, такі звернення та адресації мають офіційний, діловий і стандартний характери, не призначені для особистого сприймання, тобто мають зовнішній характер. Дотримання концепції певної зверненості й адресності потребує від автора вживання таких мовних засобів, які б створювали потрібне тло тексту, тобто робили його доступним для сприймання певним адресатом. Це означає, що лексичний і граматичний матеріал тексту повинен засвідчити фахову обізнаність і рівень знань, ерудицію, думки й переконання, позицію і пропозиції, а також викликати в адресата потрібну реакцію і бажання підтримувати спілкування. Вдалий вибір жанру, композиційних прийомів і відповідних мовних засобів може створити потрібне тло тексту, щоб звернути увагу адресата і спровокувати його на продовження спілкування. Це дає змогу зробити висновок, що зверненість і адресність тексту є його конститутивною особливістю, яка має свої типові жанрові форми і мовні формули.

Дослідники стилістики сучасної української мови, враховуючи специфіку стилістичної системи національної мови, збагатили українську лінгвостилістику новими ідеями, цікавими спостереженнями (М. Пилинський, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, В. Калашник, А. Мойсієнко, Л. Шевченко та ін.). С. Єрмоленко так визначає «функціональний стиль» – «суспільно визначені, колективно усвідомлені, традиційно використовувані типи мови, характерні для різних ділянок мовної діяльності».

Нині чинні функціональні стилі і підстилі української мови покривають усі **основні суспільні функції мови**, що стисло можна подати так:

науковий стиль – пізнавально-репрезентативну функцію;
офіційно-діловий – інформаційно-вольову і дидактичну функції;
публіцистичний – функцію цілеспрямованого впливу;
художній – естетичну функцію;
епістолярний – контактну функцію;
конфесійний – функцію релігійного впливу;
розмовний – пізнавально-контактну функцію.

У висловленні як формі й способі життя мови зміст і форма існують невіддільно і настільки активно взаємодіють, що зміна одного неминуче веде до зміни іншого, а разом вони породжуються певним типом мовомислення.

2. Критерії класифікації функціональних стилів

Формування стилю визначає ряд позамовних (екстралінгвальних) факторів, до яких належать:

- *сфера суспільно-виробничої діяльності* (функціонування), в якій постає і формується певний стиль;

- *суспільні функції мови* (функціональне призначення);

- *тип мовомислення* та *форма суспільної свідомості*, яку представляє певний стиль (політика, ідеологія, агітація, інформація; наука; право, законотворчість, управління; словесне мистецтво, художня діяльність; побутові й виробничі стосунки, повсякденне буття; віросповідання, конфесійні відношення; дистанційне кореспондентське спілкування);

- *тематика спілкування*;

- *форма вияву мови* (усна чи писемна, розмовна чи книжна);

- *спосіб комунікації* (масова чи індивідуальна);

- *ситуація* (умови, слухачі, аудиторія);

- *тип* і *вид мовлення* (розповідь, опис, міркування, монолог, діалог, полілог).

Серед позамовних чинників, які впливають на формування стилю, виділяють базові. Це сфера суспільно-виробничої діяльності, у якій постає і формується певний стиль, тип мовомислення та форма суспільної свідомості, яку представляє, виражає цей стиль.

Так, наука, наукова діяльність і все, що ними породжується (форма суспільної свідомості), є сферою дії і базою для формування наукового стилю.

Для художнього стилю сферою дії і базою є словесне мистецтво, художня діяльність, творчість і все, створене ними.

Для публіцистичного – політика, ідеологія, агітація та інформація.

Для офіційно-ділового – право, законотворчість, управління.

Для конфесійного – віросповідання, конфесійні відношення.

Для розмовного – повсякденне буття, побутові й виробничі стосунки.

Для епістолярного – всі сфери дистанційного кореспондентського спілкування.

В основу класифікації стилів сучасної української мови покладено саме ці базові чинники. До стилетворчих факторів належать і такі, як форма вияву мови (усна чи писемна), спосіб комунікації (масова чи індивідуальна), ситуація (умови, слухачі, аудиторія), тип і вид мовлення (розповідь, опис, міркування, монолог, діалог, полілог),

тематичні й конотативні ознаки мовних одиниць, особливості текстотворення та деякі інші. Ці чинники поряд з мовними засобами враховуються при класифікації функціональних стилів, і залежно від того, яким із них надається перевага, можливі уточнення у традиційній класифікації або відповідне перегрупування, збільшення чи зменшення кількості стилів.

Наприклад, Д. Баранник вважає дуже суттєвою для стилістики форму мовлення: усна вона чи писемна, тому всі стилі поділяє на дві групи: **стилі писемного мовлення і стилі усного мовлення**.

До **стилів писемного мовлення** він відносить діловий, науковий, художній, публіцистичний, епістолярний, інформаційний.

До **стилів усного мовлення** – публіцистичний, науковий, інструктивний, інформаційний, розповідний, усно-розмовний.

Функціональні стилі перебувають в опозиції один до всіх, протиставляються сферою, базою, призначенням, впливом, маркованими мовними засобами і разом складають стилістичну систему національної мови, у якій кожний стиль займає своє стилістичне поле з виразним центром і периферією та розмитими, рухливими, «живими» межами у вигляді ситуаційних, галузевих чи жанрових різновидів.

Функціональний стиль – це різновид мови (тип мовомислення, мовної діяльності), що характеризується співвіднесеністю з певною сферою суспільно-виробничої діяльності мовців. Серед диференційних ознак функціонального стилю домінуючою є не міра експресії мовлення, а мовні одиниці – носії семантики певної сфери життя і діяльності (наука чи політика і право, творчість чи побутові стосунки).

Експресивний стиль – це також різновид мови, але такий, що сформувався за ступенем експресії думок і почуттів, емоцій, настанов на досягнення цілей і мети незалежно від сфери діяльності. Своїми координатами функціональні та експресивні стилі пересікаються і ніби знаходяться один в одному. Так, функціональний конфесійний стиль – це одночасно і експресивний високий, урочистий стиль. У ньому зовсім немає місця експресивному низькому.

У функціональному науковому стилі переважає експресивний середній стиль, менше – низького і зовсім мало високого.

У функціональному офіційно-діловому переважають експресивні середній та низький, і тільки у дипломатичному підстилі домінуватиме високий за повної відсутності низького.

У функціональному публіцистичному стилі чітко простежується антонімія високої і низької експресії (нариси і памфлети), але є і середній стиль (інформаційні жанри).

Тільки функціональні художній та усно-розмовний стилі охоплюють усі різновиди експресивних стилів, маючи для них навіть окремі жанри.

2. Жанри функціональних стилів

Систему кожного функціонального стилю складають підстилі, як частини і різновиди його, та жанри.

Жанр (від фр. рід, вид) – це «вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками… Спосіб що-небудь робити; сукупність прийомів; стиль, манера».

Таке словникове тлумачення відображає загальне розуміння жанру в культурі, мистецтві й науці. У літературознавстві і лінгвостилістиці **жанр** визначається *як тип (вид) літературних творів, що склався історично; як узагальнення рис, характерних для широкої групи творів певної епохи, нації або світової літератури взагалі.*

У різні епохи жанровий вигляд літератури змінювався від нечіткого розмежування жанрів до точнішого. Жанри пов’язані з певними історико-культурними епохами і літературними напрямами (стилями). З античних часів до сучасності дійшов жанр **байки**, тоді як **ода** розквітла в добу класицизму і в ній залишилася. Прикметою романтизму ввійшов у літературознавство жанр **балади**.

Жанр можна розглядати і як форму індивідуально-авторського стилю. Так, стиль Тараса Шевченка реалізувався у таких жанрах, як *балада, лірика, поема, драма, повість, щоденник*. Стиль Лесі Українки уславився жанрами *ліричної поеми, поетичної казки, драматичної поеми.*

Жанр входить до системи стилю. Стиль реалізується не інакше, як у жанрах. Проте й кожен жанр має свою внутрішню стилістику. Лінгвостилістика досліджує жанри як різні конкретні форми організації мовного матеріалу функціонального стилю, як його текстові реалізації моделей і структур, що склались і закріпились у мовних ситуаціях. Як для стилю, так і для жанру характерні ***нормативність*** (типовість, традиція, стійкість) та ***специфічність*** (неповторність, своєрідність, оригінальність). Однак для

функціонального стилю неповторність якоїсь риси в інших стилях є важливішою, ніж нормативність, тому що це його автентична особливість. Для жанру важливішою є саме нормативність, типовість, вона зберігає його межі, його простір

У лінгвостилістиці виділяють два типи мовних жанрів: **первинні** (прості) і **вторинні** (складні) мовні жанри. **Первинними** мовними жанрами є *репліки діалогу, розповіді, розмови, монологу.* Межі таких жанрів визначаються зміною суб'єктів мовлення. Ці жанри мінливі й гнучкі, багатоманітні, бо вони ближчі до соціальної основи мови.

Навчитися добре говорити означає оволодіти жанрами мовлення: навчитися звертатися, ставити запитання, відповідати, пояснювати, спростовувати, стверджувати, вміти висловити сумнів, іронію, захоплення, обурення, зневагу, перевести розмову в жарт або на іншу тему, делікатно образитися, ненароком натякнути, доречно процитувати, зробити висновок. На такій суспільній основі в мові виробилися певні жанрові формули. Чим краще людина володіє ними, тим яскравіше розкриється її мовна індивідуальність, тим успішнішим буде спілкування. Такі мовні жанри можна назвати технологічною формою мовної практики.

Знаючи традиційні жанрові форми та використовуючи багатство виражальних засобів мови, людина творить свої індивідуально неповторні варіанти таких жанрів. Описати всі жанрові мовленнєві форми неможливо, але буде повчально дослідити жанрові форми визначних українських мовотворців, майстрів пера.

Наприклад, виділяють чотири класи мовленнєвих жанрів: **інформативні, імперативні** (накази, прохання, пропозиції, поради), **етикетні,** що формують події соціального життя (привітання, поздоровлення тощо), та **оцінні.** Такий поділ є умовним, тому що існують проміжні види жанрів. На шкалі міжособистісних стосунків можна виділити такі жанри:

- святкові жанри (етикетні і близькі до них) – стосунки зберігаються;
- жанри, що погіршують стосунки в прямій формі (з'ясування стосунків, звинувачення, образи, лайки);
- жанри, що покращують стосунки у прямій формі (освідчення, компліменти, сповідь, відверті розмови);
- жанри, що погіршують стосунки у непрямій, опосередкованій формі (іронія, «шпилька», глузи, знущання, сарказм);
- жанри, що покращують стосунки в непрямій, опосередкованій

формі (жарти, дотепи, флірт, загравання).

Мовний жанр як вербальне оформлення типової ситуації соціальної взаємодії людей, приписуючи мовним особистостям певні норми комунікативної взаємодії, залишає й певне поле варіативності – ступінь мовної свободи. З одного боку, жанр дозволяє цю свободу, а з іншого – мовець або не дотримується норми жанру, або не знає її.

Варіативність вибору мовних засобів у межах жанру залежить від стратегії і тактики мовної поведінки.

Вторинні мовні жанри – це загальновідомі види літературних творів та інших текстів: *оповідання, повість, роман, драма, гумореска, монографія, реферат, нарис, інтерв'ю, протокол, реклама* тощо. Вони сформувалися на ґрунті переробки та засвоєння, розширення і втілення в собі первинних жанрів.

Кожний стиль має свою систему жанрів, яка виформовується за відповідними підстилями, реалізуючи їх функції. Головні вимоги до цих жанрів залежать від того, для кого вони призначені.

Жанрами офіційно-ділового стилю є види ділових паперів, офіційне листування і документи, які в офіційно-діловій сфері різних галузей суспільної діяльності та в житті окремої людини мають переважно свою сувору архітектонічну форму і лише окремі з них набули загальноофіційного використання. Наприклад, слова *паспорт, розписка, заповіт* стосуються тільки окремо кожної людини, *указ* – тільки президента, *кодекси* – юриспруденції, *статут* – війська, тоді як *протоколи, накази, розпорядження, постанови, рішення* використовуються в офіційно-діловій сфері усіх галузей суспільної діяльності. Сувора архітектонічна форма досягається дотриманням правил мовної передачі членування думки, виділенням окремих частин – абзацами, нумерацією, рубрикацією, заголовками, параграфами. Такі стильові риси ділових жанрів, як чіткість, ясність, потребують однозначних мовних формулювань. Вони досягаються переважно тим, що внутрішньою формою ділових паперів є констатаційне повідомлення, для якого характерна безсуб'єктність вольового начала, імперативність, точність змісту. Воля й імперативність не допускають у текст інші суб'єктивні тональності. Імперативно-регулювальна семантика змісту та констатаційний спосіб викладу створюють загальну прагматичну спрямованість тексту, яка виявляється уже в заголовку.

У жанрах офіційно-ділового стилю основною особливістю мовної організації тексту є стандартизованість, тобто традиційно вироблена

заданість архітектоніки, синтаксичних конструкцій і композиційно-мовленнєвих форм використання мовних одиниць. Вона є ніби оберегом, що не допускає в текст проникнення суб'єктивності, особистих авторських оцінок і спрямовує мовне оформлення за певною схемою, яку задає структура тільки цього жанру. Наприклад, жанр рішення задає схему: констатаційна – постановча частина; жанр наказу потребує прямої імперативності, вираженої інфінітивом; договір задає схему представлення двох сторін; листи та заяви потребують прямої адресації. Точно визначеним приписам підлягають і мовні засоби, якими послуговується офіційно-діловий стиль, що й свідчить про його повну сформованість і значну традицію. Офіційність названого стилю досягається характерним для більшості його жанрів відстороненням особи – суб'єкта – від прямого представлення себе, а отже, знімаються будь-які види інтимного тону, товариськості, щирості. Дистантність може бути така, що конкретного суб'єкта дії і вимог взагалі не видно або ним є порядок, право, закон, громадськість, держава. Наприклад:

Право кожної людини на життя захищається законом. Жодна людина не може бути умисно позбавлена життя інакше, ніж на виконання вироку суду, винесеного після визнання її винною у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання (Європейська конвенція з прав людини, ст. 2).

Тому такими поширеними в текстах офіційно-ділових жанрів є віддієслівні іменники, безособові, неозначено-особові, узагальнено-особові дієслова, форми на -но, -то, інфінітиви, дієприкметникові й дієприслівникові конструкції, нанизування одній узагальненій особі – суб'єкту – кількох імперативних дій (відділу – розглянути, проаналізувати, виконати, забезпечити тощо).

Основними засобами вираження акцентованої конотації імперативності в офіційно-діловому стилі є дієслова спонукальної семантики, модальні слова (*треба, необхідно, слід*), безособові конструкції, часові форми дієслів, ланцюжки інфінітивних зворотів.

У дипломатичних паперах, особливо в жанрах меморандуму, пам'ятних записок, узгоджувальних заяв, протоколах намірів широко використовується умовний спосіб для вираження ввічливого сумніву, обережної пропозиції, непевного передбачення. Умовні звороти виступають засобом реалізації аргументованості тих випадків, що можуть виникнути під час виконання запланованого.

Наприклад:

У разі аварії, вимушеної посадки чи іншої надзвичайної події з повітряним судном у межах консульського округу консул надає необхідну допомогу екіпажу і пасажирам… Уразі вчинення злочинів на борту повітряного судна консул надає командирові судна допомогу у виконанні обов'язків, що випливають із законодавства України і міжнародних договорів України (Консульський статут України, ст. 85, 86).

Діловитість досягається конкретністю, точністю предмета розмови, адресацією та відсутністю супровідних ефектів, що відволікають від основного. До таких ефектів відносять суб'єктивно-емоційні й оцінні. Проте вважати, що офіційно-діловий стиль повністю безсуб'єктний, не можна. Просто суб'єкт у ньому віддалений, офіційний і діловий, загальний і часто високий (влада), тому його емоції мають бути «за кадром». На тлі враження безсуб'єктності офіційно-ділового стилю дипломатичний підстиль виокремлюється тим, що у частині його мовних жанрів присутня «емоційна експресія і навіть образність, хоч в основному і традиційна». Цьому сприяє і публіцистичний характер дипломатичної діяльності, й те, що дипломатичне спілкування належить до верхнього рівня у просторі мовлення. Верхній рівень формується мовцями, що мають високу мовну компетенцію, добру освіту, виховані смаки, розуміють естетику словесної творчості, впливають чи можуть впливати на соціальні й культурні процеси в суспільстві на державному і міждержавному рівнях.

Нижній рівень мовлення складається з того, що людина байдуже ставиться до мови, говорить як уміє, не замислюючись, чи правильне і гарне те, чому вона навчилася. Тут мовлення у кожного своє, індивідуальне, з власними помилками і знахідками у своїх природних, може, успадкованих мовних жанрах (дочка говорить так, як сприйняла мову від матері).

Верхній рівень мовлення формується освітою, культурою і вихованням духовно-елітного прошарку суспільства. Ці мовці переважно свідомо ставляться до мови як одного із засобів професійного зростання, дбають про піднесення культури власного мовлення, вивчають іноземні мови, а головне, диференціюють своє мовлення залежно від того, з ким, де, коли, за яких умов, у якій ситуації і з якою метою спілкуються. Володіючи вибором, мовці досить легко входять у заданість стилю мовного жанру і дотримуються його вимог.

Лекція 3
ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ
План

1. Характеристика офіційно-ділового стилю:
   - сфера використання, призначення, функції;
   - головні ознаки офіційно-ділового стилю;
   - мовні засоби;
   - підстилі та їх жанри.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.

2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.

4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Цей стиль сучасної української мови певний час **розвивався тільки як епістолярій приватного характеру**, оскільки український народ не мав своєї державності і українська мова в царській Росії офіційною владою взагалі не визнавалась як мова, а вважалася наріччям російської. Проте інтенсивний розвиток художнього стилю, кодифікація норм літературної мови заклали добре підґрунтя для розвитку офіційно-ділового стилю, як тільки з’явилися для цього належні умови – утворення Української Народної Республіки. На жаль, законодавча, дипломатична, адміністративно-управлінська мовна спадщина того періоду (1918–1920 рр.) з відомих політичних причин мало досліджена. Офіційно-ділове життя української мови в УРСР всіляко обмежувалося, допускалося тільки для вигляду, проте ті мовні кліше, специфічна термінологія, синтаксичні структури, композиція ділового тексту, що були ще в давній книжній мові, сформувалися у стильову парадигму мовних ознак офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови.

У зв’язку з проголошенням України незалежною самостійною державою нині максимально зростає роль офіційно-ділового стилю української мови, що обслуговує суспільне, громадське і державне життя громадян усієї країни.

Сфера використання офіційно-ділового стилю мови – це офіційне спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавство, адміністративно-господарська діяльність.

Головне призначення – регулювання ділових відносин мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговування громадянських потреб людей у типових ситуаціях.

Переважає *писемна форма* вираження офіційно-ділового стилю (офіційні папери, що мають статус документів); має й *усну форму вияву* – переговори на різних рівнях державної і громадської влади, офіційні зустрічі, ділові розмови, прийоми громадян; доповіді, виступи.

Основною є **функція** інформаційно-вольова; повідомлення громадянам, установам і організаціям офіційної інформації, що виникає, вступає в дію, виходить з обігу на всіх рівнях державного, суспільно-громадського і виробничого життя.

У найтиповішій для нього писемній формі представлений у розгалуженій системі **сучасних документів**: автобіографій, актів, довідок, договорів, доповідей, записок, доручень, заяв, звітів, інструкцій, квитанцій, листів, наказів, посвідчень, постанов, правил, пояснювальних записок, протоколів, рапортів, розписок, законів, резолюцій, розпоряджень, телеграм, телефонограм, характеристик, поштових конвертів, листів і т. ін. Кожен із документів може вважатись окремим **жанром офіційно-ділового мовлення**.

Зразки документів:

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №155/2025
Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка

На підставі подання Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка постановляю:

1. Присудити Національну премію України імені Тараса Шевченка 2025 року:

ВОВКУНУ Василю Володимировичу, режисерові-постановнику, авторові лібрето, – за оперу «Лис Микита», балет «Тіні забутих предків», модерн-балет «Пізнай себе!», театралізовану кантату «Псальми війни!» Львівської Національної опери;

ІЗДРИКУ Юрію Романовичу, поетові, – за книгу поезій «Колекція»;

КАДИРОВІЙ Жанні Ельфатівні, художниці, – за персональну виставку «Траєкторія польотів»;

КАЗАРІНУ Павлу Володимировичу, журналістові, – за проєкт «Публіцистика воєнного часу в інтернет-виданні «Українська правда»;

КАРПЕЦЬ-ЄРМОЛАЄВІЙ Валентині Іванівні, ПІКУШУ Андрію Андрійовичу, ПІКУШ Марії Іванівні, РИБАК Наталії Михайлівні, майстрам петриківського розпису, – за мистецький проєкт «Петриківський розпис: на захисті ідентичності»;

ПІВНЕНКО Богдані Іванівні, скрипальці, – за концертні програми 2019-2024 років;

САНІНУ Олександру Геннадійовичу, режисерові, авторові сценарію, МИХАЛЬЧУКУ Сергію Євгеновичу, операторові, ЗАГАЙКЕВИЧ Аллі Леонідівні, композиторці, – за повнометражний ігровий фільм «Довбуш»;

ШИМКУ Олександру Артуровичу, композиторові, – за сакральну містерію «Вирій» для мішаного хору, автентичних голосів, сопрано та симфонічного оркестру на стародавні молитовні, біблійні та українські народні тексти.

2. Установити на 2025 рік розмір Національної премії України імені Тараса Шевченка 484480,0 гривень кожна.

Президент України В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ

5 березня 2025 року

Деканові факультету філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

проф. Валентині КОВАЛЬ

студентки 2 курсу

Петренко Аліни Петрівни

ЗАЯВА

Прошу надати дозвіл на дострокове складання сесії у зв'язку із працевлаштуванням у літньому таборі «Артек – Буковель».

05.05.2024 р. *підпис*

Р О З П И С К А

Я, Степанов Степан Степанович, 1972 року народження, що мешкаю в с. Степанці Степанівського району Кіровоградської області

(паспорт СЕ 785953, виданий Кіровським РВ УМВС Кіровоградської області 12.11.1988 р., ідентифікаційний код 26756926), даю цю розписку громадянину США Джорджу Девісу (George Devis), 1960 року народження, мешканцю м. Мідланд штату Техас США, про те, що я отримав у борг гроші в сумі 10.000 (десять тисяч) доларів США.

Позика є безвідсотковою.

Зобов'язуюся повернути позику в строк до 26 грудня 2025 р.

Написано власноруч

1 січня 2025 року підпис Степан СТЕПАНОВ

Присутні:

1) Федченко Тамара Григорівна, що мешкає в м. Кропивницькому, вул. Прогулянкова, 12.

1 січня 2025 року підпис Тамара ФЕДЧЕНКО

Головні ознаки офіційно-ділового стилю:

- регулювально-імперативний характер;
- документальність (кожний офіційний папір повинен мати характер документа),
- стабільність (тривалий час зберігає традиційні форми),
- стисліcть, чіткість, точність, достовірність фактів, правдивість,
- висока стандартизація значної частини висловів,
- сувора регламентація тексту: чіткий порядок в оформленні документа;
- найменший вияв індивідуальності мовця.

Мовні засоби: офіційно-діловий стиль має свою *офіційно-ділову лексику*, але вона не є особливо чисельною, такою, як терміни у науковому стилі. *Колорит офіційності, діловитості* формується не так лексикою, як стабільною композицією *тексту*, який складається загалом із *загальновживаної лексики*, і тільки окремі лексеми є стилістемами офіційно-ділового стилю.

Основні мовні засоби:

- на нейтральному тлі загальновживаних мовних елементів *широке* використання ***суспільно-політичної лексики*** та адміністративно-канцелярської ***термінології*** (*відрядження, протокол, наказ, вищезазначений, вищезгаданий, нижчепідписаний, пред'явник, пред'явлений, заява, заявник, сторони, показання, ухвала, угода, розпорядження, резолюція, інструкція, план, звіт, документ, декларація, кредит*);

- специфічна термінологія (*порушити питання, подати пропозицію*);
- відсутність емоційно-експресивної лексики і будь-якої мовної індивідуальності автора,
- обмежена синонімія, відсутність слів у переносному значенні.

На морфологічному рівні офіційно-ділового стилю помітна *висока частотність іменників*. У текстах багато назв, іменники і прикметники майже не замінюються займенниками, дії і процеси передаються опредмечено, через ***віддієслівні іменники*** (*виконання, засідання, опис, розподіл*). Помітно виділяється й суспільно-політична лексика (іменники на **-ість, -анн(я)**: *регламентован**ість**, собівартість, відповідність, зобов'яз**ання**, клопот**ання**, рішення*, що досить часто мають термінологічне значення).

До високочастотних мовних одиниць у офіційно-діловому стилі можна віднести відіменні ***похідні прийменники**: відповідно до, у відповідь на, на виконання, у зв'язку з, на заміну, у разі.* Імперативний, розпорядчий характер багатьох документів (наказ, постанова) зумовив високу частотність ***інфінітивів*** (*заслухати, обговорити, підготувати, обґрунтувати, піднести*), серед дієслівних форм виділяються частотністю використання форми теперішнього часу та *дієприкметники і дієприслівники*, що пояснюються потребою стисло викласти зміст. Слід відзначити, що в текстах офіційно-ділового стилю *мало прикметників*, зокрема майже немає якісних, тому що переважає номінація фактів, явищ без якісної оцінки їх. Ті прикметники, що вживаються в офіційно-діловому стилі, є відносними і майже всі входять у стійкі словосполучення: *державна скарбниця, матеріальна допомога, соціальний захист, моральне відшкодування, нормативний акт, грошова одиниця, споживчий кошик*. З цієї самої причини (відсутність якісних оцінок) у документах дуже *мало прислівників*, частково функція їх компенсується прийменниково-іменниковими конструкціями: *до запитання, за власним бажанням, за наказом, у розвиток наказу, за фактами порушень*.

У синтаксисі офіційно-ділового стилю **переважають**:

- безособові і наказові форми дієслів; безособові, інфінітивні, неозначено-особові, узагальнено-особові речення; іменний присудок, складні синтаксичні конструкції, дієприкметникові і дієприслівникові звороти;
- обов'язковими є чітко регламентовані розміщення і побудова тексту, обсяг основних частин;

- наявність обов'язкових стандартних висловів (тому в діловому спілкуванні прийнято частіше користуватися готовими бланками).

Офіційно-діловий стиль мови має такі **підстилі (та їх жанри**):

- законодавчий (закони, укази, статути, постанови);
- дипломатичний (міжнародні угоди (конвенції), повідомлення (комюніке), звернення (ноти), протоколи);
- адміністративно-канцелярський (накази, інструкції, розпорядження, довідки, заяви, звіти).

Законодавчий підстиль складають документи, які виконують настановчо-регулювальну функцію в державному і суспільному житті, утверджують обов'язкові правові норми: декрети, закони, кодекси, конституції, укази, постанови, рішення. Мова цих документів, хоч і насичена юридичною термінологією, ускладненими синтаксичними конструкціями з відокремленням, підрядністю, повинна бути доступною і зрозумілою кожному громадянинові держави, бо всі мають однакове конституційне право на таку законодавчу інформацію.

Дипломатичний підстиль обслуговує дипломатичну службу, контакти Української держави з іншими державами, міжнародним співтовариством і всесвітніми організаціями. Цей підстиль характеризується специфічною лексикою, термінологією, серед якої чимало запозичень, та своєрідними формулами дипломатичної ввічливості. До дипломатичних належать:

– організаційно-регулювальні документи (конвенція, пакт, угода, протокол про наміри);

– організаційно-впливові документи (декларація, нота, вербальна нота, міжнародна заява);

– інформативно-описові документи (меморандум, комюніке).

Адміністративно-управлінський підстиль, як кровоносна система, забезпечує зв'язок усього управлінсько-виконавчого апарату держави з його внутрішніми підрозділами і кожним громадянином держави. Він єдиний із підстилів активно доходить до кожного члена суспільства, як і розмовний стиль, особливо нині, коли Україна стає правовою державою.

Серед адміністративно-управлінської документації виділяють:

– розпорядчу (наказ, постанова, рішення, резолюція, розпорядження);

– організаційну (договір, інструкція, статут, штатний розпис, тарифікація);

– інформаційно-довідкову (автобіографія, заява, звіт, план, характеристика, інформація, довідка).

За строком зберігання визначають

-*короткотермінові* (до 10 років);

-*тривалого часу зберігання* (понад 10 років) документи.

За секретністю чи відсутністю її документи бувають: *секретними, для службового користування і звичайними*.

За надходженням документи називають *зовнішніми або внутрішніми* (ті, що складаються в організації).

Документи, що стосуються особи, є її *особистими*, а ті, що стосуються роботи, – *службовими*.

Хоча офіційно-діловий стиль прийнято називати книжним, писемним, бо **основними його текстами є офіційні папери (документи)**, проте він має і усну форму вияву (переговори на різних рівнях державної і громадської влади, офіційні зустрічі, ділові розмови, прийоми громадян тощо).

За рівнем стандартизації виділяють:

1. Документи *з низьким рівнем стандартизації*, у яких обов'язковим є тільки виклад найзагальніших відомостей, інші можуть мати конкретний і довільний виклад (доручення, автобіографія, розписка, звіт, протокол, рапорт, довідка, інформація, офіційний лист тощо).

2. Документи *з високим рівнем стандартизації* (паспорт, анкета, диплом, посвідчення, свідоцтво, типові заяви, бланки), у яких укладач чи заповнювач документа тільки вписує необхідні дані, вибирає варіант запису чи ставить прочерк. У таких документах думка уже стандартизована. До них належать і науково-ділові документи, що сформувалися на межі наукового і ділового стилів: анотації, каталоги, інструкції, огляди, проєкти, програми конференцій, проспекти.

За видом інформації документи можна поділити на *цифрові* (статистичні бюлетені, кошториси, фінансові звіти, накладні) і *текстові*. Серед текстових можна назвати *регламентуючі* (конституція, статут, акт, угода, дипломатичний протокол), *інформативні* (повідомлення, оголошення, меморандум, звіт) і *підсумовувальні* (протокол засідання, витяг з протоколу, резолюція, резюме, декларація, заява партії, відозва).

Стандартизація породжує усталені *мовні формули і блоки текстів,* які за синтаксичною будовою нагадують словосполучення чи моделі речень: *вид на проживання, вірча грамота, грошова компенсація,*

запис актів громадянського стану, засоби до існування, одноразова допомога, особа без певного місця проживання, порядок денний, право на працю, рада засновників, строк чинності, бути на утриманні, вести облік, вступити в права, входити до компетенції, діяти на засадах, довести до відома, залишитись у силі, набрати чинності, надати послуги, накласти стягнення, оскаржити стягнення, поновити на посаді, незалежно від форм власності, у відповідь на ваш лист, договірні сторони погоджуються з тим, що передбачено нижче; з правилами ознайомлений і зобов'язуюсь виконувати.

Дипломатичне мовлення має багато специфічного, умовного, традиційного, усталеного і формального. Саме через двосторонній характер дипломатичної діяльності дипломатичне мовлення (і мова) характеризується значними політичними, соціальними обмеженнями і навіть табу, підвищеним самоконтролем мовця у всіх комунікативних ситуаціях, високим рівнем професійної роботи і соціальної культури співрозмовників. Чітко означене соціально-професійне середовище, елітні учасники дипломатичного мовлення (керівники держав і міжнародних організацій, урядовці, політики, діячі науки і культури – носії високого соціально-культурного типу учасників мовної комунікації) зумовили формування специфічного стилю викладу предметів мовлення, таких мовних рис, які символізують дипломатичну сферу.

Типовими обставинами й умовами дипломатичного спілкування є сфера міждержавних і міжнародних контактів у формі дипломатичного листування, переговорів, зустрічей, публічних виступів, преси, спонтанного живого мовлення. Основним і постійним предметом дипломатичного спілкування є зовнішня політика держави. Проте до предмета дипломатичного мовлення може входити і внутрішня політика та проблеми й питання з усіх сфер суспільно-виробничої та науково-культурної діяльності держав, які вступають у контакти й відносини із зовнішнім світом, переходять межу зовнішньої діяльності. Тому дипломатичне мовлення за спрямованістю завжди двостороннє (біполярне), а часто і багатостороннє. За кількістю учасників комунікативного акту в дипломатичному мовленні виділяють два найпоширеніші функціонально-комунікативні типи. Перший з них – це індивідуальна зустріч (бесіда, переговори), у якій беруть участь тільки два дипломати високих рангів або керівники держав чи високі урядовці.

Специфіка цього типу комунікації в тому, що йому передує попередня і часом тривала та широкомасштабна підготовка з дипломатичним листуванням, плануванням, передбаченням можливих несподіванок, узгодженням протоколу. Кожна така зустріч має двосторонній протокольний характер і як результат – дипломатичні документи (заяви, угоди, договори), тоді як в інших стилях і підстилях мовлення в індивідуальній бесіді ролі не розподіляються заздалегідь і формулюються спонтанно, у процесі бесіди, під впливом цілої низки додаткових факторів. Безперечно, ця особливість дипломатичного протоколу (попередня підготовка, двосторонній характер) відображається у мовній специфіці дипломатичного спілкування.

Другий тип дипломатичного мовлення можна назвати одностороннім. Це публічні виступи перед масовою аудиторією на самітах, з'їздах, конференціях, заяви в пресі, на радіо, телебаченні. Вони також потребують попередньої стилістичної обробки тексту з дотриманням цілей і специфіки дипломатії.

Проміжний тип між першим та другим типами і значно рідший – це зустрічі з кількома учасниками комунікативного акту, обговорення за круглим столом, саміти.

Роль міжособистісних безпосередніх контактів учасників комунікативного акту в дипломатичному мовленні надзвичайно велика. Вміння створити невимушено-дружню ситуацію, встановити контакт, сподобатися співрозмовнику, почати розмову, підтримувати її або непомітно спрямувати у потрібному напрямку допоможе створити приємні умови, доброзичливий стиль спілкування. І навпаки, скутість, напруження між учасниками зустрічі породжують холодний стиль, який може ще більше віддалити співрозмовника від мети. Часом міжособистісні контакти є показником реальних, а не декларованих відносин.

Тому, аналізуючи функціональний стиль або стильовий різновид, обов'язково слід брати до уваги *сукупність позамовних чинників,* їх вплив на мовні і взаємодію з ними. Лінгвістичні ознаки функціонального стилю належать до його внутрішніх властивостей, що відображають специфіку використання загальномовної норми в певній сфері суспільної діяльності, а отже, в певному типі мовної комунікації.

Дипломатичний підстиль в основі своїй зберігає спільність з іншими підстилями офіційно-ділового стилю щодо мети висловлювання, способів та форм її досягнення.

Специфіка дипломатичного підстилю полягає насамперед *в поширених і непоширених мовних формулах номінацій*, сформованих на безпосередній дипломатичній термінології, *в етикетних формулах,* які є невід'ємною особливістю своєрідного дипломатичного жанрового блоку – дипломатичного листування, і підносять дипломатичні тексти на рівень надувічливості, фіксуючи їх як своєрідність підстилю. Предикативні функціональні формули наявні як у текстах дипломатичного підстилю, так і загалом в інших офіційно-ділових текстах, проте особливість їх уживання, підтекстова семантика, непрямі форми вираження та частовживані мовні елементи суб'єктивної модальності роблять їх своєрідною ознакою дипломатичного підстилю.

Як ще одну особливість дипломатичного підстилю (жанрового блоку дипломатичного листування) можна виділити своєрідність мовного формулювання і комбінування тексту та етикетну обов'язковість, особливе *комунікативне навантаження композиційних формул – початкових і заключних*. Все перераховане вище є, по суті, маркерами дипломатичного підстилю, що виокремлюють його на фоні офіційно-ділового стилю.

Дипломатичний підстиль як складова частина офіційно-ділового стилю функціонує в єдності із законодавчим та адміністративно-управлінським підстилями, про що свідчить активне використання жанрів, які прийнято співвідносити із законодавчим (декларація) та адміністративно-управлінським (договір, угода) підстилями.

Таким чином, до стильових рис офіційно-ділового стилю належать: ***офіційність, об'єктивність, точність, логічність, консервативність, або традиційність, чіткість, ясність, стислість, стриманість, ввічливість.*** Вони досягаються у мовному вираженні офіційно-ділового стилю типовими для певних жанрів мовними одиницями лексичного, граматичного і текстового рівнів.

На ***лексичному*** рівні *такими типовими (стандартними) мовними засобами* досягається офіційно-ділова конотація – окремими словами і мовними формулами термінологічного значення; на синтаксичному рівні – *«правильною» однотипною будовою розгорнених речень з однорідними конструкціями і нанизуванням зворот*ів, на текстовому рівні – *суворою архітектонічною будовою тексту, певними композиційно-мовними формами і заданим порядком їх використання*.

Підсумуємо:

Офіційно-діловий стиль – *функціональний різновид літературної мови, що обслуговує адміністративно-управлінську, законодавчу, дипломатичну діяльність мовців в офіційній сфері суспільних стосунків, тобто задовольняє потреби писемного (рідше усного) спілкування в державно-політичному, суспільно-громадському і господарсько-виробничому житті, в ділових стосунках між інституціями, установами чи окремими членами суспільства.*

Загальностильові ознаки. Відзначається *найвищою мірою книжності*; специфічні риси: *імперативність*, *наказовість*, *розпорядність*; *документальність*, *сувора регламентованість* тексту, *непроникність*, *висока стандартизація* висловлювань; *чіткість*, *логічність* викладу матеріалу, *стислість*, *послідовність формулювань* (членування на абзаци, параграфи, пункти), *точність*, *однозначність*, *достовірність*, *правдивість* фактів; *строгість форми*, переважно *безособовий характер тексту*, *відсутність емоційності*, *суб'єктивності*, *прояву індивідуальності* мовця.

Лексичні особливості: основний масив складає *міжстильова, загальновживана лексика, ділова лексика*, що містить різногалузеву термінологію – юридичну, дипломатичну, бухгалтерську, фінансово-економічну, адміністративно-канцелярську та ін.; *численні книжні звороти*, *мовні штампи, кліше й канцеляризми* наявна значна *кількість скорочених слів, абревіатур* (назви організацій, установ тощо). Мова ділового стилю характеризується мінімальною образністю (їй не властива метафоричність, переносність слів), відсутністю засобів емоційної оцінки (емоційно-експресивної лексики), обмеженою синонімією.

Граматичні особливості: *на морфологічному рівні* помітна *висока частотність іменників, прийменниково-іменникових конструкцій, відіменних похідних прийменників*; прикметники переважно відносні, входять у стійкі словосполучення; характерне мінімальне використання часток. Висока частотність інфінітивних, наказових дієслівних форм, а також безособових дієслів у формі теперішнього часу в значенні позачасовості, а також дієприслівників.

На *синтаксичному рівні* специфікою офіційно-ділового мовлення є: прямий порядок слів у реченні, недопустимість пропусків слів; наявність обов'язкових стандартних висловів, шаблонних структур речень; уживання односкладних речень, а також номінативних у заголовках; використання ускладнених речень та складних синтаксичних конструкцій підрядності.

Лекція 4
НАУКОВИЙ СТИЛЬ
План

1. З історії розвитку наукового стилю.
2. Характеристика наукового стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. З історії розвитку наукового стилю.

Науковий стиль і його термінологія почали складатися ще в давній книжній українській мові частково за зразками і під впливом грецької і латинської мов, які викладалися тоді в усіх вищих школах України. З них перекладалися наукові книги, тому що латина була мовою наук усієї Європи. Почасти науковий стиль формувався з власне українських мовних засобів шляхом спеціалізації вжитку їх і термінологізації значень. Свідченням цього є наукові книги-монографії, трактати, лексикони, прогностики, послання, бесіди, що готувалися і видавалися українськими вченими в Острозькій академії, Львівському братстві, Києво-Могилянській академії, Києво-Печерській лаврі та в інших навчальних закладах, братствах, монастирях України.

Відсутність українських наукових установ та вищих навчальних закладів в Україні за часів російського панування, постійні заборони царського уряду викладати і друкувати книги українською мовою негативно позначилися на розвитку наукового стилю. Науковий стиль нової української мови почав **формуватися з середини XIX ст.**

спочатку як науково-популярний стиль. Журнал «Основа» та заснована у 1868 р. «Просвіта» були єдиними осередками, що гуртували навколо себе науковців, техніків, господарників. Вони видавали статті й брошури, порадники, календарі з народногосподарської, природодослідної тематики.

У 1873 р. у Львові з ініціативи Михайла Драгоманова організовано Літературне товариство ім. Т. Г. Шевченка, основною метою якого був розвиток науки, освіти, культури. У 1893 р. воно реорганізувалося в Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка і мало історико-філософську, філологічну та математико-природничу секції. Товариство видало чимало матеріалів з історії, фольклористики, етнографії, мовознавства, літературознавства.

З 1907 р. почало діяти Українське наукове товариство у Києві. У ньому українською мовою видавали наукові записки, збірники, матеріали, періодичні видання (часописи, вісники) та монографічні праці й підручники з історії, літератури, економіки, права, філософії, біології, медицини, геології, фізики, математики, хімії, техніки.

Розвитку наукового стилю сприяли такі видатні українські вчені, як І. Франко, М. Драгоманов, К. Михальчук, С. Подолинський, І. Верхратський, А. Кримський, М. Сумцов, В. Гнатюк та ін.

На кінець XIX ст. уже були вироблені загальнонаукова, гуманітарна й фахові термінології, що відображали рівень науки на той час: *аналіз, синтез, абстракція, аргументація, аспект, ге неза, принцип, проблема, процес, абсолютизм, автономія, методологія, об'єкт, об'єктивний, опозиція, орган, організація, позитивізм, полеміка, політична економія, інституції, кооперація, солідарність, продуктивні сили, пропаганда, ритміка, епідемія, діагностика, аналітичний, раціональний, симетричний* та ін.1

У 1921 р. при Академії наук України організовано Інститут української наукової мови, основним завданням якого було вироблення спеціальної термінології з різних галузей знань і впровадження української мови у всі сфери суспільного життя. Однак тоталітарний режим, що утвердився в СРСР уже на кінець 20-х років, жорстоко обірвав ці починання. І хоча термінологічні комісії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні намагалися інтенсивно працювати, але особливого попиту на українську термінологію не було, бо **українська мова витіснялася російською** з управління, науки, виробництва, школи.

Із прийняттям Закону про мови в УРСР (1989), яким за українською мовою визнано її державний статус в Україні, з утвердженням незалежної Української держави почався процес оздоровлення наукової термінології, визначення специфіки та шляхів збагачення фахових терміносистем відповідно до рівня сучасного розвитку наук питомо українськими термінами і терміносполученнями. Слід пам'ятати, що жодна мова не має суто своїх терміносистем, без запозичень. Природа наукового стилю така, що він більш або менш інтенсивно, але завжди запозичує лексичні терміни інших мов.

2. Характеристика наукового стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри

Сфера використання наукового стилю мови – наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта, навчання.

Головне призначення наукового стилю – систематизувати наукові знання, пізнавати світ, служити для повідомлення про результати досліджень, роз'яснення явищ, представляти наукові дані суспільству.

Головні ознаки наукового стилю: інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причиново-наслідкових відношень, висновки.

Мовні засоби: абстрактна лексика, символи, велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, зразків-символів, часто іншомовних слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання, однозначна загальновживана лексика, безсуб'єктність, безособовість синтаксису, відсутність всього того, що вказувало б на особу автора, його уподобання (емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів).

Наукові тексти мають типові композиції жанрів. Для текстів наукового стилю характерним є послідовне членування на розділи, параграфи, пункти, підпункти.

Науковий стиль має **чітко організований синтаксис**. У ньому переважають речення складної, «правильної» будови, ускладнені зворотами, нанизуванням іменних форм. У реченнях багато іменників і відносних прикметників, мало дієслів, зокрема особових форм.

З наявних дієслівних форм частіше вживаються безособові, узагальнені чи неозначені, наприклад: *Дано дві сторони і кут, протилежний одній з них. Знайди інші два кути і третю сторону* (3 підр.).

Науковий стиль має такі **підстилі**:

- власне науковий (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези);
- науково-популярний (виклад наукових даних для нефахівців – книги, статті у неспеціальних журналах);
- науково-навчальний (підручники, лекції, бесіди тощо),
- виробничо-технічний (науково-технічний).

Зберігаючи основні ознаки стилю, кожний з підстилів і жанрів характеризується своїми особливостями використання мовних засобів.

Власне науковий підстиль має інтернаціональну символіку, універсальні загальнонаукові терміни.

Науково-популярний підстиль використовує й елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори), щоб зацікавити читача.

Науково-навчальний характеризується доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень, програмовістю викладу матеріалу, спрямованою на активізацію мислення учня, поступовим, послідовним уведенням термінологічної лексики.

Виробничо-технічний (науково-технічний) обслуговує різні сфери господарства і виробництва.

Основне призначення власне наукового підстилю – об'єктивувати наукові відомості і кінцеві результати аналітико-синтетичної переробки даних, ***основна функція*** – пояснювати наукову ідею. ***Основними жанрами власне наукового стилю*** є монографія, стаття, наукова доповідь, аналітичний звіт. У межах власне наукового підстилю можна виділити *науково-інформативний* з жанрами: реферат, огляд, анотація, резюме – та *науково-довідковий* (довідники, словники, каталоги).

Монографія – це одноосібно написана книга, у якій зібрано, систематизовано й узагальнено матеріал та результати великого наукового дослідження або об'єднано однією темою кілька досліджень. Монографію пишуть, коли зібрано й опрацьовано велику кількість фактичного матеріалу, одержано переконливі висновки, а її автор має свою наукову гіпотезу чи концепцію вирішення значної

наукової проблеми. У монографії обов'язково мають бути теоретичні розділи, висновки і наукова література. Стиль викладу – об'єктивований, логічний, точний і чіткий.

Стаття – це невеликого розміру надрукована в часописі або збірнику наукова робота, присвячена певній проблемі, питанню і розрахована на фахівців, які розв'язують цю проблему. Статті бувають повідомлювальні (про нові результати), оглядові, аналітичні (підсумки), дискусійні (про спірні питання).

Реферат – це короткий виклад великого дослідження (наприклад, автореферат – виклад основного змісту дисертації) або кількох праць з якоїсь наукової проблеми. В рефераті має бути стисло, але точно відображено основний теоретичний зміст реферованої роботи та довідковий апарат (власні публікації, список наукової літератури).

Дисертація – власне науково завершене дослідження, яким відкрито новий напрям у науці, започатковано досі невідомий підхід чи вирішено складну проблему, досліджено ще невідоме або розв'язано низку завдань, що забезпечать наступний поступ у цій проблемі чи галузі. Дисертація має визначені розмір і чітку структуру, стандартні композиційно-мовленнєві форми, які мають бути наповнені оригінальним змістом цього дослідження. Наприклад: мовні формули – *актуальність теми дослідження зумовлюється…; наукова новизна роботи полягає…; аналіз дає підстави зробити висновок, що…* – продовжуються і підтверджуються мовними конструкціями, що містять конкретний зміст дослідження. Жанр дисертації передбачає у композиційно-мовних формах виклад логічного механізму доказів: теза, доказ (аргумент і спосіб доказу – ствердження або заперечення). Цінність роботи виявиться у висновках при підведенні підсумків. Список джерел та наукової літератури засвідчить, з одного боку, об'єктивність і достовірність дослідження, а з іншого, рівень наукової обізнаності автора у проблемі і галузі.

Науково-навчальний підстиль має ***два основні жанри*** (види літератури): підручники і навчальні посібники. У текстотворенні підручника та навчального посібника є спільне і відмінне. До спільних ознак слід віднести: науковість; об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність його навчальній програмі; наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подачі матеріалу, спрямована на активізацію мислення учнів, студентів; поступове і послідовне введення термінологічної лексики; суворе дотримання норм української літературної мови; культура й естетика

мовлення автора та ілюстрацій. Розрізнення мовних жанрів підручника і навчального посібника: підручник подає весь обов'язковий зміст навчального курсу; навчальний посібник може розглядати не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги, або подавати матеріал ширше.

Підсумуємо:

Науковий стиль *– функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі науки, техніки, освіти і обслуговує науково-технічну, навчальну діяльність мовців.*

Ним реалізується *пізнавально-репрезентативна, інформативно-комунікативна функція* мови.

Сфера використання наукового стилю мови – наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта.

Головне призначення – пізнання світу, повідомлення результатів дослідження, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікація, роз'яснення явищ, систематизація знань, виклад матеріалу.

Словесний вияв наукових знань має бути об'єктивним, життєво правдивим і здебільшого повинен містити теоретично й практично перевірену інформацію.

Писемна форма наукового стилю – первинна, у*сна форма* – представлена виголошуваними доповідями, виступами на конференціях, семінарах, а також диспутами, лекціями тощо.

Основні ***підстилі***:

- *власне науковий* (дисертація, монографія, стаття, доповідь, тези), академічних наукових виданнях, де нова інформація призначена для фахівців певної галузі знань; він має інтернаціональну символіку, універсальні загальнонаукові терміни;

- *науково-навчальний* (у підручниках, посібниках, у навчально-методичних статтях, лекціях, бесідах); характеризується доступністю викладу інформації, програмовістю матеріалу, послідовним уведенням термінологічної лексики;

- *науково-популярний* (книги, передмови, статті у нефахових журналах); має на меті зацікавлення науковою інформацією широкого кола читачів про досягнення науки і техніки; використовує елементи художнього мовлення: епітети, порівняння, метафори, виклад не складний за змістом і формою, легкий для сприйняття та розуміння,

- *виробничо-технічний* (науково-технічний) обслуговує різні сфери господарства і виробництва (інструкції, технічні проспекти).

Стильові ознаки наукового мовлення: *точність*, *однозначність*, *логічність*, *понятійність*, *узагальненість*, *переконливість*, *аргументованість доказів*, *аналіз*, *синтез*, *міркування*, *твердження*, *висновки*, *лаконічність*; *книжна манера висловлювання*, *чітка структурна організація тексту*: членування на розділи, підрозділи, пункти, параграфи; введення *формул*, *діаграм*, *логічні символи*, *обчислювальні знаки*; наявність *цитат*, *посилань* тощо.

Мовні засоби стилетворення. *Лексичні й фразеологічні засоби*: орієнтація на книжну лексику, використання термінології, абстрактної лексики, слів іншомовного походження.

Слова, як правило, вживаються в прямому значенні, емоційна та експресивна лексика рідковживана; відсутність багатозначних слів, емоційно-експресивних синонімів, афіксів, засобів художньої тропіки, індивідуальних неологізмів, всього, що вказує на суб'єктивність, авторські уподобання тощо.

Вкрай обмежено вживаються фразеологізми, окрім наукової фразеології (*неозначена форма дієслова*, *прямий порядок слів*, *пасивний стан*, *риторичні фігури*).

Граматичні особливості: перевага іменникового типу висловлювання; широке використання відносних прикметників; незначна кількість дієслів; часте вживання віддієслівних іменників; серед дієслівних форм переважають безособові, узагальнені чи неозначені; часто вживана форма теперішнього часу в значенні позачасовості, зокрема теперішнього часу постійної дії. У словотворенні наявна стильова визначеність абстрактних іменників**.**

Науковий стиль має чітко організований синтаксис:

- широке використання простих ускладнених речень (однорідними членами, узагальнювальними словами, відокремленими зворотами, нанизуванням іменних форм, вставними чи вставленими одиницями);

- тяжіння до складних синтаксичних конструкцій, зокрема складнопідрядних речень із вираженням причинно-наслідкових зв'язків;

- перевага граматично повних речень.

Лекція 5
ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ
План

1. З історії розвитку публіцистичного стилю.
2. Характеристика стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. З історії розвитку публіцистичного стилю

Публіцистичний стиль української мови започатковувався одночасно з художнім, офіційно-діловим і науковим. Проте тривалий час публіцистичний стиль не мав повноцінного розвитку через втрату українським народом державності, через постійні заборони української мови.

Публіцистичний стиль – це стиль суспільної комунікації, громадського життя, звідки українська мова витіснялася з нього то польською, то російською владою. Публіцистика є ніби проміжною сферою художнього, ділового і наукового спілкування, вона синтезує в собі частину функцій, мовних ознак та засобів художнього, ділового, наукового стилів.

Публіцистичний стиль розвивався при художньому, його історія та основні джерела пов’язані з історією художньої літератури, науки, української преси. Його корені сягають давньої полемічної української літератури (Герасим Смотрицький, Христофор Філалет, Мелетій Смотрицький, Петро Могила, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Іван Вишенський та ін.).

До початків публіцистичного стилю нової української літературної мови відносять окремі українські тексти з російськомовної харківської періодики першої половини XIX ст.: Г. Квітки-Основ'яненка «Супліка до пана іздателя», Є. Гребінки «Так собі до земляків», «До зобачення»; передмову Тараса Шевченка до другого видання «Кобзаря» та журнали «Русалка Дністрова» (1837 р.) і «Вінок русинам на обжинки» (1846– 1847 рр.).

У кінці XIX ст. українська преса була представлена західноукраїнськими виданнями «Друг», «Громадський друг», «Дзвін», «Слово», «Молот», «Світ», «Житє і слово», «Старина», «Літературно-науковий вісник».

Публіцистичний стиль другої половини XIX – початку XX ст. збагатився працями таких видатних діячів української культури, як П. Куліш, О. Кониський, М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, П. Грабовський, Олена Пчілка, Леся Українка, М. Павлик, І. Нечуй-Левицький, Б. Грінченко, В. Винниченко, М. Грушевський, А. Кримський, М. Хвильовий та ін. Вони обстоювали, хоч і різною мірою, окремішність українського народу, політичні й національно-культурні права українців, вимагали освіти для українського народу рідною мовою, заохочували українську громадськість до пізнання самої себе, своєї історії, будили національну свідомість, закликали служити рідному народові.

Після 1905 р., коли було знято царську заборону на українську мову, розгорнулася широка мережа української періодики на східних землях України, що значно активізувало національно-визвольні змагання українців. Все це сприяло розвиткові і збагаченню публіцистичного стилю, який уже настільки зміцнів, що витримав наступні більшовицько-комуністичні негласні обмеження й утиски української мови, хоча він і зазнає найбільшої шкоди від заборони мови, тому що обслуговує серцевину суспільного життя – ідеологію, громадську думку.

2. Характеристика стилю

Сфера використання публіцистичного стилю – громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, навчання.

Основне призначення – служити розв'язанню суспільно-політичних питань, активно впливати на читачів, переконувати у справедливості певної ідеї, спонукати їх до творчої діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання, здоровий спосіб життя.

Ознаки: логізація та емоційна виразність, оцінка, пристрасне ставлення до предмета мовлення, змісту, інформації, поєднання точності висловленої інформації, наукових положень з емоційно-експресивною чи імперативною образністю художнього бачення питання чи проблеми.

До основних ознак публіцистичного стилю належать: спрямованість на новизну; динамічність; актуалізація сучасності; інформаційність; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться або мовиться; синтез логізації та образності мовного вираження, що нагадує про близькість публіцистичного стилю до наукового і художнього; документально-фактологічна точність; декларативність; закличність; поєднаність стандарту й експресії; авторська пристрасть; емоційність, простота і доступність; переконливість.

Основні мовні засоби публіцистичного стилю – це сплав елементів наукового, офіційно-ділового, художнього стилів. З одного боку, у ньому широко використовується суспільно-політична лексика, політичні заклики, гасла, точні найменування (подій, дат, учасників, місця), а з іншого – багатозначна образна лексика, що здатна привернути увагу читача і вплинути на нього, художні засоби – тропи і фігури.

Всі лексеми, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні. Навіть при художньому домислі в публіцистичному стилі авторське «я» збігається з фактичним мовцем.

Сфера застосування, призначення публіцистичного стилю і ознаки, яким він має відповідати, виробили в ньому певні **мовні форми вираження.** Насамперед до таких можна зарахувати суспільно-політичну лексику: як власне суспільно-політичну: *актив, актуальність, громадський, громадянин, держава, державність, державний, єдність, ідея, ідейність, ідейний, капіталістичний, колоніальний, політика, політичний, прогрес, прогресивний, реакційний, режим, світогляд, союзник, суспільство,* так і загальновживану, що часто вживається у суспільній сфері і набула такого контекстного значення: *боротьба (сил), вогнище (війни), змагання (систем), проблема (роззброєння), розвиток (ідей), нарада (у верхах)* тощо.

Слід зазначити, що публіцистичний стиль завжди виражає протистояння певних сил. Це його обов’язкове призначення й головна ознака.

З відродженням українського національно-культурного життя і здобуттям незалежності України в публіцистичному стилі відбуваються великі зміни. З одного боку, починається пасивізація радянських ідеологем, тобто вони виходять з активного вжитку в пасивний словник; з другого боку, повертаються до життя й активізуються українські слова і вирази – носії української національної ідеї, фактів і явищ, лексеми, що були заборонені, несправедливо вилучені і забуті: *соборність, соборник, державність, державний, суверенітет, суверенність, незалежна, самостійна Україна, Українська Народна Республіка, Акт злуки УНР із Західною Українською Народною Республікою, Українська повстанська армія;* назви української національної символіки: *тризуб, жовто-блакитний прапор, синьо-жовтий прапор, гривня;* назви козацьких військових атрибутів: *гетьман, булава, сотник, отаман, козак, козацтво.* В українську мову, і найбільше в її публіцистичний стиль, повернулися українські антропоніми – імена заборонених і забутих визначних політичних, культурних, релігійних діячів України, провідників і сподвижників національних визвольних змагань, творчої і наукової інтелігенції: Симона Петлюри, Михайла Донцова, Миколи Міхновського, Василя Липинського, Євгена Коновальця, Степана Бандери, Ярослава Стецька, Андрія Мельника, Романа Шухевича, митрополита Іларіона (І. Огієнко), митрополита Мстислава і багатьох інших.

У власне публіцистичному стилі сформувалася традиційна й постійно продукується нова суспільно-політична лексика і фразеологія: *президентське вето, народ, демократія, суспільство, Українська держава, конституція, парламент, парламентаризм, депутат, права людини, правозахисник, консолідація національно-демократичних сил, соціально-економічна політика, соціальна допомога, криза економіки, урядовці, можновладці, конгрес української інтелігенції.*

Суспільно-політична лексика характеризується наявністю сем, співвідносних з поняттями «суспільство», «політика», «держава» або дотичних до них.

За спільними семантичними компонентами серед суспільно-політичної лексики умовно можна вичленувати такі групи:

1. Лексеми, що відображають **політичне життя суспільства**. Це передусім ідеологеми, тобто такі мовні одиниці, які називають систему концептуально оформлених ідей, політичних поглядів, світоглядів,

ідеалів, доктрин, течій, сформованих партіями, рухами, громадськими організаціями, визначними політиками: *демократія, соціалізм, капіталізм, лібералізм, консерватизм, радикалізм, націоналізм, центризм, більшовизм, шовінізм, європеїзація, глобалізація, клерикалізм, мілітаризм.* До цієї групи можна віднести власні назви політичних партій, організацій, об'єднань, рухів, угруповань та їхніх членів, політичних явищ: *партія «Реформи і порядок», партія «Трудова Україна», блок «За єдину Україну», блок «Наша Україна», Всеукраїнське об'єднання «Справедливість»*, *демократ, партократ, ліві, праві, державник, опозиціонер, компартієць; політична тусовка, війна компроматів, брудні технології, чорний піар* та ін.

2. Лексика, що відображає **функціонування державного устрою і законодавчого апарату** та властивих їм ознак і функцій: *Адміністрація Президента, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, парламент, департамент, державна адміністрація, спецслужба, депутатський корпус, номенклатура, мерія, правоохоронні органи, авторитарність, стабілізація*; назви носіїв державної влади: *урядовці, чиновники, силові структури, мер;* назви політичної діяльності, стосунків і конкретних акцій: *декларація, мораторій, політиканство, обструкція, пресинг, репресія, блокування, консенсус, імпічмент, конфронтація, лобізм, протистояння, популізм* та ін.

3. Лексика на позначення **суспільних ідейно-моральних понять:** *патріотизм, свобода, волелюбність, толерантність, громадянська злагода, солідарність, гуманізація, благодійництво, доброчинність, соборність, незалежність* та ін. У сферу суспільно-політичної лексики екстраполюється лексика інших сфер діяльності і галузей науки та життя: економіки, екології, права і криміналістики, освіти, культури, релігійних конфесій.

Оскільки публіцистичне мовлення є «живим», сьогочасним і від того динамічним, частина його лексики перебуває у безперервному русі, зазнає семантичних модифікацій і конотацій, словотвірних інновацій, рецепції іншомовних запозичень, що суттєво розширює палітру стилістичних значень (*відмивання грошей, тіньова економіка, резонансне вбивство, остарбайтер, валютний коридор, європеїзація, псевдореформи, пролонгація, транш, профіцит* та ін.).

Потреби соціуму в нових засобах публіцистичної номінації приводять до утворення нових назв і виразів та до розвитку нових значень у загальновідомих словах. У нових умовах функціонування

слова набувають і нових семантичних навантажень.

Частина нових лексем утворилася морфологічним способом за допомогою суфіксів і префіксів відповідно до властивих українській мові словотворчих моделей:

- роз-, -ння (*розмитнення, розукрупнення, роздержавлення*);

-ик (*бюджетник, вуличник, державник, мобільник, ларьочник, есбеушник, симпатик, секретник, човник*);

-ува-, -юва- (*бартерувати, наварювати, шлангувати*);

-аці(я) (*партизація, департизація, приватизація*).

Серед лексичних новацій значна частина – це назви фірм, підприємств, установ і організацій, що виникли недавно в результаті співробітництва українських виробників і підприємців із зарубіжними. Як правило, це утворення абревіатурного характеру: *СП «Авто ЗАЗ ДЕУ» святкує свою річницю*.

Масове **запозичення чужих слів:** *артсалон, байкери, брифінг, ваучер, відеокліп, діджей, ексклюзив, екстрадиція, імідж, іміджмейкер, імейлик, імпічмент, кліп, кліпмейкер, креативний, мас-медіа, маркетинг, менеджер, мер, моніторинг, піца, плеер, плей-оф, попса, презентація, прес-реліз, профіцит, ріелтер, римейк, саміт, сервер, спікер, спічрайтер, топ-модель, топ-сервіс, факс, хіт* тощо.

Важливою лексикологічною проблемою є поповнення термінології сучасної української літературної мови, зокрема профільних терміносистем, тому що при цьому треба розумно поєднувати національні та інтернаціональні елементи.

Як повернена, реабілітована лексика, так і запозичення поповнили собою терміносистеми багатьох сфер гуманітарних наук, особливо суспільних, культури, освіти, виробництва. Так, наприклад, в освітню систему України повернулись окремі, колись традиційні, форми навчання і відповідно слова, похідні від них утворення і словосполучення: *гімназія, гімназист, гімназистка, гімназійний (клас); ліцей, ліцеїст, ліцеїстка, бакалавр; магістр; тест; рейтинг; модуль*. Уведені в обіг слова: *акредитація, бакалаврство, магістратура, тестування, модульно-рейтингове навчання, національний компонент змісту освіти, етнічна соціалізація, переддошкільна освіта, приватна школа*.

Отже, вузькоспеціальна лексика перестала бути секретом спеціалістів, «спустилася» до звичайних мовців, заповнила щоденну пресу: *аудит, аукціон, банкрут, бартер, брокер, ваучер, вексель, гіперінфляція, дистриб'ютор, дилер, інвестиція, індексація, інфляція,*

консорціум, корпорація, ліцензія, мито, субсидія, суборенда, ставка (процентна), трансфер, транш та ін.

Завдяки засобам масової інформації частина запозиченої лексики досить швидко засвоюється, збагачується похідними утвореннями, граматикалізується: *національний хіт-парад, хітова пісня, хітова програма, хітова дівчина, офшорна зона, плейофна гра.* Поповнення української мови реабілітованими лексемами, новотворами, запозиченнями, елементами розмовного, професійного, діалектного мовлення певною мірою порушує вже усталену кодифікацію української літературної мови, актуалізує питання про функціонування літературної норми та її варіантів. Виникають лексичні паралелі як перехідні ланки до нової норми або семантико-конотативної синонімії: *баскетбол – кошиківка, бачення – візія, виставочний – виставковий, відпочиваючий – відпочивальник, винятковий – ексклюзивний, гімнастика – руханка, виноска – посилання, журнал – часопис, казначейство – скарбниця, сучасний – модерний, фотографія – знімок – світлина* тощо.

Усталилися специфічні для власне публіцистичного стилю **синтаксичні структури**, що характеризуються повторюваністю окремих частин чи нанизуванням компонентів. Ця ознака особливо характерна для газетно-публіцистичного стилю. Наприклад: *Комуністичний режим, який встановився внаслідок жовтневого перевороту, розв'язав нещадну громадянську війну на терені Російської імперії силою зброї та захопив Україну, заливши її кров'ю. Що було далі, нині уже стало широко відомим: розкуркулення і депортація найталановитішої верстви селянства, штучний голодомор, який забрав до 8 мільйонів життів українців, винищення квіту нації – інтелігенції, жорстоке придушення найменших виявів національної самосвідомості, створення атмосфери тотального страху, терор, вироки трійок та розстріли без суду та слідства, десятирічні каральні операції проти населення Західної України, яке повстало проти комунізму, політика зросійщення, яка мала відібрати (і почасти відібрала) у пас материнську мову. Немає кінця-краю комуністичним злочинам проти української нації Це був справжній геноцид, етноцид, лінгвоцид нашого народу* (З газети).

Особливістю публіцистичного стилю є **експресивний синтаксис** з риторично-питальними реченнями, вставними конструкціями, звертаннями, багатозначною й експресивно-емоційною та імперативною лексикою, неологізмами та алюзіями.

В публіцистичному стилі виділяється кілька **підстилів**, кожний з яких має свої жанрові й мовні особливості:

- **власне публіцистичний**, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама),
- **художньо-публіцистичний** (памфлети, фейлетони, нариси, есе),
- **науково-публіцистичний** (критичні статті, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо).
- **ораторський стиль** (усна форма публіцистичного стилю).

Кожний підстиль виробив свої мовні ознаки: систему композиційних прийомів та усталених зворотів, сукупність експресивно-образних засобів.

Публіцистичний стиль (і особливо його власне публіцистичний підстиль) відрізняється від наукового і художнього більшою сьогочасністю, оперативністю, інформаційною місткістю.

Він має свої специфічні **жанри**, в яких реалізуються ці ознаки.

Передова (передовиця) – перша стаття (колонка), у якій викладено офіційний погляд редакції (влади, партії або громадської організації) на актуальну проблему, тему, питання.

Репортаж – розповідь з місця подій, оперативний жанр преси, радіо, телебачення, у якому динамічно, з документальною точністю показується дійсність через сприйняття її автором. Є репортажі подієві, неподієві, проблемні, сюжетні, репортажі-роздуми тощо.

Замітка – найпростіший і найоперативніший інформаційний жанр, у якому повідомляється про конкретні факти, події, явища життя з метою пізнавального чи суспільно-політичного впливу на читача. Основна вимога до заміток – висока інформаційна місткість тексту. Вона досягається точністю фактажу, чіткістю і стислістю викладу думок. Замітки бувають хронікальні, повідомлювальні, полемічні та ін.

Інтерв'ю – жанр у розмовній формі бесіди автора з компетентними людьми на суспільно важливу тему. Інтерв'ю бувають протокольні, офіційні, інформаційні (повідомлювальні), проблемні, аналітичні та ін. Це, власне, і є публіцистичний діалог.

Нарис – жанр, у якому на документальній основі, але з використанням художньо-публіцистичних прийомів зображується об'єктивна картина дійсності або порушується важлива суспільна чи виробнича проблема.

Фейлетон – жанр гумористичного або сатиричного спрямування. Фейлетони пишуться переважно на злободенні, болісні теми.

Памфлет – жанр, у якому гостро викривають політичне, суспільне явище чи особу. Памфлет узагальнює численні негативні вияви і дає їм нищівну сатиричну характеристику. Основна ознака памфлету – типізація індивідуального, яке набуває поширення і стає фактором регресу. Типізація негативного індивідуального дає сатиричний образ, в основі якого завжди гіпербола або гротеск, асоціативність, паралелізм різноманітних логічних ходів.

До публіцистичних жанрів відносять і ***статті***, в яких за допомогою логічних і образних суджень аргументовано, переконливо досліджуються й узагальнюються важливі явища та проблеми суспільства.

Більшість текстів публіцистичних жанрів розрахована на сьогодення, скороминуще життя (замітки, репортажі, інтерв'ю, заяви, послання) в періодиці та ефірі. Проте в українській публіцистиці є тексти, зокрема публіцистично-художні твори, на такі широкі суспільно важливі, націо- і державотворчі теми, що досі не втратили своєї актуальності і ще довго служитимуть українській духовній культурі (публіцистика П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Донцова, С Петлюри, С. Бандери, 1. Огієнка та ін.)

Підсумуємо:

Публіцистичний стиль *– функціональний різновид літературної мови, що обслуговує політико-ідеологічну, суспільно-культурну, господарсько-виробничу діяльність мовців, поширений у сфері масової комунікації.*

Публіцистичний стиль об'єднує *писемну* (преса, інша суспільно-політична література) й *усну* (промова, мітинговий виступ, репортаж) *форми* літературної мови.

Представлений кількома ***підстилями***, кожен з яких має жанрові й мовні особливості. Це *власне публіцистичний*, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама); *художньо-публіцистичний* (памфлети, фейлетони, нариси, есе); *науково-публіцистичний* (літературно-критичні статті, рецензії, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо).

Більшість текстів публіцистичних жанрів розрахована на сьогодення, висвітлення актуальних суспільно-політичних проблем сучасності

Сфера використання – громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, навчання.

Основне призначення – слугувати висвітленню та вирішенню суспільно-політичних питань, активно впливати на читача, забезпечувати формування громадської думки, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання тощо.

Функція – цілеспримованого впливу та інформації.

Ознаки стилю: *інформативність*, *динамічність*, *спрямованість на новизну*, *актуалізація сучасності, документально-фактологічна точність*, *чіткість*, *переконливість*; *політична*, *суспільна*, *морально-етична*, *естетична оцінка* змісту, інформації; *синтез логізації* та *образності* мовного вираження, що свідчить про близькість до наукового і художнього стилів; *декларативність*, *закличність*, *авторська пристрасть*, *індивідуальність*, *емоційність*; *поєднання стандарту* й *експресії*; *простота*, *доступність*, *зрозумілість*.

Основні мовні засоби стилетворення.

Широко використовується *суспільно-політична лексика.*

У сферу публіцистичного мовлення проникають лексеми із інших сфер діяльності і галузей науки, техніки (терміни іншомовного походження з економіки, юрисприденції, права, культури, освіти, в певних межах філософії, релігії, екологіії тощо), іншомовні запозичення, термінотворення, а також неологізми.

Оскільки публіцистичне мовлення є «живим», динамічним, то його лексика постійно перебуває у русі.

Уживання багатозначної образної лексики (перифрастичних зворотів, евфемізмів, антитез та ін. словесних форм виразності), художніх засобів виразності (тропи і фігури) посилює здатність публіцистичного мовлення привернути увагу, вплинути на читача. Неприхована оцінність міститься у виборі емоційно-експресивних слів і фразем (позитивно-оцінної й негативно-оцінної конотації), з якими нерідко асоціюється патетичність, пишномовність, спонукальна експресія, якими породжується пристрасний, високий, наснажений тон публіцистичного мовлення.

Особливістю публіцистичного стилю є експресивний синтаксис, зокрема інверсія, риторично-питальні речення, запитання і відповідь, повтори та інші стилістичні фігури, заклики-звертання, вигуки, які зумовлюють емоційний вплив слова на читача (слухача).

Для публіцистичного мовлення характерні вставні конструкції, модифіковані фразеологізми. Його спорідненість із офіційно-діловим стилем проявляється у нанизуванні однорідних членів речення, мета якого дати якомога повнішу інформацію про події.

Лекція 6

КОНФЕСІЙНИЙ СТИЛЬ

План

1. З історії розвитку конфесійного стилю.
2. Характеристика стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. З історії розвитку конфесійного стилю

Конфесійний стиль виник як стильове запозичення у зв’язку з прийняттям християнства у Київській Русі. Культові книги почали перекладати з грецької мови старослов’янською і використовували в релігійних обрядах, додаючи окремі українські вимовні і граматичні риси. Вчені вважають, що такі тексти у XIV ст. вже читали по-українському. Відомо, що в XVI ст. в церквах використовували і давню українську мову, про що свідчать численні переклади фрагментів з Біблії, учительних євангелій.

Найціннішою пам’яткою того періоду є писане давньоукраїнською мовою Пересопницьке євангеліє, що стало національною святинею українців.

Про становлення конфесійного стилю в українській мові свідчить і той факт, що палкий захисник церковнослов’янської мови Іван Вишенський частину своїх послань (у тому числі й до єпископів) написав простою українською мовою, а також радив: «Євангелиа и Апостола в церкви на литургии простым языком не выворачайте. По литургии ж для зрозуменя людського попросту толкуйте и

выкладайте».

У XVI–XVII ст. у давній українській літературній мові склався і функціонував конфесійний стиль, що задовольняв релігійні потреби українського суспільства. З 1686 р. Росія підпорядкувала українську православну церкву російській, а служба Божа і церковні книги українською мовою були заборонені. У 1690 р. Собор російської православної церкви наклав прокляття й анафеми на «кіевскія книги» видатних українських проповідників і талановитих письменників Симеона Полоцького, Петра Могили, Кирила Ставровецького, Іоаникія Галятовського, Лазаря Барановича та інших і вилучив їх з ужитку.

Складалися суцільні заборони на все українське. У 1753 р. було заборонено викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії, яка готувала провідників вищого духовенства, і далі на цілі століття конфесійний стиль був вилучений з контексту української мови. З того часу з невеликою перервою (1918–1928 рр.) і аж до проголошення України незалежною соборною державою (1991) конфесійний стиль з відомих причин не мав можливостей для вільного розвитку на етнічних українських територіях.

Однак розвиток нової української літературної мови, зокрема її художнього стилю, на початку XIX ст. стимулює і розвиток конфесійного стилю. У 40-х роках XIX ст. з'являється український переклад Євангелія Маркіяна Шашкевича, поширюються українською мовою псалми, Псалтир. У 60-х роках XIX ст. переклад Євангелія зробив П. Морачевський. Разом з Іваном Пулюєм Біблію перекладав Пантелеймон Куліш, а після його смерті працю завершував Іван Нечуй-Левицький. У1921 р. Я. Левицький переклав Новий Завіт і частину Старого Завіту.

Інтенсивніше став розвиватися конфесійний стиль у зв'язку з діяльністю Української автокефальної православної церкви під орудою Василя Липківського (1920–1928 рр.). У Західній Україні греко-католицька церква використовувала спочатку для окремих жанрів, а потім і для всіх інших українську мову. У 30-х – на початку 40-х років українська мова широко використовувалася як культова. Після ліквідації в Україні комуністичним режимом греко-католицької церкви конфесійний стиль української мови функціонував тільки за кордоном, де були українські релігійні громади. Там видавалися катехізиси, молитовники, проповіді і послання, а в 1962 р. вийшла українською мовою Біблія у перекладі Івана Огієнка. Поширеними

нині в Україні є переклад Біблії І. Хоменка та переклад Четвероєвангелія Л. Герасимчука.

2. Характеристика стилю

Сфера поширення конфесійного стилю – культові установи: церкви, монастирі, скити, теологічні навчальні заклади, молитовні будинки, релігійні громади, віруючі родини.

Головне призначення конфесійного стилю – допомагати віруючим у спілкуванні їхніх душ з Богом, зберігати і продовжувати культові ритуали, об'єднувати віруючих одним почуттям щиросердної віри в Бога.

Головні ознаки конфесійного стилю: урочистість і піднесеність як стилістичні домінанти, благозвуччя, символізм та стійкість (стандартність) стильової норми.

До основних мовних стильових (стилетворчих) засобів конфесійного стилю належить ***маркована лексика,*** яку в національній літературній мові називають конфесійною. Це стилістеми *Ісус, Різдво, Великдень, Пасха, Благовіщення, Трійця, піст, причастя, говіння, святий, священик, піп, дяк, диякон, єпископ, митрополит, архімандрит, архієрей, архіпастир, архістратиг, Водохреще, патріархат, літургія, плащаниця, анафема, амвон, врата, олтар, офіра, стихарі, тропарі, престол, псалми, херувими, ангел, архангел, катехізис, церква, ікона, кадило, християнство, хрещення, духовенство, Месія, вознесіння, пророк, гріх, провидіння, монах, чернець, єпархія* тощо.

Серед конфесійної лексики є складні слова: *Богородиця, Богоматір, Богоявления, чудотворець, триєдиний, чоловіколюбний, Богочоловік, чинопокладаппя, священнодіяння.*

У конфесійному стилі є загальновживані вирази, які набули сакрального забарвлення і мають специфічну, конфесійну конотацію. Деякі з них шляхом перенесення і символізації набули конфесійного стилістичного значення. Наприклад, слово *чаша* у конфесійному стилі означає долю (*випити чашу до дна* – терпеливо знести всі незгоди життя; *гірка чаша* – дісталася тяжка доля; *нехай мене обминає чаша сія* – нехай буде все добре), слова *хліб і вино* – їжу (хліб – тіло Христа, а вино – кров), слово *дорога* – це життя.

Важлива мовна ознака конфесійного стилю – ***старослов'янізми***: *агнець, взивати, воздати, воздаяніє, возсідати, сотворити, сотвореніє, уповати, упованіє, блаженний*.

Має конфесійний стиль і свою **фразеологію** – усталені словосполучення: *Ісус Христос, Мати Божа, за упокій душі, подати на часточку, Небесний Отець, Тайна вечеря, Святий Дух, раб Божий, воскресіння із мертвих, скорбящих радосте, Христос воскрес! Воістину воскрес! Достойно єсть! Христос Спаситель, судний день*.

Ці та інші конфесійні лексеми й словосполучення можна простежити у поданому нижче тексті В. Барки.

«Назва літургії походить від двох грецьких слів, що означають загальнонародне богослужіння. Усі ідеї, і серце християнства, і всі прагнення церкви зосереджені в літургії, як у світлому крузі. В ній здійснюється Євхаристія, тобто причащання тіла і крові Господньої. Це таїнство встановив Христос при Апостолах на горі Сіоні в Єрусалимі й заповідав творити його до кінця світу. Отці і вчителі церкви опрацювали і доповнили його. У XIV ст. літургія склалася остаточно в неземній красі обрядового і молитовного чину як дорогоцінний духовний скарб для життя. Літургія має три частини: проскомідію, літургію проголошених і літургію вірних. Назва проскомідія означає «приношення» – на згадку про старозавітний звичай: на свято для поминання приносити хліб і вино як дари в жертву. Священик і диякон, молячись, одягають блискучі одежі на знак душевної чистоти і вбрання в правду Божу. Диякон має орар: блискучу, через плече перекинуту, ніби крило в ангела, смужку, прикмету готовності служити. Проскомідія відбувається в олтарі і здійснює приготування на жертовнику: для Євхаристії. Священик відділяє від просфор і кладе на дискос частки, що перетворяться на тіло Господнє. Дискос, таріль на підставці, символізує нари, де лежав Христос перед похороном. Ніле, ужитий священиком, схожий на спис, що ним пробито серце Спасителя. Над частками ставиться зорниця з двох платівок, вигнутих, як луки, і скріплених навхрест: вона символізує зірку Віфлеєма. Кладеться покров, який означає плащаницю. Для вина й води вживають потір: чашу із значенням таємничої, названої в притчах Соломона чаші премудрості Божої, що перетворює вино і воду на кров Христа. Більший покров, покладений на дари, називається воздух – він кидає тінь, яка нагадує про ніч віддання Христа на муки і смерть. Священик закликає молитовно благодать Святого Духа, кадить, благаючи благословити пропозицію і прийняти на небесний жертовник. Після того – поклінна молитва священика і диякона перед престолом: про удостоєння для служби при таїнстві. Відгортається завіса, і тоді славленням: «Благословенно

царство!» – починається літургія проголошених. Від хорів приходять слова Спасителя з Нагірної проповіді, що освітили світ істиною і відкрили браму вічності; початок їх: «Блаженні вбогі духом, бо їхнє царство небесне». Відкриваються Царські ворота і видно престол, осяяний, як Божа оселя. Звідти винесено Євангеліє через північні двері – символ першого, з невідомості, виходу Христа до народу, і повернено через Царські ворота».

Через заборони й обмеження віровчень у радянський час, а української церкви і в попередні часи самодержавної Російської імперії, а також через перекладний характер релігійних текстів (Біблії і Святого Письма), особливо канонічних, через правописні розбіжності серед мовних засобів сучасного конфесійного стилю, який з 1991 р. активно діє й розвивається в українській духовній культурі, помітна виразна варіантність: Учитель – Месія; свідкувати (свідчити) в Господі – проповідувати через Сипа Божого; за мир з небес – за мир з висот; на тебе уповаю – на тебе покладаюся; дух твій благий – дух твій добрий; глас вопіющого – голос того, хто кличе; многомилостивий – вельмимилостивий; животворящий – животворний тощо.

Синтаксичні особливості. Конфесійному мовленню притаманний ***інверсійний порядок слів*** (*Тоді відпустив Він народ і додому прийшов. І підійшли Його учні до Нього й сказали…*), своєрідна ритмомелодика, що підкреслює урочисту піднесеність, поважність, подекуди навіть і святковість мови; синтаксична схожість початкових структур, повторення слів, словосполучень, речень (*Благослови, душе моя, Господа, і все нутро моє – святе Ймення Його! Благослови, душе моя, Господа, і не забувай за всі добродійства Його!*; *Блаженні убогі, – Царство Боже бо ваше. Блаженні голодні тепер, бо ви нагодовані будете. Блаженні засмучені зараз, бо втішитесь ви. Блаженні ви будете, коли люди зненавидять вас…*; *Господи, помилуй! Господи, помилуй! Господи, помилуй!*; *Благословенний навік Господь! Амінь і амінь!*),

Характерне переважання розповідних, синтаксично повних, простих і складних речень різної будови, досить часто вживаються окличні й питальні структури (*Хіба ж ти покинув нас, Боже, і серед нашого війська не вийдеш вже, Боже? Подай же нам поміч на ворога, людська бо поміч – марнота! Ми мужність покажемо в Бозі – і Він потопче противників наших!*; *Коли терпите кару, то робить Бог вам, як синам. Хіба є такий син, що батько його не карає?*).

Отже, конфесійний стиль сучасної української літературної мови (всупереч колишнім заборонам і нинішнім конфесійним незгодам церков) зберігає основні риси класичної сакральної мови: *урочистість, канонічність словоформ і конструкцій, сталість жанрів* (Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь, псалом) тощо.

Досі залишається дискусійною не лише назва стилю, який покликаний обслуговувати релігійні потреби (***конфесійний***, як найбільш поширена (Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, П. Дудик, Л. Мацько, Л. Шевченко та ін.), а також ***церковно-релігійний*** (Н. Пуряєва), ***релігійний, богословський*** (Н. Бабич), ***сакральний*** (В. Німчук, Т. Коць), ***культовий*** (В. Передрієнко), або **конфесійно-проповідницький** (В. Русанівський), а і його поділ на підстилі.

Дослідник І. Грималовський пропонує такий поділ:

1) ***сакральний*** підстиль (Святе письмо, канонічні молитви);

2) ***літургійний*** (літургійні тексти);

3) ***проповідницький*** (проповіді);

4) ***науково-християнський*** (наукові праці з християнського богослов'я);

5) ***навчально-християнський*** (катехізиси, підручники з релігії для дітей);

6) ***художньо-християнський*** (авторські молитви, переспіви біблійних текстів).

Найпоширенішими **жанрами** (у літературознавстві й лінгвостилістиці *жанр* визначається як тип (вид, форма) текстів літературних творів, що склався історично) у конфесійному стилі є *Євангеліє, притча, послання, апокаліпсис, псалом, молитва, проповідь, канон, акафіст, промова, бесіда, повчання, житіє, мучеництво, сказання, пам'ять, правила і постанови соборів, рішення синоду, акти про канонізацію, грамоти, відпускні листи, паломництва, релігійні піснеспіви,* які виконуються народом як у храмі, так і поза ним тощо. Деякі жанри можуть належати кількох під стилям, а інші – тільки одному.

Підсумуємо: ***Конфесійний стиль*** *– функціональний різновид літературної мови, який обслуговує релігійні потреби суспільства, культово-професійні потреби священнослужителів, а також парафіян, тих, хто вірить у Бога, і поширений у культових установах; це стиль перекладної культової (Біблія, житія, апокрифи) й оригінальної (проповіді, послання, молитви) літератури.*

Найповніше конфесійний стиль виявляється у богослужінні, завдяки цьому його первісна форма – *писемна* – стала й *усною*.

Сфера поширення – культові установи (церкви, монастирі, молитовні будинки), релігійні громади, віруючі родини, теологічні навчальні заклади.

Головне призначення – допомагати віруючим у спілкуванні, зберігати і продовжувати культові ритуали, об'єднувати віруючих одним почуттям щиросердної віри в Бога.

Реалізує ***функцію*** *релігійного впливу*.

Головні ознаки: *поважність*, *урочистість* і *піднесеність* як стилістичні домінанти, *канонічність словоформ* і *конструкцій*, *сталість жанрів* (Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь), *символізм*, *образність* та *стійкість* (стандартність) *стильової норми*.

Основні стилетворчі засоби.

Лексичні, фразеологічні особливості. Найвиразніше характеризує конфесійні тексти – їхній лексичний склад. Насамперед це *стилістично маркована лексика*, яку називають *конфесійною* (лексико-семантичні групи слів для найменування основоположних релігійних понять, різних конфесійних реалій, служителів християнської релігії, свят, постів, таїнств, елементів релігійної обрядовості, а також поняття-назви неправославних релігій).

У конфесійному стилі виразно виступають *старослов'янізми*. Загальновживані вирази набули сакрального забарвлення, церковно-релігійного значення і мають специфічну конфесійну конотацію. Має конфесійний стиль і свою *фразеологію*, усталені словосполучення, поширені звертання. Багатство епітетів, порівнянь, метафор, алегорій, символів, слів та виразів із переносним значенням.

Граматичні особливості. Конфесійному мовленню притаманний *інверсійний порядок слів*, своєрідна ритмомелодика, що підкреслює урочисту піднесеність, поважність, подекуди навіть і святковість мови; синтаксична схожість початкових структур, повторення слів, словосполучень, речень. Характерне переважання розповідних, стандартно стійких синтаксично повних, простих і складних речень різної будови, досить часто вживаються окличні й питальні структури.

Лекція 7
РОЗМОВНИЙ СТИЛЬ
План

1. З історії розвитку розмовного стилю.
2. Характеристика стилю: сфера використання, стильові риси, мовні засоби стилетворення.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. З історії розвитку розмовного стилю

Як і в кожній мові, в українській – це найдавніший стиль, тому що він започаткувався з виникненням мови і в ньому вона розвивалася на початкових своїх етапах. Перші норми літературних мов формувалися саме в розмовному стилі.

Для української мови розмовний стиль є особливо важливим, бо в різні і майже завжди несприятливі для розвитку літературної мови часи через політичні утиски українського народу, через офіційне невизнання його мови, культури, через надмірні впливи запозиченої старослов'янської й інших мов тільки розмовна мова зберігала й передавала з уст в уста моральні засади й етнічні риси українства. В період, коли почала занепадати давня українська літературна мова з її книжними стилями й рисами, розмовна мова вже мала таке багатство різноманітних виражальних засобів на кожному рівні і таку уніфікацію вимовних, лексичних, граматичних, стилістичних норм, що змогла взяти на себе функцію нової літературної мови українського народу і оживити не тільки художній, а й інші стилі.

Розмовний стиль має дві суттєві риси, якими зумовлюється більшість його ознак. Перша з них – він з'явився в усній формі і намагається її зберегти, хоча нині поширюється і в писемній формі (епістолярії, художні твори). Друга – розмовний стиль має дуже широку сферу застосування.

2. Характеристика стилю

Розмовний стиль – особливий різновид літературної мови, що обслуговує побут мовців і виявляється в неофіційній сфері суспільних стосунків.

Цим стилем реалізується *пізнавально-контактна, комунікативна функція* мови.

Стильові риси розмовно-побутового мовлення: *найбільш невимушене, максимально вільне літературне мовлення* і водночас *орієнтоване на мовні норми* (прийнятним є все, наявне в літературній мові, те, що допускається суспільною мораллю, не виходить за межі пристойності); *почуттєвість, емоційність, спонтанність* та *імпровізованість* висловлювання; *супроводжується* різним *інтонуванням, жестами* і *мімічними рухами*.

Найголовнішу вимогу розмовно-побутового стилю – бути нормативним – іноді порушують з певною комунікативно-стилістичною метою, вдаючись до діалектизмів чи інших літературно некодифікованих компонентів (вульгаризмів, варваризмів тощо). Розмовна мова використовується як стилістичний прийом у художніх текстах задля досягнення ефекту індивідуалізації розмовної мови (мови персонажів), відбиває територіально-говіркові особливості національної мови, за якими читач упізнає край, побут, звичаї, час описуваних подій (локально-темпоральний колорит).

Має *усну* (первинну) і *писемну* (вторинну) *форми вияву* (художні твори, епістолярії), *діалогічну* та *монологічну* (рідше) *реалізації*.

Потреба в розмовно-побутовому стилі щоденна, ним послуговуються всі громадяни суспільства, всі верстви населення без обмежень у своїх повсякденних потребах, неофіційному спілкуванні, тому він комунікативно обслуговує значно ширші сфери життя, ніж форми будь-якого іншого стилю мови, тобто має дуже *широку сферу поширення*.

Мовні засоби стилетворення. ***Лексичні та фразеологічні особливості.***

Оскільки розмовний стиль «обслуговує» всіх громадян

суспільства, всі верстви українського етносу в їхніх щоденних життєвих потребах, то він має надзвичайно розгалужену, багату лексику. Використовується ***весь спектр загальновживаної лексики***, передусім лексем побутового значення, які відображають повсякденні потреби мовців (*хліб*, *посуд*, *меблі*, *картина*, *книжка*, *читати*, *господарювати*, *килим*, *чоботи*, *вулиця*, *зима*, *магазин*, *пошта*, *місто*, *чорний*, *веселий*, *холодний*, *старий*; *мати*, *брат*, *дід*, *начальник*, *повар*, *службовець*, *цивільний*, *він*, *цей*); наявні ***діалектизми, жаргонізми*** (*ватра*, *ґаздиня*, *чара*; *мажор*, *фанера*, *центровий*).

Широко представлена ***лексика емоційно-експресивного плану*** (слова-характеристики: *втіха*, *досада*, *ласка*, *щирість*, *розкіш*, *змучений*, *немилосердний*, *чудово*, *страшно*, *дівчинка*, *батечко*, *очиці*, *голівка*, *веселенький*, *старезний*), особливо ***слова зниженої конотації*** (просторіччя, вульгаризми: *алкаш, бухарик*, *дурень*, *балакати, втеліщитися*, *вилупитися*, *волочитися*, *розмазня*, *шваль*, *нечисть*, *чортяка* тощо), чого не дозволяє собі жодний інший стиль.

Значно поширені слова народнорозмовної конотації.

Фрагмент розмовного стилю з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» добре ілюструє знижену лесику:

– Та це ж ті каторжні Балаші! Хіба ж ви їх не знаєте? – кричала Мотря до людей.

– Та це ж ті іродові Довбиші! Хіба ж ви їх не знаєте? – репетувала баба Кайдашиха. – Це ж вона того вовчого заводу з чортячими хвостами.

– Та годі вам лаятись! – гукнув з-за тину один чоловік.

– Як же годі! Та це ж ті підтикані, задрипані Балаші! Хіба ж ви їх не знаєте? Це ж ті бісівські лобурі, що старців по ярмарках водять! – кричала Мотря. – Он зав'язалась, як на Великдень, а батько ходить по селі з торбами.

– Брешеш, брешеш, як стара собака! Та й брехати добре не вмієш! У тебе й до того розуму та хисту нема, – кричала Мелашка.

– В тебе вже розуму, як у дірявому горшку; стільки, як у твоєї свекрухи! – кричала Мотря, взявшись за два кілки і висунувшись у Лаврінів двір.

Тяжіння до стислості, лаконічності розмовного мовлення відбувається за рахунок явища ***субстантивації***: *гардеробна*, *приймальна*, *доповідна*, *накладна*, *відпускні*, *комісійні*, *шашлична*, *заливне*; ознакою розмовності також є ***абревіація*** словосполучень: *ветлікар*, *житлобуд*, *завуч*, *медперсонал*.

Деякі слова можуть мати формальні показники розмовності – суфікси та префікси, поєднуючи в собі розмовність лексичної та словотвірної семантики. До ***афіксальних одиниць*** розмовно-просторічного характеру належать іменники:

- назви жіночого роду із суфіксом **-к-**, на зразок *забігайлів**к**а*, *електрич**к**а*, *роздягал**к**а*, *читал**к**а*;

- віддієслівні іменники жіночого роду з суфіксом **-к-**: ***начитка*** *лекцій*, ***поливка*** *городини*, ***прополка*** *буряків*, ***прокладка*** *дороги*, –тоді як офіційно-діловий стиль мовлення надає перевагу книжним віддієслівним утворенням на ***-ння***: *читання*, *поливання*, *поління*, *прокладання* тощо;

- віддієслівні іменники жіночого роду із суфіксами **-н-**, **-еч-**, **-анин-** на означення інтенсивності, протяжності дії, процесу, явища: *реготн**я***, *ворожн**еч**а*, *шарп**анин**а*;

- назви осіб за професією, родом занять – іменники жіночого роду із суфіксами **-ш-**, **-их-**: *бухгалтер**ш**а*, *голов**их**а, генеральша, ревізорша, акомпаніаторша, інспекторша, лікарша, кравчиха, сторожиха, дячиха;*

- типові суфіксальні утворення – назви осіб за певними характерними рисами і зовнішніми ознаками: *плакс**ій**, дивак*, *хвальк**о***, *дур**ило***, *брех**ун***, *реготух**а***;

- збірні іменники з суфіксами **-н-**, **-в-**, **-от-** мають переважно розмовний відтінок пейоративного забарвлення: *офіцер**н**я*, *брат**в**а*, *гол**от**а*.

- складні іменники з дієслівним компонентом у формі наказового способу (*вертихвістка*, *крутивус*, *пройдисвіт, варивода, вернигора, дурисвіт, жмикрут, крутиніс, паливода, шибайголова*) чи дієслівним коренем у ролі другого компонента (*віршомаз, блюдолиз*, *душогуб*, *пустомол, серцеїд*).

Серед прикметників відтінком розмовності відзначаються утворення з суфіксами інтенсивної якості та згрубілості **(-уч-** (**-юч-**), **-ач-** (**-яч-**), **-ущ-** (**ющ)**, **-ащ-** (**-ящ-**), **-аст-** (**-яст-**): *поган**юч**ий*, *добр**яч**ий*, *завид**ющ**ий*, *проп**ащ**ий*, *голов**аст**ий* та ін.

У системі дієслівних форм виразно розмовну конотацію мають: дієслова із суфіксом **-ону- (-ану-)**, відвигукові форми на **-ка-**, інфінітиви на **-ть**: *хап**ану**ти*, *ойк**а**ти*, *каза**ть***; дієслова тривалої чи багатократної дії з префіксом **попо-**, **пона-**, **пови-**, **пороз-**: ***попо**думати*, ***пона**ходили*, ***пови**дивлялися*, ***пороз**вивалися*.

Активно вживана ***розмовна фразеологія*** (прислів'я, приказки, крилаті слова і вислови яскравого емоційно-оцінного характеру): *Поки гаразд не зробиш діла, ніколи не хвались*; *Їж, поки роток ще свіж*; *Поможе, як мертвому кадило*; *Чиє б нявчало, а твоє мовчало*; *Пише, як курка лапою*; *від горшка два вершка*; *було, та загуло*; *ні сіло ні впало*; *хай йому грець*; *зуби скалити*; *збити з пантелику*; *піймати облизня*; *свіжа копійка*.

Граматичні особливості. Для **синтаксису** характерні:

- речення різного типу, починаючи від однослівних і до розгорнутих складних конструкцій: *Садок*; *Літній вечір*; *Зараз іде дощ*; *Якщо не будеш систематично готуватися до занять, то не зможеш засвоїти матеріал*;

- структури власне неповного речення, еліптичного, а також незакінченого, обірваного: *Куди?* (пор., *Куди ти йдеш?*); *Чому? Скільки? Чого доброго, то й і я відразу додому і ніяких вечірніх походеньок*; *Я розказав би, однак...*; *Ти заходив до приятеля? – Ні*.

Раптом як ба-б-б-ба-бахне! (Остап Вишня).

- речення різного модального спрямування, особливо прості, неускладнені конструкції: *Проходьте*; *Вгомоніться! Чи всі відвідали виставку?*;

- найтиповіші вставні чи вставлені конструкції: *на жаль*, *на щастя*, *мабуть*, *мені здається*, *я думаю*;

- речення із звертаннями: *Ненько, благаю вас!*; *Хлопче, стривай!*;

- слова-речення: *Цур!*; *Геть!*; *Так!*; *Невже?*; *Хіба?*; *Алло!*; *Ой!*; *Ех!*;

- вітальні і прощальні слова і сполучення слів: *Добридень! Добрий вечір! Бувайте! На все добре!* та ін.;

- відсутність речень, ускладнених дієприкметниковими, прикметниковими чи дієприслівниковими зворотами.

Розмовний стиль послуговується художніми засобами – тропами і фігурами, у яких задіяна розмовна і загальновживана лексика. Проте перевага надається лише окремим із них – порівнянням, епітетам, метафорам, метонімії, синекдосі, еліпсу, парцеляції, замовчуванню.

Цікавою ілюстрацією є образні порівняння в діалозі Лавріна й Карпа з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»:

– Карпе! – тихо почав Лаврін, дуже охочий до гарних дівчат. – Скажи-бо, кого ти будеш сватать?

– Ат! Одчепись од мене, – тихо промовив Карно.

– Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як

праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить.

– Гарна… мордою хоч пацюки бий: сама товста, як бодня, а шия хоч обіддя гни.

– Ну, то сватай Одарку Ходаківну: ця тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя; личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний листок. З маленького личка хоч води напийся, а сама пишна, як у саду вишня, а тиха, неначе вода в криниці.

Старий Кайдаш аж набік сплюнув, а Карно промовив:

– Вже й знайшов красуню! Та в неї лице, як тріска, стан, наче копистка, руки, як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то але кістки торохтять.

– Але ж ти й вередливий! То сватай Хотину Корчаківну, – сказав Лаврін і засміявся.

– Чи ти здурів? Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив…

Найбільше мовленнєвих помилок, стилістичних огріхів простежується саме в розмовно-побутовому мовленні. Тому з нього й починається формування культури різностильового мовлення.

Лекція 8
ЕПІСТОЛЯРНИЙ СТИЛЬ
План

1. З історії розвитку епістолярного стилю.
2. Характеристика стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки, мовні засоби, підстилі і жанри.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Пишіть листи і надсилайте вчасно,
Коли їх ждуть далекі адресати,
Коли є час, коли немає часу,
І коли навіть ні про що писати.
Ліна Костенко

1. З історії розвитку епістолярного стилю

Історія листування дуже давня, початки її слід шукати ще в епоху виникнення письма, і пройшло воно багато етапів (перекази, грамоти, послання…), поки набуло форми листів, яким властива і своя композиція тексту, і специфічні мовні засоби. Тематично і відповідно до життєвих ситуацій листування витворило найрізноманітніші типи листів.

Спочатку люди це робили на стінах печер, на скелях. Потім були кам'яні, дерев'яні, глиняні таблички, пальмове листя, папірус, пергамент. І тільки починаючи з XV століття – папір.

Є така відома легенда, яку до нас доніс давньоримський історик Геродот. У ній розповідається про давньоперського царя Дарія, який відправився на війну із скіфами і отримав від їхніх правителів дивне

послання: жабу, мишу, пташку і 5 стріл. Радники царя вважали, що скіфи хотіли цим посланням виразити свою відданість і пошану перському володарю.

Та один із мудреців попередив Дарія, що скіфи мали на увазі зовсім інше. Це означало: якщо перси зариються в землю, сховаються під воду або злетять у небо, стріли скіфів їх усе одно знайдуть.

Як пізніше з'ясувалося, мудрець правильно розшифрував послання, хоч цар йому і не повірив. Армія Дарія зазнала поразки в бою проти скіфів.

Минав час. Формувалися звичаї, з'являлися традиції, розвивалася цивілізація. Нові знання потрібно було передавати наступним поколінням. Так з'явилося піктографічне письмо - лист на основі зображень (піктограм).

За допомогою піктограм можна було передати інформацію про військові походи, полювання, укласти договір. За допомогою піктограм можна було передати інформацію про військові походи, полювання, укласти договір.

Наступним етапом на шляху розвитку писемності став лист, написаний з допомогою ієрогліфів – певних знаків. Вони могли означати звук, склад, а інколи і ціле слово. І було їх понад 600. Щоб написати лист, потрібно було тримати в пам'яті кожний ієрогліф. А це було непросто.

Уже античні грецька і римська літератури мали окремі зразки текстів епістолярної літератури. В античних риториках визначалися основні правила написання листів, подавалися зразки листів Цицерона, визначилася структура тексту: вступ (прескриптум), основна частина і закінчення (клаузула).

Особливої ваги набуло листування в епоху Просвітництва, коли ритори, філософи, вчені проводили наукові дискусії у формі листування, повчальні бесіди зі своїми учнями й послідовниками (відомі такого типу листи Феофана Прокоповича, листи Григорія Сковороди до свого учня Михайла Ковалинського). Ритори укладали «***письмовники***» – збірники листів і послань на всі випадки життя. Головна мета, яку переслідували автори «письмовників», – це вироблення певного мовного стандарту, який мав би допомогти індивідуальним авторам «одягти» зміст їхнього повідомлення у належну мовну форму.

З розвитком риторики вдосконалилася і стала канонічною структура листа. Вона передбачала наявність обов'язкових елементів:

вітання і звертання, встановлення контакту, домагання прихильності, конкретний зміст, що становить собою фактаж листа, прохання і завершення листа останніми нагадуваннями і прощаннями автора з адресатом.

В українській лінгвостилістиці небагато епістолярних досліджень. Заборона та всілякі утиски української мови позначилися на тому, що листи українською мовою не писали або писали мало, та якщо й писали, то їх видавали рідко, малим накладом, вони не популяризувалися. Увага до них, у тому числі й мовна, не схвалювалася.

Сфера використання епістолярного стилю мови не має чітко окреслених меж – це побут, інтимне життя, виробництво, політика, наука, мистецтво, справоведення (справочинство).

Основне призначення епістолярного стилю – обслуговувати заочне, у формі листів, спілкування людей у всіх сферах їхнього життя.

Листи – це писемно оформлені монологи, звернені до певної особи (чи осіб). Тематикою і змістом листи можуть бути найрізноманітнішими залежно від сфери їх використання та інтересів адресатів.

Все листування поділяється на два типи: ***офіційне*** (службове) та ***неофіційне*** (приватне). Крім листів, до епістолярного стилю відносять ***щоденники, мемуари, записники, нотатки, календарі***.

Офіційним є листування між державними органами, установами, організаціями та між службовими особами, які підтримують офіційні стосунки. Таке листування входить до сфери офіційно-ділового стилю.

Неофіційне (приватне) листування ведеться між особами, які мають неофіційні стосунки. Воно має переважно побутовий характер – родинний, інтимний, дружній – і перебуває у сфері дії усно-розмовного стилю.

Тому не всі стилісти визнають епістолярний стиль, вважаючи його ***писемним різновидом (підстилем) усно-розмовного***.

І все ж маємо певну традицію розгляду й дослідження епістолярію. Вона відображає узвичаєну структуру листа.

Початок – це мовні етичні формули, що містять звертання, вітання, встановлення контакту з адресатом, прихильності до автора листа.

Основна частина – це інформація, фактичний матеріал. Він може бути сюжетом розповіді, міркувань, конкретними пропозиціями, проханнями і завданнями.

Завершальна частина також має вигляд мовних етикетних формул із семантикою вибачень, прохань, побажань, прощань.

Наприклад, звертаючи увагу на структуру листів Панаса Мирного, помічаємо, що в них крім традиційних привітань на зразок

Добрий день! листи починаються звертаннями: *Пане добродію! Щирий поклик вашої громади…* (до О. Огоновського, 297 черв.–лип. 1872 р.);

Славетний наш Боже, сьогочасний Кобзарю Миколо Віталійовичу! Минуло четвертина віку… (до М. Лисенка, поч.1893 р.);

Вельмишановний пане, добродію Михаиле Михайловичу! (до М. Коцюбинського, 23 черв. 1900 р.);

Вельмишановна пані добродійко Маріє Миколаївно! (до М. Грінченко,1 лист 1913 р.).

Слід зауважити, що адресати, до яких писав Панас Мирний листи українською мовою, належали до національно свідомої, прогресивної української інтелігенції. Окремі з них наближалися до нього за внеском в українську культуру і славою. Тому Панас Мирний виявляв такий щедрий пієтет як на початку листів, так і в кінці.

Отже, ***соціокультурний контекст переважав над інформативним текстом***.

Наприклад, до Марії Заньковецької, запрошуючи її приїхати до Полтави, він звертався так: *Ясна зоре нашого кону, славетна пані добродійко Маріє Костянтинівно!* (лип.–серп. 1903 р.);

Високоталановиті браття-товариші Йване Карповичу, Миколо Карповичу й Панасе Карповичу! Скільки разів доводилося нам листуватися… (до Тобілевичів, верес. 1904 р.);

Сестро по зброї, високошановна добродійко Ольго Петрівно! (до О. Пчілки, січ. 1901 р.);

Невсипущий наш трудівнику та щирий громадянине Олександре Олександровичу! (до О. Русова, серп. 1901 р.).

Майже всі листи закінчуються етикетною формулою:

До Вас усім серцем прихильний (до М. Коцюбинського, 18 жовт. 1903 р.);

До Вас усім серцем і душею прихильний (до М. Заньковецької, лип.–серп. 1903 р.).

Найпишніший текст, образні початки й уклінні прощання мають вітальні листи Панаса Мирного до авторитетів української культури. Таким є лист до Марка Кропивницького (кінець 90-х – початок 1900-х років): *Батьку нашого кону, високоталановитий артисте Марку Лукичу! Багато літ поминуло… Як же нам, високоталановитий артисте, не дивуватись тій незвичайній силі Вашого духу, що, не звертаючи ваги на всякі шкоди і перепони, не згортаєте своїх дужих крил, як не дякувати Вам за все те, що Ви зробили для нашого кону і, не дивлячись ні на літа, ні на здоров'я, не згортаєте своїх рук… Прийміть же від нас, високоталановитий артисте, нашу щиру подяку і гаряче, від самого серця жадання – доброго та довгого віку, щасного життя без шкод і перепонів і легкої вдачі Вашим найкращим замірам.*

Лист до Івана Нечуя-Левицького (труд. 1904 р.) починається так: *Високоталановитий і славетний наш письменнику Іване Семеновичу!* і містить душевні одкровення про те, що в часи смутку і гіркої туги дві невеличкі книжечки Нечуя-Левицького вказали шлях: / *я пішов по тому шляху… Слава великому артистові рідного слова, що з простої речі виробив таку дзвінку та співучу мову, немовби то великий музика па чудовій скрипці грає і своєю грою вражає душу і серце!.. Слава нашому невсипущому трудівникові. Слава! Слава! Слава! Суди йому, щасна доля, вік довгий і поспіх довгий!*

Епістолярії мають ту перевагу над усіма іншими текстами, що в них автор є самим собою або найближчим до себе, відкритим, щирим. І це відображається в невимушеності добору мовних засобів, безпосередньості вираження почуттів, істинності мовної культури, що й засвідчує реальний стан володіння мовою.

Основна частина листа: живомовна усна безпосередня комунікація переходить у текстову писемну. Обидві спрямовані на адресата і передбачають результат, тому ці частини листів майже завжди конкретні. У них поєднуються елементи усно-розмовного мовлення, настільки автор є носієм стихії живої мови, й елементи писемної, організованої мови, що чітко виражає наміри автора. На ці два струмені нашаровуються ознаки психологічного порядку (автор «переживає, хвилюється», є носієм певного психічного стану) й ознаки художньо-естетичного порядку (автор є творчою особистістю, він – носій певних естетичних ідей, представник мистецького напряму).

Прикладом вільного плину вишуканої української мови епістолярного монологу може бути лист Лесі Українки до А. Кримського від 5 січня 1902 р. із Сан-Ремо:

Вельмишановний і дорогий товаришу! Я чую, що Ви довідуєтесь від моїх родичів про мою адресу. Се ж, видно, Ви хочете подати мені слово привіту, незважаючи на те, що я була до краю негречна до Вас і навіть не обізвалась ні словом подяки на Ваші товариські дарунки, хоч вони глибоко порушили мені серце. Вірте мені, товаришу, коли, приїхавши восени з Буковини, знайшла у своїй київській хаті Ваші книжки, то здалось мені, що се Ви самі зустріли мене на порозі моєї хати і щиро стиснули мені руку. їдучи сюди, була я два дні у Львові, був саме гарячий час агітації в справі українського університету. Настрій був незвичайний для людей нашого племені, бо дуже завзятий та бадьорий, – хоч би частіше був він такий!.. Саму справу з усіма деталями Ви, запевне, знаєте незгірше від мене, то не маю що її розповідати. Ще раз в дорозі я забула і себе, і мету своєї подорожі, то було того одного дня, що прожила в Венеції. Не знаю, чи побачу її ще коли, але що не забуду ніколи, в тім певна.

Тепер життя моє монотонне, як в санаторії, оживляється тільки листами з України та з інших сторін, де живуть прихильні до мене люди. Оживіть і Ви моє пробування на чужині Вашим щирим і завжди цінним для мене словом, – воно ж мені не тільки на чужині жадане. Тим часом бувайте здорові. Стискаю Вашу руку, мій товаришу. Л. Косач

Мова листів членується на дві частини: *соціально-етичну* (звертання, початок, дата, місце, привітання, поздоровлення, подяка і прощання, побажання, сподівання, підпис) та *основний зміст листа*, викладений мовними засобами розмовного стилю завжди індивідуально.

Наприклад, лист Григорія Сковороди до свого учня Михайла Ковалинського від 23 листопада 1762 р.:

Здрастуй, друже! Прохаєш дати тобі поради щодо майбутнього життя твого і становища, особливо про те, з якими друзями підтримувати тобі зв'язок. Ти чиниш розсудливо, що заздалегідь піклуєшся про своє майбутнє… Але дзвін кличе мене до грецького класу. Тому якщо тобі бажано буде поговорити в інший час про те ж саме, ти мені невдовзі напиши. Так ми будемо вести бесіду про святі справи, а тим часом і стиль буде вироблятись.

Твій найближчий друг Григорій Сковорода

Слід звернути увагу на шанобливе оформлення соціально- етичної форми листів. Воно залежить від соціальних статусів адресата і

адресанта, близькості їхніх інтересів і переконань. До своїх учнів Григорій Сковорода звертався так:

Найжаданіший друже Михаиле! Мій Михаиле, радій у господі!; Мій найдорожчий Михаиле!; Здрастуй, найдорожча мені душе, мій Михаиле!; Мир тобі, мій брате!; Здрастуй, мій найсолодший любителю муз, Михаиле!; Здрастуй, найдоброзичливіша істото, Михаиле!; Здрастуй, мій жаданий, найдорогоцінніший Михаиле!; Найдорогоцінніший друже мій Михаиле!; Здрастуй, скарбе софістичних перлин!; Найдорожчому Михайлові мир у господі!; Найдорожчий юначе, мій Федоре!

Леся Українка зверталася до своїх родинних адресатів дуже мило, інтимно, до друзів і однодумців – шанобливо і з великим пієтетом:

до матері – *Люба мамочко*!;

до сестри – *Люба Лілічко!; Лілсєчко!; Милая Лілія!; Лільчику мій дорогий!; Лілея моя лілейная*!;

до сестри Ісідори –*Люба, мила Гусінько*!;

до брата – *Любий Мишо*!;

до М. Павлика – *Шановний друже!;*

до В. Гнатюка, М. Коцюбинського – *Високоповажний добродію!;*

до В. Стефаника – *Високоповажний пане товаришу*!;

до А. Кримського – *Вельмишановний і дорогий товаришу*!;

до І. Франка – *Шановний добродію*!

Цікаво простежити, як змінювалися звертання Леся Українки до Ольги Кобилянської від офіційно-доброзичливого до інтимно-ласкавого:

Шановна і дорога панно!; Дорога панно Ольго!; Товаришко!; Дорога моя товаришко!; Дорогий хтосічку!; Мій любий чорненький хтось!; О ти, моя жрице краси й чистоти!; До когось дуже любого.

М. Коцюбинський у листах надає перевагу більш офіційним, шанобливим формам звертань:

до Наталі Кобринської – *Високоповажна добродійко*!;

до Панаса Мирного – *Вельмишановний добродію Панасе Яковичу!; Високоповажний Опанасе Яковичу*!;

до Володимира Гнатюка – *Високоповажний добродію!; Дорогий добродію!; Високоповажний і дорогий пане Володимире*!;

до Івана Нечуя-Левицького – *Високоповажний і дорогий Іване Семеновичу!;*

до Павла Тичини – *Любий пане Павле*!

В українській лінгвостилістиці взагалі не вивчений і не описаний жанр щоденника, його повні параметри. Причиною цього є гірка історія української мови і культури. Як потаємний документ душі щоденники не виставляються напоказ, адже це – своєрідний твір, побутовий і психологічний, мистецький і філософський. В ньому не тільки перспектива, а й ретроспектива всього того, що замислювалося автором і не збулося. У щоденнику автор сам на сам і тому є сам собою. У нього нерідко виникає потреба заглибитись у себе, а часто просто сформулювати те, що вже визріло в душі і «проситься» на папір. Призначення щоденника (який автора ні до чого не зобов'язує, не спонукає, а є рятівною соломинкою для стривоженої душі) – врівноважувати творчі намагання і можливості реалізовувати їх.

Таким є, наприклад, «Щоденник 1941–1956» Олександра Довженка. У ньому все, що не реалізувалось у суспільно-державних програмах, не вміщалося в його геніальних кінокартинах, нівелювалося в культурному житті країни, зневажалося у спілкуванні. Тому загальний колорит «Щоденника» трагічний. Якщо говорити про лінгвостилістику «Щоденника 1941–1956» Олександра Довженка, то насамперед слід зазначити, що, як і його кіносценаріям та кіноповістям, щоденнику властива могутня ліро-епічність. Вона виявляється і в доборі основних виражальних засобів, і в прийомах їх організації. Ця могутня ліро-епічність йде від українських дум та історичних пісень. У багатьох місцях текст прямо перегукується з народними піснями, наповнений фольклорною образністю:

Коли я згадую зараз відступ, я бачу довгі-довгі дороги, і численні села, і околиці, і скрізь жіночий невимовний плач. Плакала Україна. Вона плакала, гірко ридала, свою долю проклинала. Ой синочки мої, синочки, на кого ж ви мене покидаєте? Куди ведуть ваші дороги? Хто нагодує вас, хто догляне? Де загубите ви свої молоді голови? Хто повернеться? Верніться! Жита, пшениці похилились у ваших степах. Верніться. На кого ви нас покидаєте?.. Ой діточки наші, куди вас женуть? Покидаєте ви нас на горе, на поталу, на знущання ворогу. Чи занесе ворон кості ваші додому? Чи побачите, чи найдете ж ви могили наші, чи втопчуть нас у землю німці, що й сліду не стане на землі?

Текст «Щоденника 1941–1956» можна розглядати і як окремий художній твір з сюжетами, фактами і явищами, описами подій, ситуацій, образів. Фольклорна традиція в тексті «Щоденника» відчувається у трактуванні таких святих для автора образів, як Україна,

мати, український народ. Тут Довженко сягнув вершин Шевченкового духу і його мовних виразів.

Епістолярний стиль *– це функціональний різновид літературної мови, який обслуговує сферу письмових приватних або приватно-офіційних відносин.*

Цей стиль має тільки *писемну форму* вияву, хоча тексти цього стилю можуть бути прочитані вголос, й "усна" форма є тільки особливим відтворенням мовлення писемного. До епістолярних **жанрів** відносять *приватні листи*, *щоденники*, *мемуари*, *записники*, *нотатки*, *календарі*, що яскраво характеризують особистість автора.

Сфера використання епістолярного стилю не має чітко окреслених меж – це і побут, інтимне життя, виробництво, політика, наука, мистецтво.

Основне призначення – обслуговувати заочне, у формі листів, спілкування людей у всіх сферах їхнього життя.

Здійснює *апелятивну* (контактну) *функцію мови*, що полягає у звертанні до адресата з бажанням увести його в коло певних подій, з метою проінформувати про щось, викликати почуття, співзвучні з емоційною настроєвістю автора.

Листи – це писемно оформлені монологи, звернені до певної особи (осіб) і призначені для повідомлення про що-небудь (певні події, і своє ставлення до них, про свій життєвий досвід, інтереси, етичні переконання, естетичні смаки тощо).

Все листування поділяється на два типи: ***офіційне*** (службове) і ***неофіційне*** (приватне). Офіційним є листування між державними органами, установами, організаціями, між службовими особами, які підтримують офіційні стосунки. Таке листування входить до сфери офіційно-ділового стилю.

Неофіційне приватне листування ведеться між особами, які перебувають в неофіційних стосунках. Тематикою і змістом листи можуть бути різними залежно від сфери використання, життєвої ситуації, інтересів адресатів. Воно має переважно побутовий характер, близький до сфери усно-розмовного мовлення.

Розрізняють: *родинно-побутове* листування (висловлюються суто особистісні думки, спілкування з найближчими людьми на побутові теми); *інтимно-товариське*, *дружнє* (найповніше виявляється в листах закоханих, родичів, друзів, колег, товаришів – це, зазвичай, розповідь, обмін думками з приводу фактів із життя, подій, які хвилюють, становлять для них певний інтерес); *приватно-ділове*, *виробничо-*

професійне (адресується неофіційній особі, близькій адресантові за професією, родом занять, спільністю інтересів; загалом має особистісний характер, але крім індивідуального, в ньому наявне громадське).

Не всі лінгвостилісти (зокрема, І. Білодід, М. Пентилюк, О. Пономарів, І. Чередниченко та ін.) визначають епістолярний стиль як окремий, це питання певною мірою дискусійне (подібно до виокремлення ораторського, агітаційно-мітингового, рекламного стилів). Деякі мовознавці пов'язують його із розмовним мовленням (приватний лист побутового змісту), або мовленням офіційним (офіційне листування між установами, офіційними особами) чи публіцистичним (відкритий лист до редакції), інші – із художнім (мемуари – спогади про події минулого). Але насправді, зразки епістолярної спадщини засвідчують достатність диференційних ознак, специфічних стилетвірних мовних особливостей для того, щоб виділити епістолярний стиль з-поміж інших, вважати його самодостатнім стилем мови і мовлення.

Українська епістолярна спадщина (тексти М. Коцюбинського, Лесі Українки, Панаса Мирного, Г. Сковороди, Т. Шевченка та ін.) дуже багата і різноманітна. Епістолярії – листи, спогади, сповіді, щоденники, послання, в яких діячі культури, політики, майстри художнього слова висловлювали свої думки, пропагували і обстоювали ідеї з найближчими, довіреними особами, однодумцями, друзями, – в українській лінгвостилістиці ще мало досліджені. Лише закладаються основи традицій вивчення узвичаєних структур епістолярних текстів, зокрема листування. Взагалі не вивчений і не описаний жанр щоденника (на зразок, «Щоденника 1941–1956» О. Довженка), його повні параметри як своєрідного побутового, психологічного, мистецько-філософського витвору; потребують вивчення й інші жанрові форми епістолярного стилю.

Мовностильові засоби

Епістолярному стилю мови, який найвиразніше проявляється в приватному листуванні, властиві визначальні риси. Насамперед, це ***узвичаєна структура листа***. Шанобливо оформлена *соціально-етична частина* (початок і завершення): *дата*, інколи *місце* написання листа; мовні етикетні вислови – *звертання*, *вітання*, *поздоровлення*, що мають на меті встановлення контакту, вияву прихильності до адресата, і такі, що мають вигляд формул із семантикою *подяки, вибачення*, *прохання*, *побажання*, *прощання*, *сподівання*; *підпис*.

Основна частина листа містить фактичний матеріал, міркування, конкретні пропозиції, прохання, завдання, тобто інформативний блок тексту, соціокультурний змістовий контекст і викладена мовними засобами завжди індивідуально, бо має неповторного творця, носія живомовної стихії; переважно граматичними конструкціями і лексичним наповненням з властивим усно-розмовним характером і відзначається невимушеністю, простотою фрази, емоційністю розповіді, безпосередністю у вираженні почуттів.

Типовими є етикетні формули вітання і прощання: *Добридень! Доброго вечора Вам! Привіт!*; *До побачення! До* (*скорої*) *зустрічі! Чекаю! Цілую!*; *Бувайте здорові*; *Усім серцем і душею прихильний* (*з вами*) та ін. З метою спонукання до певної дії часто використовують відповідні слова: *напиши мені*, *зроби це*, *кланяйся нашим*, *шлю вітання* тощо.

Звертання до адресата можуть варіюватися від офіційно-доброзичливого до інтимно-ласкавого відтінку, виражатися як власною, так і загальною назвою. Найбільш звичними є такі: *друже*, *брате*, *добродію мій*, *пані*, *матусю*, *кохана*, *сестричко*, а також народні: *рідний брате*, *голубе сизий*, *мій голубе*, *моя сиза голубонько*. Часто формули-звертання можуть повторюватись, ускладнюватись афіксами позитивної чи негативної оцінки (пестливої, голубливої, схвальної чи зневажливої, осудливої), поширюватися пояснювальним словом, яке вказує на ставлення до адресата, як-от: *батечку*, *сестричко*, *голубонько*, *серденько*, а також *зраднику*, *боговідступнику* і под.; *любий друже*, *матінко рідненька*, *найдорожча моя* чи *дорога панно*, *шановна добродійко*, *високоповажний добродію*, *високоталановиті браття-товариші*, *високоталановитий і славний наш письменнику* тощо.

Синтаксичні конструкції досить різноманітні, виділяються своєю оповідністю, насиченістю *епістоляризмами* – особливими словами і словосполученнями, синтаксичними конструкціями, які й репрезентують неповторну мовленнєву індивідуальність цього стилю.

Особливість епістолярного стилю: перехід живомовної усної комунікації у текстову писемну, поєднання елементів усно-розмовного стилю із елементами писемної, прагматичної організації мови, що чітко виражає наміри автора. Епістолярне мовлення неоднорідне за своїм змістом і граматичною будовою, зорієнтоване на виконання суто індивідуальної комунікативно-стилістичної функції.

Листи, що змінили історію: https://www.youtube.com/watch?v=Egap-P2Z_8g

Лекція 9
ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ
План

1. Становлення нової української літературної мови як основи художнього стилю у XIX ст.
2. Особливості художнього стилю.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

1. Становлення нової української літературної мови як основи художнього стилю у XIX ст.

Серед інших стилів **художній стиль** займає особливе місце як опора всієї літературної мови. Він міцно пов’язаний з усною народною творчістю, живиться її образними і мовними засобами, постійно збагачується елементами усної розмовної мови, використовує діалектизми. Оскільки художній стиль містить у собі елементи інших мовних стилів, сприяє їх розвитку і користується їх здобутками, іноді поняття літературної мови і мови художньої літератури ототожнюють, хоча насправді поняття літературної мови значно ширше, місткіше, об’єднує мову художньої літератури й інші стилі.

Нова українська літературна мова постала на добрій основі, вона сформувалася на синтезі кількох джерел. Це і традиції давньої літературної мови, і фольклор, і жива народна мова, і говірки основних наріч, і впливи сусідніх літературних мов. Проте серцевиною цього формування є концентрація діалектів української мови, насамперед середньонаддніпрянських (полтавських, слобожанських, степових) говірок, що представляють південно-східне наріччя України,

її центральну частину. Вплив цих говірок помітний у живомовній стихії «Енеїди» і «Наталки Полтавки» Івана Котляревського, у творчості Григорія Квітки-Основ'яненка, Петра Гулака-Артемовського, Євгена Гребінки, Віктора Забіли, Миколи Петренка, Левка Боровиковського, Пантелеймона Куліша, Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Івана Карпенка-Карого та ін.

Проте літературні мови «як щось стале виникають, звичайно, не відразу, а як сума спроб, вдалих і невдалих, часто – як окремі струмочки і струмки, поки не з'явиться серед представників слова, що вибивається вгору, авторитет, художній або граматичний, чи взагалі стилістичний, писемні твори якого вже не сприймаються як спроби, а стають зразковими і надовго визначають шлях мови, що він її репрезентує»1. Таким авторитетом, який став зразком (і не тільки у сфері мови) та визначив шлях української мови, є Тарас Шевченко.

Мовотворчість Івана Котляревського міцно спиралася на живу народну мову, але не могла бути взірцем для загальнонаціонального мовно-літературного наслідування через бурлескний, комічний характер більшості його творів, обмеженість розмовно-побутовістю і невисокою нормативністю, зокрема у сфері лексики. Про те, що нова українська літературна мова зачиналася на народнорозмовній основі, свідчать лексика і фразеологія «Енеїди» І. Котляревського, яка стала першим великим твором нової української літератури. У переважній більшості вона має усно-розмовне функціонування і таке саме стилістичне забарвлення. Нині може здатися, що в тексті «Енеїди» багато діалектизмів. Насправді ж у часи Івана Котляревського ці слова могли бути живою побутовою лексикою. Це назви страв та напоїв, одягу, предметів домашнього вжитку, будівель, тварин, птахів, розваг, пісень і танців, родинних і громадських понять тощо: *лемішка, зубці, путря, кваша, шулики, сивуха, калгашка, варенуха, брага, сирівець, дудка, санжарівка, горлиця, гоцак, гайдук, третяк, ковтки, стьожки, дробушка, запаска, юпка, чумарка, каламайка, хрещик, горюдуб.* Наприклад:

Зевес тогді кружав сивуху
І оселедцем заїдав;
Іди, небого, не журися,
Попонеділкуй, помолися;
Чи бачиш, як ми обідрались!
Убрання, постоли порвались,
Охляли, ніби в дощ щеня!

Тут їли різнії потрави,
І все з полив'яних мисок,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хріну
І локшину на переміну,
Потім з підливою індик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, путрю, квашу
І з маком медовий шулик.
І кубками пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку,
Курився для духу яловець.
Бандура горлиці бриньчала,
Сопілка зуба затинала,
А дудка грала по балках;
Санжарівки на скрипці грали,
Кругом дівчата танцьовали
В дробушках, в чоботах, в свитках.
Сестру Дідона мала Ганну,
Навсправжки дівку хоть куди,
Проворну, чепурну і гарну;
Приходила і ся сюди
В червоній юпочці баєвій,
В запасці гарній фаналевій,
В стьожках, в намисті і ковтках…

Іван Котляревський, а особливо Тарас Шевченко та його послідовники, заклали основи української національної літературної мови тому, що їх мовний матеріал мав «велику суспільну ціну».

Актуальна тематика, прогресивні суспільні ідеї, патріотизм, національна символіка і образність, різножанровість робили творчість українських письменників близькою рідному народові. Цьому сприяла і нова літературна мова. З ідеями, темами й образами поширювався і закріплювався в освітньо-культурному житті українців мовний матеріал **південно-східного наріччя** – фонетико-орфоепічний, лексичний, граматичний, стилістичний. Саме це наріччя охоплювало найбільшу етнічну українську густонаселену територію і вже на початок XVIII ст. відзначалося найвищою уніфікованістю лексичних,

граматичних, вимовних норм. Носіями говірок цього наріччя було багато відомих письменників і діячів культури, серед яких особливе місце належить Тарасові Шевченку як засновнику нової української літератури і нової літературної мови.

Іван Франко писав: «Поява Шевченкового «Кобзаря» мусить вважатися епохальною датою в розвою українського письменства, другою після «Енеїди» Котляревського. Ця маленька книжечка… заясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову».

Тарас Шевченко синтезував у своїй мовотворчості виражальні елементи багатьох джерел: живої народної мови, українського фольклору, зокрема народної пісні, давньої літературної традиції, біблійної міфології, запозичень тощо. Надзвичайна популярність Шевченка і поетичної творчості робили його мову вже літературною нормою для українців усіх регіонів. Користуючись незамуленими джерелами народної пісні і живої розмови, Шевченко підніс українську мову до вершин неймовірної краси звучання і форми, розширив її виражальні можливості, показав спроможність передавати нею найтонші відтінки думок і почуттів, найглибші філософські й політичні узагальнення. Збагатившись мовотворчістю Т. Шевченка, нова українська мова остаточно переросла бурлескну традицію і стверджувалась як повноцінна літературна мова. На формуванні нової української літературної мови позначився і вплив південно-західного наріччя.

Дослідники відзначали, що у діловій мові XVII ст., зокрема у грамотах та універсалах Богдана Хмельницького, живомовні риси були як із південно-східного, так і з південно-західного наріччя. Художній стиль збагатився елементами південно-західного наріччя через творчість таких визначних майстрів українського слова, як Михайло Коцюбинський, Іван Франко, Василь Стефаник, Ольга Кобилянська. Вплив північного наріччя української мови на літературну йшов через творчість Леоніда Глібова, Лесі Українки, Павла Тичини. Художній стиль, започаткувавши нову українську літературну мову, став регулятором її норм і основою для формування інших функціональних стилів.

2. Особливості художнього стилю

Художній стиль займає особливе місце серед стилів. Він започаткував розвиток нової української літературної мови на народнорозмовній основі.

Багатством засобів і довершеністю мовлення, текстами художньої літератури художній стиль засвідчує високий рівень розвитку сучасної української літературної мови, представляє її у мовному просторі.

Художній стиль є серцевиною стилістичної системи національної мови. Він активно взаємодіє з усіма іншими стилями і впливає на їх формування та розвиток. З одного боку, **у його текстах використовуються зі стилістичною метою елементи інших функціональних стилів.** Це зумовлюється тим, що предметом образного зображення у художньому стилі є всі сфери людського життя – політична, правова, наукова, виробнича та ін. З іншого боку, він постійно «постачає» мовні елементи у певні жанри інших стилів.

Полемічність і публіцистичність художньої творчості українських письменників відбрунькувала від художнього стилю публіцистичний стиль (наприклад, починаючи з давньої полемічної літератури, послань І. Вишенського, діалогів Г. Сковороди, статей І. Франка, Лесі Українки та ін.).

Багатство словника художньої мови, розвиненість граматичної структури дають добру основу для термінотворення і розвитку наукового стилю.

Художній стиль широко використовує матеріал усно-розмовного стилю, але й дисциплінує його, вводить у літературні норми побутове мовлення. Усно-розмовний стиль літературної мови постійно орієнтується на норми художнього, тому що він є зразком літературних норм, еталоном мовної культури.

Художній стиль розвиває всі стилістичні засоби національної мови, які потім використовують інші стилі. Тільки художній стиль має багату **систему стилістичних колоритів** – офіційного, урочистого, піднесеного, книжного, інтимного, дружнього, жартівливого, іронічного, фамільярного, саркастичного, сатиричного. Через авторське образне бачення художній стиль естетизує матеріал практичної мови і закріплює за мовними одиницями стильові й стилістичні значення. Наприклад: *Наталка Полтавка, Катерина, вишневий садок, тополя, думи, гайдамаки, розрита могила, лісова пісня, мавка, зів'яле листя, тіні забутих предків, на білих островах, тронка, чотири броди* і т. ін.

Художній стиль охоплює широку **сферу використання**. Це індивідуальна і колективна творча діяльність, література, різні види мистецтва, культура, освіта.

Основне призначення художнього стилю – впливати засобами художнього слова через систему образів на розум, почуття і волю читачів, формувати ідейні переконання, моральні якості та естетичні смаки.

Головними ознаками художнього стилю є образність, поетичність, естетика мовлення, експресія як інтенсивність вираження, зображуваність (конкретно-чуттєве живописання дійсності – людей, природи, явищ, понять, якостей, властивостей, відношень). У художньому стилі все подається через призму соціальної орієнтації, світогляду, інтелекту і світовідчуття особистості (образ автора) і все зображуване спрямовується на особистість читача (слухача). Тому в художньому стилі (зокрема, в художніх творах), крім об'єктивності реального світу, існує і суб'єктивність сприйняття його людиною.

Основні мовні засоби – багатство найрізноманітнішої лексики з переважанням слів конкретно-чуттєвого сприймання (назви осіб, речей, дій, явищ, ознак). У художньому тексті з волі автора одночасно народжуються візуальні (зорові), акустичні (слухові), тактильні (дотикові), смакові, одоративні (запахові), рухові, сферичні та інші чуттєві й синкретичні мовні образи, за якими майже безпомилково вгадується час, місце, простір, дія тощо. Наприклад:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів (Т. Шевченко).

Провесна. По узліссі і на галяві зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава. Дерева ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись. На озері туман то лежить пеленою, то хвилює од вітру, то розривається, одкриваючи блідо-блакитну воду. В лісі щось загомоніло, струмок зашумував, забринів… (Леся Українка).

Художній текст є системою образів, які на тлі загальновживаної нейтральної лексики доповнюються емоційно-експресивною лексикою, різними видами синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів; використанням зі стилістичною метою історизмів, архаїзмів, діалектизмів, просторічних елементів. Українська мова має

для цього багатий, розвинений, стилістично диференційований словник.

Те, що наша мова найбагатша на означення зорових вражень, можна простежити на пейзажних описах І. Нечуя-Левицького, якого І. Франко називав «великим артистом зору», «колосальним всеобіймаючим оком України», очевидно, за здатність створювати розкішні зорові образи, словесний орнамент простору, кольору, форми. Наприклад:

Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене-зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки. От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно- зелені кущі верболозу, то кругленькі, паче м'ячики, то гостроверхі, неначе тополь ки. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Ростaвиця… Он верби оступились од берега й розсипались купами па зеленій траві… В одному місці розрослись чималі вишняки, а далі од берега, коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні, розкидавши своє широке гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного города вгніздилась прездорова, стара, широка та гілляста дика груша, розклала своє гілля трохи не при землі на буряки та картоплю. Соняшники заплутались своїми жовтими головами в гіллі… Усе село наче в розкішних алеях. Як заллє Вербівку літнє палке сонце, як засипле її зверху золотом та сріблом сонячне марево, то вся кучерява долина здається залитою буйними зеленими морськими хвилями, що десь набігли з моря, й залили, й затопили долину, й скам'яніли, піднявшись високо вгору.

Особливою прикметою художнього стилю є широке вживання дієслівних форм різних способів: родових – у минулому часі й умовному способі; особових – у теперішньому і майбутньому часі дійсного способу, у наказовому способі. Наприклад:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину…;
Поїдеш далеко,
Побачиш багато;
Задивишся, зажуришся –

Згадай мене, брате;
Іди, доню, найди її.
Найди, привітайся,
Будь щаслива в чужих людях,
До нас не вертайся! (Т. Шевченко)

Оскільки в текстах художнього стилю можуть використовуватися всі функціональні типи мовлення (опис, розповідь, міркування) і всі можливі їх комбінації, то відповідно можуть використовуватися всі семантико-граматичні типи речень, внутрішньо- і зовнішньо-синтаксичних зв'язків, ритмомелодики висловлень та текстів. Така повна свобода синтаксичного конструювання дозволяється тільки у художньому та розмовному стилях.

Море дедалі втрачало спокій. Чайки знімались із одиноких берегових скель, припадали грудьми до хвилі і плакали над морем. Море потемніло, змінилось. Дрібні хвилі зливались докупи і, мов брили зеленкуватого скла, непомітно підкрадались до берега, падали па пісок і розбивались на білу піну. Під човном клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і плигав, немов нісся кудись на білогривих звірах (М. Коц.).

2. *Я утомився. Мене втомили люди. Мені докучило бути заїздом, де вічно товчуться оті створіння, кричать, метушаться і смітять. Повідчиняти вікна! Провітрить оселю! Викинуть разом із сміттям і тих, що смітять. Нехай увійдуть у хату чистота і спокій. Хто дасть мені втіху бути самотнім? Смерть? Сон? Як я чекав їх часом!* (М. Коц.).

3. *Володько добре знає матір і знає її думки. Вони ж бо виписані на її чолі, очах, устах. Але він не встане, не візьме за сухенькі плечі і не вимовить: «Мамо моя». І не подивиться в її безодню очей, і не осушить ті сльозини, хоча ціла його істота обнята пожежею великої любові. Не вчило його життя пестощів. Було завжди жорстоке й холодне, і всі очі дивилися вперед насуплено й суворо. Чорна земля, чорна долоня, чорний хліб. Ні, ні, сину чорної землі! Тобі не лестощі, тобі мовчазним бути. Тобі горіти страшною думкою і в серці, в м'язах тіла складати силу. Схід і захід сонця несуть на тебе вогонь, потоп, мор і меч. Ніхто, ніхто на цілій широкій землі, ніхто не розділить тягарів твоїх. Сам-один, по коліна в твердій землі, ти здвигнеш налитими пружними м'язами і струснеш планетою. Так буде* (У. Самчук).

Стилістика художнього мовлення має вже значну традицію, сформувалася в окрему лінгвостилістичну галузь і виробила свою метамову. Для неї характерними є такі поняття: мовні жанри, конотація, образність, образ автора, символи, поетика, емотивна модальність, тематичні й асоціативні поля, образна система і мегаобраз, мікро- і макрообрази, стилістеми, колорит.

У художньому стилі використовуються всі типи речень, синтаксичних зв'язків, особливості інтонування і ритмомелодики. У художньому стилі повною мірою представлені тропи та стилістичні фігури: метафора, метонімія, синекдоха, порівняння, епітет, парономазія, гіпербола, персоніфікація, алітерація, асонанс, анафора, повтори, синтаксичний паралелізм, еліпс, неповні речення, періоди, риторичні звертання, питання, полісиндетон (багатосполучниковість), асиндетон (безсполучниковість) та ін.

Мову художнього стилю суттєво характеризують різні вияви синонімії (*Таке п'янке кохання. Кохатися ж не смієм, Любов в серцях леліем від рання і до рання* (М. Шпак); *До втоми, до сльозинок на щоці про мене будеш думати-гадати* (В. Ткаченко), антонімії (*Буду лагідним, буду жорстоким, Буду мудрим і буду дурним, На красу твою – буду стооким, На ганьбу твою – буду сліпим* (Р. Третяков); *І котиться грім в далині, Такий довгождано-раптовий* (М. Рил.), омонімії (*Згорають очі слів, згорають слів повіки. Та є слова, що рвуть байдужий рот. Це наше слово. Жить йому повіки* (М. Вінгран.), паронімії (*Від таких крамольних партій, що хотять великих хартій, я добра не жду* (В. Самійленко); висока частотність уживання емоційно-забарвлених, експресивних слів переважно із афіксами суб'єктивної оцінки (*Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені щиру правду, Де милий-серденько* (Т. Шевченко); *Мій світе, світку, світеньку, мій світонько, світище мій!* (М. Вінграновський); утворення неологізмів (індивідуально-авторських слів, оказіоналізмів, н-д., *Життя в вінку продовження на спеченій землі – злелечене, злюбовнене…* (А. Данченко); *Цю сніговічність, снігомить так ясно бачу* (М. Пасічник); широке використання зі стилістичною метою архаїчних одиниць (*Споборники святої волі – із тьми, із см рада, із неволі, Царям і людям на показ, На світ вас виведу надалі. Рядами довгими в кайданах…* (Т. Шевченко), діалектних слів (*Саме в цю мить загули вівчарі в трембіти, заграли в денцівки, флояри, заговорила маржина всіма голосами, загавкали котюги* (В. Гжицький), професійно-термінологічних (*повнометражне кохання,*

наелектризоване життя, спектри художньої мислі, орбіта вогню і сталі (О. Гончар) або ж *Перчин сів за стіл, широко розставивши лікті під схемою… Ось тут він розташував лічильник Черенкова, під ним знизу містилась посріблена посуда з дистильованою водою, далі світлозбираючий конус, вкритий окисом марганцю, а на великій віддалі від нього фотопомножувач і посилювальна схема на електронних лампах* (Н. Рибак), а також розмовно-просторічних, жаргонних (*Блюстителі, халтура – ваше хобі. Ви, фабриканти вір і недовір, зробити вам би по духовній пробі – вам забракує кожен ювелір. Номенклатурні дурні, бюрократи, пласкі мурмила в квадратурі рам! Ваш інтелект не зважать на карати, а щонайбільше просто на сто грам* (Л. Костенко), оскільки художні твори тематично не обмежені.

Набагато частіше, ніж в інших стилях, у художніх текстах вживається розгалужена фраземіка (різноманітні зрощення, єдності, сполучення – *собаку з'їсти, прикусити язика, бере страх (жаль, зло, досада*), народнопоетична (фольклорна) фразеологія (*орле мій сизокрилий; живуща вода; ні в казці сказать, ні пером написать*), прислів'я (*Вік живи – вік учись; Не плюй в колодязь – пригодиться води напиться*) й приказки (*І кози ситі, і сіно ціле; За наше жито та нас бито*), активно творяться та використовуються крилаті вислови (*Мекка, Каменяр; всякому городу нрав і права* (Г. Сковорода) й афоризми (*Якби ви вчились так, як треба*, То й мудрість би була своя…; *Учітеся, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь* (Т. Шевченко).

Повною мірою у художньому стилі представлені *тропи* (метафора (*Там він не раз бачив далеко помітні вночі бахматі пелюстки вогнищ* (М. Чорний), персоніфікація (*Сміється сонце з небозводу, Кудись хмарки на конях мчать* (П. Тичина), епітет (*Світе мій гучний, мільйонноокий, Пристрасний, збурунений, німий, Ніжний, і ласкавий, і жорстокий…* (В. Симоненко), метонімія (*Люблю тебе, мово Сервантеса, твій смак гіркуватий знаю* (С. Жолоб), синекдоха (*Ради тебе* [Україно] *перли в душі сію, Ради тебе мислю і творю. Хай мовчать Америки й Росії, Коли я з тобою говорю* (В. Симоненко), порівняння (Проходять *дні*, як чорні ночі; З пітьмою все злилось (О. Олесь), гіпербола (*Так ніхто не кохав. Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання. В день такий розцвітає весна на землі І земля убирається зрання...* (В. Сосюра), літота (*хлопчик-мізинчик; двічі палицею кинути*), алегорія (*Л. Глібов „Вовк та ягня"*), символ

(*Д. Павличко „Два кольори”*), які актуалізують, індивідуалізують, типово забарвлюють художній текст.

Ще приклади: *Хлопці стояли на крутому березі, Хлопці співали, як чотири березні, Як чотири вітри у небесній гриві, Як чотири колоси десь на ниві* (А. Малишко); *Усмішка твоя – єдина, Мука твоя – єдина, Очі твої – одні* (В. Симоненко); *Тяжко, Боже, на чужині вік свій вікувати* (С. Воробкевич); *Я закоханий... Люблю! Не признаюся нікому... Навіть місяцю ясному, Тільки, може... солов’ю* (О. Олесь); *І любих згадували всі – І рідні села і міста, І Босі ноги у росі, І юної смачні уста* (О. Ірванець); *Вий, грими, казися, буре, громами ревни, і огнем чоло понуре, мигом проясни!* (І. Козловський); *Чи ще тебе недоля не намучила? Чи не сліпить грозою ткана ніч? Люблю. Чужого. Раптом – неминучого. Тужу тонкою млістю передпліч* (Л. Костенко); *Як невимовне віршами не скажеш, чи не німою зробиться душа?!* (Л. Костенко); *Ой зацвіла маківочка, Зачала бриніти – Іде козак до дівчини – Починає дніти. Ой зацвіла маківочка білесеньким цвітом – Іде козак од дівчини білесеньким світом* (Н. тв.).

Мовна своєрідність художнього стилю найповніше виявляється в мові поезії. *Поетичне мовлення* здебільшого мелодійне, виділяється евфонічними властивостями (елементами звукопису: алітерація, асонанс, звукова анафора й епіфора, ономатопея, на зразок, *Цвітуть осінні тихі небеса, Де ти стоїш блакитна, як роса, В очах за смуток темний, мов ожина, Моя кохана, мріялось, - дружина* (А. Малишко); *І тому коли я бачу, як на небі туча тучить – душу всю мою озвучить громом гніву! Й на піддачу блискавками намогучить* (П. Тичина) ; *Кують у кузні ковалі, кують в саду зозулі: - Дзінь-дзень! – Ку-ку! – Дзінь-дзень! Ку-ку!* (Є. Бандуренко); афористичне (*Наша дума, наша пісня не вмре, не загине* (Т. Шевченко); *Не бійтесь заглядати у словник: Це пишний яр, а не сумне провалля* (М. Рильський); ідейно й тематично визначене, етично й естетично осмислене, ліричне, здебільшого інтимне, соціально зорієнтоване.

Художній стиль поділяється **на підстилі за родами і жанрами** літератури: ***епічні*** *(прозові: епопея, роман, повість, оповідання, нарис),* ***ліричні*** *(поема, балада, пісня, поезія),* ***драматичні*** *(драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль),* ***комбіновані*** *(ліро-епічний твір, драма-феєрія, усмішка* тощо). Кожний із них має свої особливості мовної організації тексту.

Жанрово-стильове розшарування художнього стилю настільки широке, різноманітне і суттєве, що в науці іноді говорять не про один

художній стиль, а про художні (белетристичні) стилі. Від творчої особистості письменника, його ідейно-естетичної концепції, світобачення залежить образна система, архітектоніка твору, нахил до вибору й організації тих чи інших мовних засобів, внутрішня художня трансформація їх у тексті. Так формується індивідуальний стиль письменника, що збагачує не тільки художній стиль, а й літературну мову загалом.

У конкретному розумінні про художній стиль мови можна говорити як про закономірну послідовну множинність індивідуальних мовотворчих стилів письменників, які пишуть цією мовою, тому що тексти, з яких формується загальне поняття художнього стилю, належать конкретним і переважно добре відомим творцям-письменникам.

Важко осягнути те стилістичне багатство, що залишив у художньому стилі Тарас Шевченко. Дослідження його мовотворчості підтвердили істинність слів Пантелеймона Куліша, сказаних ним у прощальній промові над домовиною Шевченка у Петербурзі: «Уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному одкрилася». Шевченкова мовотворчість виокремила і піднесла на вершину все краще, що виробила стилістика української мови до нього, і поповнила її новими, індивідуально-авторськими стилістичними скарбами.

Наприклад:

Думи мої, думи мої
Лихо мені з вами!
Нащо стали па папері
сумними рядами;
Мовчать гори,
грає море,
могили сумують;
У нашім раї на землі
нічого кращого немає,
як тая мати молодая з
своїм дитяточком малим;
На всіх язиках все мовчить,
бо благоденствує…

Визначні майстри українського слова збагачують художній стиль. З індивідуального стилю П. Тичини в літературну мову ввійшли вирази: *чуття єдиної родини, перемагать і жить, сталь і ніжність, не дивися так привітно, яблуневоцвітно, не милуй мене шовково, ясносоколово, я стверджуюсь, я утверждаюсь, бо я живу*;

з індивідуального стилю М. Рильського: *життя духовного основа, мости братерства, троянди й виноград, красиве і корисне;*

з індивідуального стилю В. Сосюри: *червона зима, так піхто не кохав;* В. Симоненка: *вибрати не можна тільки Батьківщину*;

В. Стуса: *з рідною землею поріднюсь* тощо. Приклад його вірша:

Терпи, терпи — терпець тебе шліфує,
сталить твій дух — тож і терпи, терпи.
Ніхто тебе з недолі не врятує,
ніхто не зіб'є з власної тропи.
На ній і стій, і стій — допоки скону,
допоки світу й сонця — стій і стій.
Хай шлях — до раю, пекла чи полону —
усе пройди і винести зумій.
Торуй свій шлях — той, що твоїм назвався,
той, що обрав тебе навіки вік.
До нього змалку ти заповідався,
до нього сам Господь тебе прирік (Василь Стус, 1986)

Підсумуємо:

Художній стиль *– функціональний різновид літературної мови, що має мистецьку сферу поширення, тобто обслуговує художньо-творчу діяльність мовців, виявляє особливий спосіб мислення та форму суспільної свідомості і задовольняє духовно-естетичні потреби мовців.*

Художній стиль здебільшого *писемний за* своєю *формою*. Художнє мовлення реалізується і в *усній формі*: літературні твори звучать по радіо, телебаченню, під час концертів, святкових вечорів тощо.

Об'єднуючи усі мовні жанри художньої літератури, визначає поділ на такі ***підстилі***: *епічний* (прозовий) – епопея, казка, роман, повість, байка, оповідання, новела, нарис; *ліричний* (поетичний) – поема, балада, пісня, поезія, гімн, елегія, епіграма; *драматичний* – драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль; *комбінований* – ліро-епічний твір, драма-феєрія, усмішка, ода.

Охоплює специфічно широку *сферу використання* –

це індивідуальна і колективна творча діяльність, література, різні види мистецтва, культура, освіта.

Основне призначення художнього стилю – досягнення ефективного естетично-інформаційного впливу на читачів (слухачів), тобто засобами художнього слова через систему конкретно-чуттєвих образів впливати на їхній розум, почуття, волю, розвиваючи мовний смак, формуючи ідейні переконання, моральні якості.

Словесно-художнє мовлення реалізує *естетичну функцію мови*.

Головними ознаками художнього стилю є *образність*, *емоційність*, *поетичність*, *естетика* мовлення, *експресивність* як інтенсивність вираження, *зображуваність* (конкретно-чуттєве живописання дійсності), *тематичний обшир*, *багатство* і *розмаїття мовних засобів*, *категорія персональності* (образ автора – через призму світогляду, світовідчуття, соціальної орієнтації, інтелекту авторської особистості зображуване спрямоване на особистість читача (слухача), *суб'єктивність* сприйняття людиною об'єктивності реального світу.

Мовні засоби стилю. Художній стиль *не обмежується традиційною поетичною лексикою*, *тропами* й *фігурами*, *поетичним синтаксисом* та *евфонікою*, що є їх природним, основним середовищем. Мова художнього стилю наповнює естетичним змістом безобразні мовні елементи (загальновживані одиниці), внутрішньо переосмислюючи та видозмінюючи їх. Письменник повинен уникати постійних стилістичних фігур, художнього стандарту, активно поповнювати власний художній арсенал неповторними мовними засобами, які б індивідуалізували його творчий потенціал, урізноманітнювали та удосконалювали художню мовленнєвість.

Лексичні, фразеологічні особливості. Розмаїття стилістично диференційованого словника художньої мови представлене *найрізноманітнішою лексикою з перевагою слів конкретно-чуттєвого сприймання* (назви осіб, предметів, дій, явищ, ознак).

Граматичні особливості. Художній стиль є безмежним і за граматичною формою:

- поширеність стилістичних прийомів взаємозаміни граматичної категорії роду (уживання жіночого роду замість чоловічого, середнього замість жіночого тощо, н-д.: *Під калиною дівчина спала не вставала. Утомилось молодеє, Навіки спочило* (Т. Шевченко), числа (однини замість множини і навпаки, зокрема стосовно іменників (*І на оновленій землі Врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і*

будуть люди на землі (Т. Шевченко), а також дієслівних часових форм (*Як була я малою, то мені було не раз сниться, що моя мати чеше мені коси, вплітає червоні кісники, вбирає мене в квітки та стрічки, голубить та жалує мене* (І. Нечуй-Левицький); *Сивий ус, стару чуприну вітер розвиває; то приляже та послуха, як кобзар співає* (Т. Шевченко) особових, категорії способу тощо;

- стилістична зумовленість уживання паралельних, словозмінних форм самостійних частин мови (*Оживуть степи, озера, і не верстовії, а Вольнії, широкії Скрізь шляхи святії Простеляться* (Т. Шевченко); *Тяжко мені плакать! Праведнії зорі! Сховайтесь за хмару – я вас не займав* (Т. Шевченко); *І шумить, і гуде, дрібен дощик іде, а хто ж мене молодую, та й додому проведе* (Н. тв.).;

- *неоднотипність речень*, синтаксичних зв'язків між ними, *варіативність*, *необмеженість* строгими *нормами* і *правилами* їх *побудови*;

- тенденція до *вживання менш громіздких*, *ускладнених фраз* (на відміну від наукового стилю);

- використання *речень різної модальності* та *інтонаційного забарвлення*: розповідних, питальних, спонукальних, окличних, *особливостей ритміко-інтонаційного оформлення тексту*;

- часто допускаються *пропуски слів*, *незакінчені*, *обірвані конструкції*, *слова-речення* тощо;

- характерними є *явища поетичного синтаксису* (різноманітні синтаксичні, риторичні фігури: анафора, епіфора, анепіфора, епанафора, повтор, тавтологія, плеоназм, еліпс, замовчування, парцеляція, асиндетон, полісиндетон, ампліфікація, градація, лейтмотив, рефрен, риторичні звертання, оклики, запитання і відповідь; синтаксичний паралелізм, періоди).

Художній стиль загалом є носієм мовно-естетичних знаків національної культури. Стилістика художнього мовлення має вже значну традицію, сформувалася в окрему лінгвостилістичну галузь і виробила свою *метамову* (термінологію). Для неї характерними є такі поняття: мовні жанри, конотація, образність, образ автора, символи, поетика, емотивна модальність, тематичні й асоціативні поля, образна система мовних засобів, мегаобраз, мікро- і макрообраз, стилістеми, колорит.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

Практичне заняття 1
Характеристика офіційно-ділового стилю

Мета: поглибити знання про особливості офіційно-ділового стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність ділових текстів, складати тексти цього стилю відповідно до заданої мети; виробляти вміння та навички виконувати стилістичний аналіз текстів (визначати стиль, підстиль, жанр, з'ясовувати функціональне призначення, основні стильові ознаки тексту, стилетворчі засоби усіх мовних рівнів); розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення здобувачів, інтерес до мови, її історичного минулого; виховувати шанобливого ставлення до рідної мови.

Питання для розгляду:

Які стильові ознаки притаманні офіційно-діловому стилю? Яке їх основне призначення? Які функції мови реалізує цей стиль? На які підстилі поділяється та в яких жанрах виявляється? Які мовні особливості (стилетворчі мовні засоби) характерні для структури тексту розглядуваного функціонального стилю?

Завдання 1. Прочитайте текст. Які риси офіційно-ділового стилю можна простежити в ньому? До якого підстилю він належить?

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

З Конституції України

Завдання 2. Ознайомтесь із документами. Які риси офіційно-ділового стилю можна простежити в них? До якого підстилю вони належать?

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ
«____» травня 1998 року

Вельмишановний Пане Президенте,

Дорогий друже,

Дозвольте висловити Вам слова щирої вдячності за теплий прийом, виявлений під час мого нещодавнього візиту до Республіки Польща.

Переконаний, що наша спільна участь в Українсько-польському економічному форумі в Жешуві зробила його небуденною подією в розвитку українсько-польських зносин.

Хочу також подякувати Вам за надану можливість зустрітися на польській землі з Президентом Литви В. Адамкусом, що ще раз засвідчило Ваше устремління до становлення та консолідації дружніх взаємин між державами Центральної та Східної Європи.

Сподіваюсь, що наша наступна зустріч наприкінці червня цього року у Харкові буде для мене не тільки доброю нагодою віддячити Вам за гостинність, але й продовжити наш дружній конструктивний міждержавний діалог та неформальне дружнє спілкування, що завжди є характерним для наших з Вами відносин.

З глибокою повагою Леонід Кучма

Його Високоповажності
Пану Александру Кваснєвському
Президентові Республіки Польща м. Варшава

ПРЕЗИДЕНТ Республіки Польща
Варшава, 23 лютого 1999 року

Шановний Пане Президенте,

Дорогий Друже,

З великою радістю, від свого імені та своєї дружини запрошую Вас, Пане Президенте, разом з Вашою дружиною скласти офіційний візит у Польщу. Пропоную, аби відбувся цей візит в узгоджений нами у Варшаві термін, тобто 22–24 червня цього року. Деталі програми візиту будуть погоджені дипломатичними каналами. Одночасно прагну поінформувати Вас, Пане Президенте, що 25–26 червня цього року у Варшаві відбудеться щорічна зустріч у рамках Форуму Вертельсманна, організована ним разом з німецьким Фондом Бертельсманна і моєю Канцелярією. Ця зустріч, засідання якої проходитимуть у Президентському палаці, матиме девіз «Центрально-Східна Європа на шляху до Європейського Союзу».

Впевнений, що ці питання повинні обговорюватись також в присутності України.

Запрошую Вас, Пане Президенте, до участі в цій зустрічі та виступу в ході сесії, тематично присвяченої формуванню майбутнього Центрально-Східної Європи. До участі в переговорах Форуму Бертельсманна запрошені також президенти Литви, Німеччини, Болгарії, Румунії, Фінляндії, а також видатні діячі світової політики – такі, як Г. Кіссінджер, Х. Солана, Й. Фішер, М, Олбрайт, Ж. Сантер.

У випадку прийняття запрошення можливим є перенесення терміну Вашого візиту, Пане Президенте, на 23-25 червня.

З виразом поваги і дружби

Алєксандр Кваснєвські

Його Ексцеленції Пану Леоніду Кучмі
Президентові України м. Київ

Завдання 3. Підготуйтесь до написання автобіографії, користуючись зразком.

Автобіографія – це опис свого життя.

Складається вона довільно. Проте протягом років виробилися певні вимоги до оформлення цього офіційного документа.

Автобіографія подається при оформленні на роботу, при вступі на навчання та в інших випадках. Пишеться вона від руки, на аркуші паперу, іноді на спеціальному бланку. Форма викладу – від першої особи. Прийнято всі відомості подавати в хронологічному порядку.

В автобіографії вказується рік, місяць і число народження; освіта; відомості про трудову діяльність та участь у громадському житті; прізвище, ім'я та по батькові батьків, їхня професія; сімейний стан; склад сім'ї; домашня адреса; дата складання автобіографії; у кінці ставиться підпис.

Реквізити автобіографії:

1. Прізвище, ім’я, по батькові (повністю, у називному відмінку).

2.Число, місяць, рік і місце народження.

3. Відомості про навчання (роки й місце, одержана освіта й спеціальність за дипломом тощо).

4. Відомості про трудову діяльність (коли, де, на якій посаді працював автор автобіографії, останнє місце роботи чи навчання, посада).

5. Відомості про громадську роботу, досягнення, заохочення,

захоплення.

6. Відомості про родичів (батьків, братів, сестер їхнє прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, де й ким працюють, посада або останнє місце роботи).

7. Сімейний стан, та склад сім'ї (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, де й ким працюють або навчаються, посада або останнє місце роботи).

8. Дані про перебування під судом та слідством.

9. Паспортні дані, домашня адреса, номери телефонів.

10. Повна дата, підпис з ініціалами та прізвищем.

Зразок написання автобіографії

Давніша:

АВТОБІОГРАФІЯ

Я, Черненко Іван Миколайович, народився 22 липня 1980 року в м. Києві, у сім'ї робітників. Батько, Черненко Микола Сергійович, працює водієм АТП 00362, мати, Черненко Надія Іванівна, працює палітурницею у Київській книжковій друкарні наукової книги.

У 1997 році закінчив міську середню школу № 9. Навчаючись у школі, паралельно одержав спеціальність оператора електронно-обчислювальної техніки. Відвідував спортивну секцію зі спортивної гімнастики, маю III юнацький розряд. Захоплююся журналістикою. Пишу вірші. Друкувався в газетах «Вечірній Київ», «Молодь України».

Не одружений. Домашня адреса: Київ, вул. Полярна, 11, кв. 120.

05. 07. 1997 р. (підпис) *І. М. Черненко*

Сучасний зразок

Автобіографія

Я, Шевченко Василь Павлович, народився 3 листопада 1973 року в м. Лозова Харківської області.

У 1980 році пішов у перший клас ЗОШ I – III ступенів № 3 м. Лозова. У 1991 році після закінчення школи вступив до Харківського державного університету на філологічний факультет, відділення «Українська мова та література». У 1995 році закінчив повний курс згаданого університету за спеціальністю «Українська мова та література». Після закінчення університету присвоєно мені кваліфікацію вчителя української мови та літератури.

З вересня 1997 року й до цього часу працюю вчителем у ЗОШ І–ІІІ ступенів № 199 м. Харкова. З вересня 2005 року заочно навчався в аспірантурі при кафедрі української мови філологічного факультету Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна.

Маю перший розряд із шахів, кандидат у майстри спорту з важкої атлетики. У 2001 році став переможцем конкурсу «Кращий учитель року Харківщини».

Батько, Шевченко Павло Вікторович, 1956 року народження, працює інженером-механіком в АТП-20164 у місті Лозова Харківської області.

Мати, Шевченко Надія Олегівна, 1959 року народження, працює директором ЗОШ І – ІІІ ступенів № 2 м. Лозова Харківської області.

Склад сім'ї:

Дружина: Шевченко Ольга Іванівна, 1975 року народження, працює вчителем української мови та літератури в ЗОШ І-ІІІ ступенів № 106 м. Харкова.

Син: Шевченко Андрій Васильович, 1997 року народження, студент Харківського національного університету ім. В.М. Каразіна.

Донька: Шевченко Катерина Василівна, 2001 року народження, учениця Харківської гімназії № 34.

Я та мої близькі родичі під судом та слідством не перебували.

Зараз проживаю із сім'єю за адресою: 12986, м. Харків, вул. П. Сагайдачного, 9, кв. 12.

Тел. 11-23-45; 050 359 41 64; 068 221 47 55

Паспорт серія ММ, № 178254, виданий РУ МВС України в м. Харкові 9 березня 1999 року.

30 березня 2017 року (Підпис) Василь ШЕВЧЕНКО

Завдання 4. Проаналізуйте зразок заяви. Які особливості офіційно-ділового стилю засвідчені?

Ректорові Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини
проф. Олександру БЕЗЛЮДНОМУ
студентки факультету філології і журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
ім. Михайла Коцюбинського
Петренко Людмили Вікторівни

Заява

У зв'язку з переїздом моїх батьків до м. Умані Черкаської області на постійне проживання прошу зарахувати мене студенткою 3 курсу факультету філології та журналістики (ОПП «Середня освіта (Українська мова і література. Мова і література (польська)).

До заяви додаю:

1) копію залікової книжки (на 2 арк. в 1 прим.);

2) характеристику, видану з Вінницького державного педагогічного університету (1 арк. в 1 прим.);

3) копію паспорта (1 арк. в 1 прим.);

4) довідку про реєстрацію в м. Умані.

02.09.2023 р. *підпис*

Завдання 5.

1. Прочитайте текст заяви, знайдіть помилки в оформленні. Допишіть реквізити, яких не вистачає.

Деканові історичного факультету
Доц. Скус О.В.
Від студентки Петрової О.Л.

ЗАЯВА.

Прошу перевести мене з історичного на філологічний факультет.

Петрова О.Л.

2. Виправте помилки в адресуванні заяв. Запишіть правильні варіанти.

1. Директору інституту
української мови НАН України
від молодшого наукового співробітника
Петрук Ірини Михайлівни.
2. Голові ради підприємства електроприлад
тов. Головащуку
механіка цеху готової продукції
Михайла Чечель
3. Директору продовольчого магазину № 14
Чернію О. В.
Чернецької А.П., проживаючої по адресу:
Вул. Комарова, 5, кв. 12.

3. Відредагуйте тексти заяв. Виправлене запишіть.

1. Прошу надати мені матеріальну допомогу у зв'язку з тяжким матеріальним положенням.
2. У зв'язку з захворюванням прошу Вашого дозволу на звільнення мене з занять з 01.09. по 10.09.
3. Через сімейні проблеми прошу перевести мене на заочну форму навчання.
4. В зв'язку з написанням магістерської роботи прошу Вас надати мені відпустку за власний кошт терміном на 1 місяць.
5. Прошу призначити мене на посаду вчителя української мови та літератури в ЗОШ № 25.

Домашнє завдання:

1. **Виберіть правильні вирази. Із п'ятьма складіть невеликий зв'язний текст ділового стилю.**

Вірна чи правильна відповідь? Футбольні болільники чи футбольні болільщики? Домашній адрес чи домашня адреса? Проживати за адресою чи мешкати за адресою? Перебувати в Україні чи перебувати на Україні? Витяг із протоколу чи виписка з протоколу? Кошторис витрат чи смета вират? Згідно наказу чи згідно з наказом? Ставлення до навчання чи відношення до навчання? Відношення в колективі, взаємини в колективі чи стосунки в колективі? Особиста переписка чи особисте листування? Святковий захід чи святкове мірпріємство? Приймати участь чи брати участь? З нагоди одруження чи з пригоди одруження? Стане у пригоді чи стане в нагоді? Повістка денна чи порядок денний? Перекладна чи перекладацька література? Перекладна чи перекладацька робота потребує знання мов? Учбовий заклад чи навчальний заклад? Підняти руку чи піднести руку? Шари населення чи верстви населення? Надати перевагу чи віддати перевагу?

2. Напишіть автобіографію у діловому стилі і в художньому. Запишіть відео із одним із варіантів.
3. Повторіть особливості публіцистичного стилю, заповнюйте таблицю «Характеристика стилів»

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика

української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.

4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Практичне заняття 2
Особливості публіцистичного стилю

Мета: поглибити знання про особливості публіцистичного стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність текстів, аналізувати тексти різних стилів відповідно до заданої мети (визначати стиль, підстиль, жанр, з'ясовувати функціональне призначення, основні стильові ознаки тексту, стилетворчі засоби усіх мовних рівнів); розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення здобувачів, інтерес до історичного минулого; виховувати шанобливого ставлення до борців за незалежність України.

Питання для розгляду:

Які стильові ознаки притаманні публіцистичному стилю? Яке його основне призначення? Які функції мови реалізують цей стиль? На які підстилі поділяється та в яких жанрах виявляється? Які мовні особливості (стилетворчі мовні засоби) характерні для структури тексту розглядуваного функціонального стилю?

Завдання 1. Прочитайте звернення Президента України до українського народу з нагоди 8 травня 2025 р. Риси яких стилів тут упізнаєте? Охарактеризуйте мовні засоби кожного. Яке їх призначення?

Доброго ранку, дорогі українці, українки!

Сьогодні День пам'яті та перемоги над нацизмом. День, який ми відзначаємо разом з усім світом, з усіма, хто 80 років тому боровся за життя, аби зло програло, аби «ніколи знову». На жаль, три роки тому це знову повторилось, і так само, як колись, над Києвом знову заревіла сирена повітряної тривоги, зло знову пішло на нашу землю українську. Вранці 24 лютого на Хрещатику було пусто – ні машин, ні людей. Зараз тут – життя, ви бачите. Три роки тому, під час запису звернення до Дня

Незалежності, тут була спалена російська техніка. І тільки такий парад зло може отримати тут. Тут, де сьогодні панує наше бажання жити, бути. Сьогодні тут українці, тут українки йдуть своїми вулицями під своїми прапорами завдяки своїм героям. Нашим героям, нашим воїнам. Хто захистив і захищає країну зараз по всій лінії фронту, далеко від свого дому, аби це життя було можливим. Хтось поспішає, хтось просто гуляє, готує каву, робить свою роботу. Хтось везе автівку на фронт, хтось їде у справах, працювати на благо людей, а хтось іде центром свого міста, свого містечка й чує: «Дякую!» Це так важливо. «Дякую» для них – для воїнів – таке важливе, таке потрібне в ці кілька днів, що вони мають, аби перевести подих трішки. А далі – продовжувати свою службу Україні, щоб продовжувалося життя в Україні. Всюди. У Києві, Львові, Дніпрі, Харкові, Одесі, у всій країні, яка живе, щоб боротись, і бореться, щоб жити. І це – відповідь на питання, чому зло обов'язково програє. І в чому взагалі різниця між ними в Росії і нами. Цю різницю Росія показує кожного 9 травня. Різницю між життям на майдані Незалежності та парадом страху на Красній площі. Колони з танків, коробки вбивць, що марширують, перевдягнута масовка, напівживі обличчя, які звисока прийматимуть цю ходу. Секта під назвою «Можем повторить». Ви повторили. Повторили все те зло. Україна це бачила. Весь світ це побачив. Завтра про звірства нацистів буде говорити організатор братських могил у Бучі. І про блокаду Ленінграда казатимуть ті, саме ті, хто влаштував блокаду Маріуполя. Буде парад цинізму. Інакше просто не назвеш. Парад жовчі й брехні. Так, ніби не десятки держав-союзників, а особисто Путін перемагав нацизм. Наче він своїми руками підіймав Прапор Перемоги над Рейхстагом у Берліні. Слава богу, Україна вирвалась із цього всього, із цього болота, слава богу, Україна не забула, що 80 років тому з нацизмом боролися десятки народів. І понад 8 мільйонів українців, на жаль, загинули в цій боротьбі. І майже кожна наша родина має фото, береже пам'ять про когось зі своїх. Прадід, бабуся чи прабабуся або, як у мене, дідусь. І ті з нас, хто застав ще живих ветеранів Другої світової, пам'ятають, як вони тихо, скромно збирались, без романтики, без пафосу згадуючи той час, як вони завжди підіймали тост: «Нехай не буде війни!»

І майже кожна українська родина сьогодні має героя, який боровся чи бореться з новим злом. Бореться за нашу Україну, наш Київ, за всі наші міста, села, за наших людей, за наше життя.

І ось це дуже важливе місце – місце пам’яті – показує, чому це життя є, і чому Україна жива, і чому вона така сильна, і як наші люди цінують своїх героїв. Колись тут була лише табличка, просто листочок А4, і був напис: «Постав прапорець, якщо знаєш того, кого вбила Росія». Зараз тут місце народної пам’яті. І кожен прапорець, кожен портрет, кожна свічечка – це наша подяка, це наша шана. І це, ви знаєте, не монумент, зроблений за вказівкою. Це людське бажання віддати належне найкращим з українців. І це ще один доказ прірви між нами та злом. Для них ідол – дід на Красній площі, що забрав життя мільйонів. Для нас же герої – герої серед нас.

І кожен із нас хоче, аби настала тиша, настала перемога миру. Ми боремось за це. І розуміємо, що для цього потрібно. Або Росія має радикально змінитись. Або ж змінюватись доведеться світу. Саме так, як світ зробив це 80 років тому. Коли всім нарешті стало очевидно: умиротворювати зло неможливо. З ним треба боротися. Разом. Боротись рішуче. Силою. Тиском. На полі бою, дипломатичній арені, в економічному просторі, усюди, де це тільки можливо. Щоб дійсно «ніколи знову». Або світу доведеться проводити денацифікацію й демілітаризацію Росії.

Дорогі українці!

Вісімдесят років тому було здобуто перемогу над нацизмом у Другій світовій війні. І цей день нагадує нам важливу закономірність: будь-яке зло неодмінно закінчується. Будь-який окупант врешті-решт залишає нашу землю. Завжди життя повертається. І саме за це стоїмо сьогодні. Саме це одного дня станеться.

З Днем пам’яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні! Вічна пам’ять усім, хто боровся зі злом, і слава всім, хто захищає сьогодні життя!

Слава Україні!

Домашнє завдання:

1. Повторіть особливості розмовного стилю, заповнюйте таблицю «Характеристика стилів»
2. Знайдіть фейковий медійний текст і проаналізуйте його щодо використаних мовних засобів різних рівнів.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.

2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Практичне заняття 3
Особливості розмовного стилю

Мета: поглибити знання про особливості розмовного стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність текстів, аналізувати тексти різних стилів (визначати стиль, підстиль, жанр, з'ясовувати функціональне призначення, основні стильові ознаки тексту, стилетворчі засоби усіх мовних рівнів); розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення здобувачів, поглиблювати інтерес до української художньої літератури, виховувати дбайливе ставлення до власного розмовного мовлення (намагатися уникати субстандартної лексики).

Питання для розгляду:

Які стильові ознаки притаманні розмовному стилю? Яке їх основне призначення? Які функції мови реалізує цей стиль? Які мовні особливості (стилетворчі мовні засоби) характерні для нього?

Завдання 1. Прочитайте уривок із повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Охарактеризуйте використані автором лексичні і фразеологічні засоби та синтаксичні особливості висловлень.

Того дня припадала п'ятниця перед паликопою, котрого народ дуже поважає. Кайдаш не їв од самого ранку; він вірив, що хто буде постить у ту п'ятницю, той не буде в воді потопати.

– А чого це ви поставали, та руки позгортали, та ще й верзете бог зна що? – загомонів Кайдаш до синів. – Чи то можна в таку п'ятницю паскудить язики? Ви знаєте, що хто сьогодні спостить цілий день, той ніколи не потопатиме в воді і не вмре наглою смертю.

– В Семигорах нема де і втопиться, бо в ставках старій жабі по коліна, – сказав Карпо.

– Говори, дурню! Нема де втопиться. Як бог дасть, то і в калюжі втопишся, – сказав батько.

– Хіба з корчми йдучи... – сердито сказав Карпо і тим натякнув батькові, що батько любить часто ходить до корчми.

– Ти, Карпе, ніколи не вдержиш язика! Все допікаєш мені гіркими словами...

Кайдаш плюнув і знов пішов у повітку стругать вісь. Хлопці трохи помовчали, але перегодя знов почали балакати спершу тихо, а далі все голосніше, а потім зовсім голосно.

– Карпе! – тихо почав Лаврін, дуже охочий до гарних дівчат. – Скажи-бо, кого ти будеш сватать?

– Ат! Одчепись од мене, – тихо промовив Карпо.

– Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить.

– Гарна... мордою хоч пацюки бий; сама товста, як бодня, а шия, хоч обіддя гни.

– Ну, то сватай Одарку Ходаківну: ця тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя; личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний лист. З маленького личка хоч води напийся, а сама пишна, як у саду вишня, а тиха неначе вода в криниці.

Старий Кайдаш аж набік сплюнув, а Карпо промовив:

– Вже й знайшов красуню! Та в неї лице, як тріска, стан, наче копистка, руки, як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то аж кістки торохтять.

– Але ж ти й вередливий! То сватай Хотину Корчаківну, – сказав Лавр і засміявся.

– Чи ти здурів? Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив.

– Ну, то бери Ганну.

– Авжеж! Оце взяв би той кадівб, що бублика з'їси, поки кругом обійдеш, а як іде...

Карпо прикинув таке слівце, що богомольний Кайдаш плюнув і знов вибіг з повітки.

Хлопці стояли один проти одного, поспиравшись на заступи.

– Господи! Чи в вас бога нема в серці, що ви в таку святу п'ятницю паскудите язики? Чи вам не треба помирать, чи ви не соромитесь святого сонечка на небі? Якого це бісового батька ви стоїте, згорнувши руки, діла не робите, та тільки язиками чортзна-що верзете! – крикнув Кайдаш і почав присікуватись до синів та махать стругом перед самим Карповим носом. Старий був нервний і сердитий, та ще більше сердився од того, що в його од самого ранку й рісочки не було в роті…

Домашнє завдання:

1. Повторіть особливості художнього стилю, заповнюйте таблицю «Характеристика стилів».
2. Підготуйте мініпроєкт «Сучасний студентський дискурс»: запишіть відеоінтерв'ю зі студентами свого факультету (підготуйте кілька актуальних запитань, які будете ставити), а потім письмово охарактеризуйте їхнє розмовне мовлення (головні риси). Чим відрізняється воно від мовлення героїв І. Нечуя-Левицького?

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Практичні заняття 4-5
Характеристика художнього стилю

Мета: поглибити знання про особливості художнього стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність текстів, складати тексти різних стилів відповідно до заданої мети; виробляти вміння та навички виконувати стилістичний аналіз текстів різних за змістом, метою та сферою використання (визначати стиль, підстиль, жанр, з'ясовувати функціональне призначення, основні стильові ознаки тексту, стилетворчі засоби усіх мовних рівнів); розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення здобувачів, інтерес до мови, її історичного минулого; виховувати шанобливе ставлення до рідної мови.

Питання для розгляду:

Які стильові ознаки притаманні художньому стилю? Яке їх основне призначення? Які функції мови реалізує цей стиль? Які мовні особливості (стилетворчі мовні засоби) характерні для нього?

Завдання для самостійної роботи:

1. Повторити особливості текстів художнього стилю.
2. Повторити стилістичні тропи і фігури. Приготуватися до аналізу текстів художнього стилю.
3. Продовжити таблицю "Характеристика стилів" за зразком.

Завдання 1. Визначте стилістичну належність уривків, вкажіть характерні ознаки кожного з цих стилів (підстилів) та мовні засоби їх вираження.

І. 1. ... Я люблю ту пору, коли суничкі засвічують своє цвітіння. Цвітуть вони так, наче самі дивуються, як спромоглися на такий беззахисно-чистий цвіт. А згодом над ними по-дитячи нахиляють головки зволожені туманом ягоди. І хоч невелика ця ягода, а весь ліс і всяк, хто ходить у ньому, пахне суницею. Я тепер лягаю і встаю, накупаний цими пахощами, – літо, літечко... (М. Стельмах).

2. Весною на узліссях і галявинах або на лісових порубах цвітуть суниці. Квітка суниць має чашечку із п'яти зрослих між собою чашолистків, віночок з п'яти білих пелюсток. Тичинок у квітці багато. Маточок також багато... Після відцвітання квітколоже дуже розростається і перетворюється на так званий „несправжній плід", який називають ягодою. Справжні плодики суниць – дрібні горішки – заглиблені у соковите квітколоже (Підр.).

Завдання 2. Прочитайте уривок із твору Остапа Вишні. З'ясуйте, за допомогою яких мовних засобів автор досягає комічного ефекту. До якого стилю, підстилю, жанру належить текст?

Чухраїнці

ПЕРЕДМОВА

«Чухраїнці», як ми знаємо, це дивацький нарід, що жив у чудернацькій країні «Чукрен».

Країна «Чукрен» була по той бік Атлантиди.

Назва – «чухраїнці» (і про це ми знаємо) – постала від того, що нарід той завжди чухався...

В цій моїй науковій праці ми спробуємо, за виконаними матеріалами, зазнайомити з характеристикою вищеназваного дивного народу.

РОЗДІЛ І

Країна «Чукрен», як про те свідчать матеріяали, знайдені при розкопах гробниці чухраїнського царя Передери-матнюріохора, розлягалася на чималій просторіні від біблійської річки Сону аж до біблійської річки Дяну. Біля річки Дяну простягалося пасмо так званих Кирпатих гір. Це на Заході…

Південь країни «Чукрен» обмивало море з водою синього кольору. Синім те море зробилося дуже давно, ще тоді, коли найбільша в світі катаклізма одділила океан від землі. Тоді те море хотіло зробитися океаном – надулося, посиніло, та так синім на весь свій вік і залишилося.

В синє море текла найулюбленіша чухраїнцями річка Дмитро.

А на південному заході була друга велика річка – Дсітро. Від цих річок і чухраїнці прибрали назву: наддмитрянців і наддсітрянців.

Наддмитрянці – це ті, що жили над річкою Дмитром, а наддсітрянці – над Дсітром.

Чухраїнців було чимало: щось понад тридцять мільйонів, – хоч здебільша вони й самі не знали, хто вони такі суть…

Як запитають було їх:

– Якої ви, лорди, нації?

Вони, почухавшись, відповідають!

– Та хто й зна… Живемо в Шенгеріївці. Православні.

«Чукрен» була країна хліборобська. На ланах її на широких росли незнані тепер хліба-книші, паляниці, перепічки… А найбільше чухраїнці любили на вгородах соняшники.

– Хороша, – казали вони, – рослина. Як зацвіте – зацвіте – зацвіте! А потім, як ісхилить голову і стоїть перед тобою, як навколюшках… Так ніби він – ти, а ти – ніби пан. Уперто покірлива рослина. Хороша рослина.

(Остап Вишня)

Завдання 3. Прочитайте висловлювання українських митців слова про українську мову. Які лінгвістичні проблеми порушують вони? До яких стилів належать цитати? Уведіть їх в есе про нашу рідну мову.

1. Українська мова в багатстві, витонченості і гнучкості форм не поступається ані жодній із сучасних літературних мов слов'янства і не бідна вже ніяк на поняття, аби нею заважко було перекладати глибину філософських думок і змальовувати високохудожні образи (М. Драгоманов).

2. Слово – це очі, що бачать красу; тільки пізнавши слово, тільки тоді, коли слово ввійшло в душу і стало її багатством, дитина здатна дорожити ним (В. Сухомлинський).

3. Століттями мова народу була тією повноводою рікою, яку ми називаємо поезією. Поетична грань жила в слові, і слово було немислиме без неї, як немислима ріка без води, повноводність – без глибини (В. Сухомлинський).

4. Тільки той народ може вважати себе здоровим, тільки той народ може впевнено дивитися у свою будущину, всі сфери діяльності якого перейняті його мовою і культурою (Д. Павличко).

5. Мова – найголовніший організатор духовного життя, єдності й розвитку народу. Там, де їй загрожує смерть, настає хворобливий розклад нації, де мова гине, помирає народ (Д. Павличко).

Завдання 4. Визначте основну думку, стиль і підстиль тексту. Доведіть, що в поданому тексті поєдналися особливості двох стилів.

Неслухняний глечик

Був у нас мальований глечик для води, спозадавня був та й іще, може, жив би та й жив, коли трапилось таке.

Раз мама топила в печі, я пустував: зачепив ключкою той глечик за вушко та й тягаю по полу. Мама насварилася:

– Грай, глечику, грай, підеш без вушка!

Я почув теє, сам собі дивуюсь, чого це мама не на мене гримають, а на глечика, та й радий тому, «аби не на мене», – думаю, далі граюся з глечиком, як і раніше грався. Коли це глечик – хрясь! – з полу додолу – розлетівся в черепки.

«Угадали мама – розбився-таки вражий глечик», – думаю собі.

Побачивши теє мати, та мовчки за віника.

А я бачу це та й думаю: «Ну, ну, що буде далі? Невже ж оце мама будуть бити неслухняного глечика, що розбився?» А про себе й байдуже. Мама підійшли ближче, та не глечика, а мене – віником по руках, по руках!

– А не я ж тобі казала – не грайся з глечиком, бо розіб'єш!

– Мамо! Ви ж не мені, то ви глечикові казали! – репетую.

– Глечик глухий, а ти ж із вухами, сякий-такий сину. Не тебе ж глечик, а ти його по полу волочив!

Та й знову, та й знову.

«От тобі й маєш, – думаю, – на кого сварилися, а кому досталося».

(С. Васильченко)

Завдання 5. Об'єднайтесь у пари. З'ясуйте, з яких мов запозичені подані слова. Виберіть по 5 слів і складіть із ними речення в різних стилях. Перевірте одне одного.

Вождь, єдність, грядущий, благодать, премудрий, раб, історія, етнографія, психологія, філософія, педагогіка, ідея, трагедія, драма, ангел, ікона, акваріум, акцент, радіус, медіум, нація, аудиторія, література, товариш, отаман, базар, товар, комиш, аркан, табун, кавун, баклажан, амплуа, балет, партер, ложа, репертуар, костюм, пальто, журі, аврал, танкер, спортсмен, футбол, тайм, бюджет, лідер, трамвай, хобі, джем, піджак, слюсар, верстак, домкрат, шахта, аншлаг, вундеркінд, курорт, фельдшер, князь, штаб, флот, боцман, лоцман, вимпел, матрос, шкіпер, яхта, брюки, ситець, арія, кантата, карикатура, квартет, лібрето, маестро, новела, соло, соната, тріо, вермішель, газета, макарони, скарб, байка, гусар, рекрут, петрушка, каштан, барвінок, клянчити, паровоз, завод, передовиця, безробіття, книголюб.

Завдання 6. Визначте стилістичні функції ненормативних дієслівних форм.

1. Дихаєм на повні груди, прозираєм далі (П. Тичина).

2. Я співаю пісню морю, // і воно мені співа (О. Олесь).

3. Я єсть народ, якого Правди сила // ніким звойована ще не була (П. Тичина).

4. Доспіла єси, моя ясонько, як повний колос на ниві! (П. Куліш).

5. Дознався був владика, що сліпий старець чинить у божому домі одправу, і заборонив… (М. Вовчок).

6. Сама світом нуджу, а сердюсь на тебе, думаю: що ж це він дурить мене, чи що? (І. Карпенко-Карий).

7. Петрик заліз на пічку і з пічки визирає, а я сидю на лаві і тремтю вся (М. Хвильовий).

8. Повітря ні ворухнеться: стоїть і мліє; усюди тихо, німо, – здається, немов світ, затаївши в собі дух, дожида чогось… (П. Мирний).

Завдання 7. Прочитайте гуморески Павла Глазового. Що додає їм комізму? Проаналізуйте марковану лексику.

Автобіолірика

Садівник під деревину
Гній кладе і воду ллє,
А вона в ясну годину
Золоті плоди дає.
У поета-гумориста
Все виходить навпаки:
Він плоди дає, а критик
Збоку кида кізяки.

Де беруться діти

— Де взялися ми? — онуки
спитали в бабусі.
А бабуся пояснила
в старовиннім дусі:
— Тебе знайшли на капусті,
тебе — в бараболі.
Тебе знайшли під вербою,
тебе — на тополі.
Тебе знайшов на соломі
біля клуні татко…
І тут раптом обізвалось
якесь онучатко:
— От сімейка, так сімейка!
Хоч тікай із дому.
Хоч би одне появилось
на світ по-людському…

Домашнє завдання:

1. Напишіть опис своєї матусі у художньому стилі. Додайте фото (аби видно було, що старався не ШІ, а ви, з любов'ю).
2. Напишіть вірш про маму. Запишіть відео, а хтось із одногрупників проаналізує ваш витвір.

Рекомендована література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.
4. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад.: І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Практичне заняття 6
Особливості текстів конфесійного стилю

Мета: поглибити знання про особливості конфесійного стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність текстів, виробляти вміння та навички виконувати стилістичний аналіз різних текстів (визначати стиль, підстиль, жанр, з'ясовувати функціональне призначення, основні стильові ознаки тексту, стилетворчі засоби усіх мовних рівнів); виховувати шанобливе ставлення до вірян, до Бога.

Питання для розгляду:

Що найхарактерніше для текстів конфесійного стилю? Яке призначення цих текстів? Які ознаки конфесійного стилю? Які лексеми відносять до маркованих у конфесійному стилі? Які головні синтаксичні відмінності конфесійних текстів? Які підстилі і жанри має конфесійний стиль?

Завдання 1. Порівняйте тексти однієї молитви. У чому між ними різниця? Які мовні засоби відрізняються? Чому?

Отче наш (церк.-слов. текст в укр. транскрип. із молитовника Хвалім Господа, Рим, 1960)

Отче наш, іже єси на небесіх,
Да святится імя твоє,
Да прийдет царствіє твоє,
Да будет воля твоя,
Яко на небеси і на землі.
Хліб наш насущний
Даждь нам днесь,
І остави нам лолги наша,
Якоже і ми оставляєм
Должником нашим,
І не введи нас во іскушеніє,
Но ізбави нас от лукавого.
Амінь.

Отче наш (текст з укр. перекл. Божеств. Літургії св. Ів. Золотоуста, Рим, 1968)

Отче наш, Ти, що єси на небесах,
Нехай святиться ім'я Твоє,
Нехай прийде царство Твоє,
Нехай буде воля Твоя,
Як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний дай нам днесь,
І прости нам довги наші,
Як і ми прощаємо довжникам нашим,
і не введи нас у спокусу,
але ізбави нас від лукавого.
Амінь.

Отче наш (укр. перекл. за текстом Укр. Првосл. Часослова, Карлсруе, 1967)

Отче наш, що єси на небесах!
Нехай святиться ім'я Твоє,
Нехай прийде царство Твоє,
Нехай буде воля Твоя,
Як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний дай нам днесь,
І прости нам провини наші,
Як і ми прощаємо винуватцям нашим,
і не введи нас у спокусу,
але визволи нас від лукавого. Амінь.

Завдання 2. Ознайомтесь із уривком із кн. о. Івана Лужецького «Отче наш» (Метц (Фр.), 1975). Які риси конфесійного стилю помітили?

Чому молитву Отче Наш називаємо Господньою Молитвою? Тому, що її навчив і передав своїм Апостолам та учням сам Господь, Ісус Христос. Святий Євангелист Лука ось так про це розповідає: Раз якось Ісус молився і коли закінчив, сказав до нього один із його учнів: «Господи, навчи нас молитись, як і Йоан (Хреститель) навчав своїх учнів». Він же, Ісус, промовив до них: «коли ви молитесь, кажіть: Отче…» так записані в Євангеліях Луки та Матея слова Господньої Молитви збереглися аж до наших днів.

Своїм змістом Господня молитва так глибока, що коли б ми молилися справжньо з увагою та розумінням, то, почавши перші слова, рідко коли могли б ми її проказати аж до кінця… Вартість нашої молитви не міриться кількістю слів, які ми сказали, але тим, наскільки ми при цьому зросли в нашій вірі, надії і любові… Своїми словами, як вміємо, скажімо Господеві все, що наше серце відчуває, що його непокоїть, чи заспокоює. Подякуймо Богові за духовне відкриття наших очей, за просвітлення душі та просім про допомогу й силу провести наше рішення в життя, якщо таке рішення ми зробили…

Завдання 3. Ознайомтеся із текстом авторської молитви. Які мовні засоби допомагають авторці досягти мети?

Богослови поділяють молитви на *покаянні, прохальні, подячні, постійні.* До якої групи віднесете цю?

Молитва до мови

Мово! Пресвятая Богородице мого народу! З чорнозему, рясту, любистку, м'яти, євшан-зілля, з роси, дніпровської води, від зорі і місяця народжена!

Мово! Мудра Берегине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному Олімпі волелюбності слави і гордого духу.

Мово! Велична молитва наша у своїй нероздільній трійці, що єси Ти і Бог-Любов, і Бог-Віра, і Бог-Надія. Мово, що стояла на чатах коло вівтаря нашого національного Храму й не впускала туди злого духа виродження, злого духа скверноти, злого духа ганьби. Тож висвячувала душі козацького народу спасенними молитвами і небесним вогнем очищення, святими водами Божого річища, щоб не змалів і не перевівся нарід той. І множила край веселий, святоруський

люд, хрещений талантами, невмирущим вогнем пісень, і наповнювала душі Божим сяйвом золотисто-небесним, бо то кольори духовності і Божого знамення.

Мово моя! Дзвонкова кринице на середохресній дорозі нашої долі. Твої джерела б'ють десь від магми, тому й вогненна така. Вночі купаються в тобі ясні зорі, тому й ласкава така. Тож зцілювала Ти втомлених духом, давала силу, здоров'я, довгий вік і навіть безсмертя, що пили Тебе, цілющу джерелицю, і невмирущими ставали ті, що молилися на дароване Тобою Слово. […]

Стаю перед Тобою на коліна і за всіх благаю: прости нас, грішних, і повернися до нашої хати, звідки Тебе було вигнано, вернись до краю, де «чорніше чорної землі блукають люди». То чорнобильські лики чорнобильської України, покарані Всевишнім за безпам'ятство. Прости! Воскресни! Повернися! Возродися! Забуяй віщим і вічним Словом від лісів – до моря, від гір – до степів. Освіти від мороку і освяти святоруську землю. Русь-Україну возвелич! Порятуй народ її на віки! (К. Мотрич).

Завдання 4. Порівняйте тексти, визначте їх стильову належність. Які засоби стали стилетворчими? Що є спільного у цих двох текстів?

Молитва за Україну

Боже Великий, Боже Всесильний! Ми, грішні діти Твої, у покорі сердець наших приходимо до Тебе і схиляємо голови наші.

Отче! Прости провини наші та провини батьків, дідів, прадідів наших. Прийми нині, благаємо Тебе, щиру молитву нашу і подяку нашу за безмежне милосердя Твоє до нас. Вислухай наші молитви і прийми благання змучених сердець наших. Благослови нашу Батьківщину Україну, волю та щастя її дай.

Премилосердний Господи, усім, хто вдається до тебе з благанням, ласку Твою подай.

Благаємо Тебе, Боже Добрий, за братів і сестер наших, що на полі бою, у полоні, на тяжких роботах перебувають, караються й мучаються. За вдовиць, за сиріт, за калік і немічних, і за тих, що Твого Милосердя та допомоги Твоєї потребують.

З'єднай нас усіх в єдину велику Христову сім'ю, щоб усі люди, як брати, славили Величне ім'я Твоє завжди, і нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь.

(Молитовник).

2. **Молитва**

Отче наш, Тарасе всемогущий,
Що створив нас генієм своїм,
На моїй землі,
як правда, сущий,
Б’ющий у неправду, наче грім.

Ти, як небо, став широкоплечо
Над літами, що упали в грузь;
Віку двадцять першого
предтечо,
Я до тебе одного молюсь.

Дай нам силу ідолів знімати,
З п’єдесталів чорної олжі,
Бурити казарми й каземати,
Де виймають душу із душі.

Не введи у спокушення слави,
Вкинь за те у хижу ненависть,
Мудрості і знамено криваве
Дай нам не соромлячись
носить.

Поклади нам зорі на зіниці —
Променем туди,
де непроглядь.
Хай підносять очі люди ниці, Хай в незрячих
більма погорять.

Мислям нашим
дай ясне поліття,
А поетам — спину, що не гнесь.
Дай нам пам’ять на тисячоліття,
Непокору і любов на днесь.

І не відпусти нам ні на йоту
Борг, забутий в клекотах забав,
Сплатимо його із крові й поту.
Тільки од лукавства нас позбав.

Да святиться слово блискавиця,

Що несе у вічну далечінь
Нашу думу й пісню.
Де святиться
Між народами твоє ім’я. Амінь.
Дмитро Павличко. «Молитва». 1965 рік.

Домашнє завдання.

Відвідайте одне із богослужінь і запишіть на диктофон проповідь (послухайте аудіозапис). Письмово охарактеризуйте її стилістичні особливості.

Практичне заняття 7
Характеристика епістолярного стилю

Мета: поглибити знання про особливості епістолярного стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність текстів цього стилю, складати тексти різних стилів відповідно до заданої мети; виробляти вміння та навички виконувати стилістичний аналіз текстів різних за змістом, метою та сферою використання; розвивати логічне мислення, зв’язне мовлення здобувачів, інтерес до мови, її історичного минулого; виховувати шанобливого ставлення до рідної мови.

Питання для розгляду:

Епістолярний стиль як окрема функціонально-стильова організація мови.

Завдання 1. Ознайомтесь із матеріалом. Порівняйте варіанти «листів», охарактеризуйте їх зі стилістичного погляду.

Відомий художник Ілля Рєпін відтворив на полотні процес написання незвичайного листа. Його відома картина має назву «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Він писав її упродовж 14 років, ретельно вивчаючи історичні матеріали.

У Запорозьку Січ прийшов лист від турецького султана з пропозицією запорожцям піти до нього на службу.

Я, султан і владика Блискучої Порти, син Мухаммеда, брат Сонця і Місяця, внук і намісник Бога на землі, володар царств Македонського, Вавілонського, Єрусалимського, Великого і Малого Єгипту, цар над царями, володар над володарями, винятковий лицар, ніким непереможний воїн, невідступний хранитель гробу Ісуса Христа, попечитель самого Бога, надія і втіха мусульман, великий захисник християн, повеліваю вам, запорозькі козаки, здатися мені добровільно і без жодного опору, і мене вашими нападами не змушувати перейматись.

Султан турецький Мухаммед IV

(Джерело: М. Ф. Слабошпицький. З голосу нашої Кліо: події і люди української історії Київ: Фірма «Довіра», 1993. 255с.)

Є кілька історично зафіксованих відповідей запорожців султанові.

Варіант 1.

Запорозькі козаки турецькому султанові!

Ти – шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш і самого люципера секретар. Який ти в чорта лицар? Чорт викидає, а твоє військо пожирає. Не будеш ти годен синів християнських під собою мати, твого війська ми не боїмося, землею і водою будем битися з тобою. Вавілонський ти кухар, македонський колесник, єрусалимський броварник, александрійський козолуп. Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подолянський злодіюка, самого гаспида внук і всього світу і підсвіту блазень, а нашого Бога дурень, свиняча морда,

кобиляча ср..ка, різницька собака, нехрещений лоб, хай би взяв тебе чорт! Отак тобі козаки відказали, плюгавче! Невгоден єси матері вірних християн! Числа не знаєм, бо календаря не маєм, місяць на небі, год у книзі, а день такий у нас, як у вас, поцілуй за те ось куди нас!..

Підписали: *Кошовий отаман Іван Сірко зо всім кошом запорозьким*

(Джерело: Полководці Війська Запорізького: Історичні портрети / Редкол: В. Смолій (відп. ред) та ін. Київ: Вид. дім «КМ Academia», 1998 Кн. 1 400 с.)

Варіант 2.

Запорозькі Козаки Турецькому Султанові!

Ти – шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш, самого Люцифера внук. Який ти в дідька лицар, коли не вмієш голим гузном їжака забити?! Не годен ти синів християнських під собою мати! Вавилонський ти кухар, македонський колесник, єрусалимський броварник, олександрійський козолуп, Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, подільський кат, московський злодій, самого гаспида байстрюк, бо дідько втисся твоїй матері, усього світу й підсвіту блазень, а в нашого Бога найостанніший дурень. Тебе самого і твого війська ми не боїмось — землею і водою будемо битися з тобою, нехристе проклятий! Так тобі козаки відповідають. Числа не знаємо, бо календаря не маємо, місяць у небі, рік у книзі, а день такий у нас, як і в вас — поцілуй у голе гузно кожного з нас..

Підписали: *Кошовий отаман Іван Сірко з усім старшим і молодшим низовим війська запорозького товариством*

(Джерело: Яр Славутич. Місцями запорозькими: нариси та спогади. 3-є видання. Едмонтон: Славута, 1985. 64 с. С. 19.)

Тарас Чухліб стверджує, що «Лист» у його численних варіантах є літературною вигадкою, на що вказують різні дати, адресати й адресанти. Найраніший достовірний приклад реального листування козаків із султаном датується 1670-и роками і справжні листи дотримувалися шанобливих звертань.

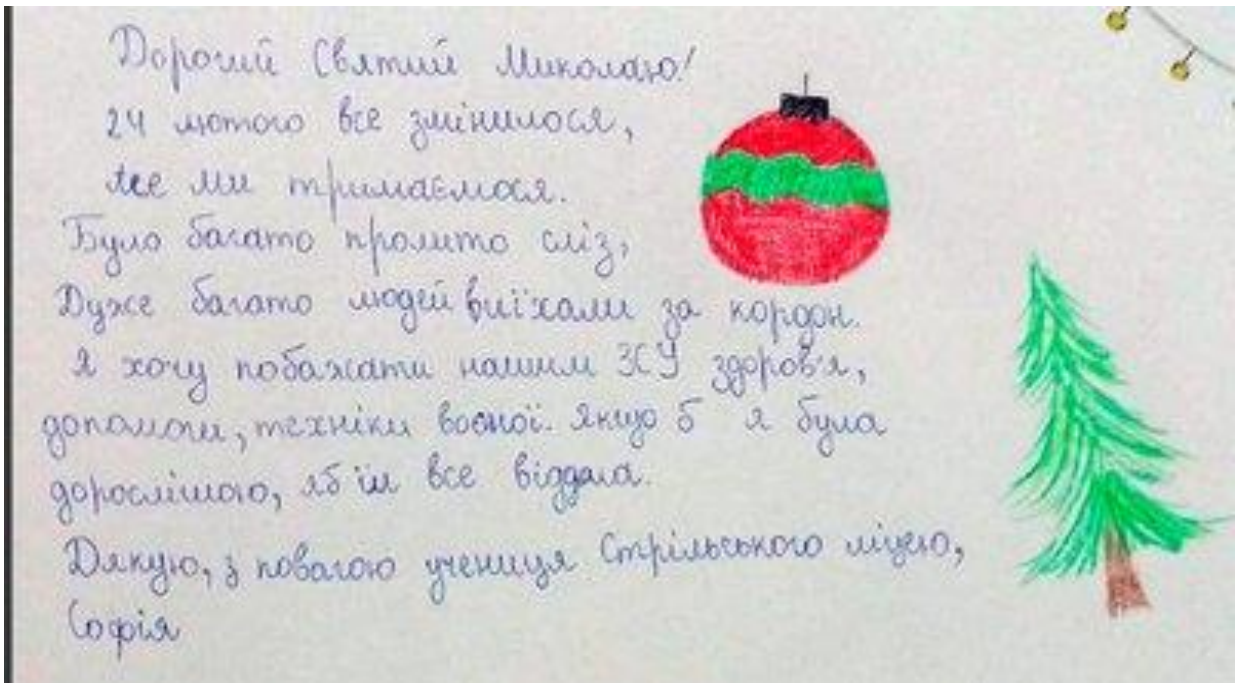
Завдання 2. Ознайомтесь із матеріалом. Охарактеризуйте дитячого листа зі стилістичного погляду.

Напередодні Дня Святого Миколая, діти пишуть листи. Адже саме в цей день, за легендою, Святий Миколай спускається на землю по срібній мотузочці і вирушає в подорож по всій землі. В ніч на 19 грудня (тепер 6 грудня) він розкладає подарунки в шкарпетки,

в черевички, під подушки усім слухняним діткам, а неслухняним діткам він кладе різочку. І діти завжди захоплюються тим, як Святий Миколай вгадав їхні бажання.

Для того, щоб святий Миколай вгадав з бажанням, потрібно йому заздалегідь написати листа. Як написати листа святому Миколаю і що в ньому потрібно попросити – хвилює всіх дітей. Існує одна традиція, за якою слід написати листа. Для цього потрібно покласти його на підвіконня і очікувати поки янголятко або інший помічник святого Миколая не забере його і не доставить до потрібного адресата.

Завдання 3. Визначте, зразками якого стилю є подані тексти. Виділіть та охарактеризуйте мовні засоби визначених стилів.

1. *До Володимира Гнатюка*

16 січня 1910 р. Чернігів

Дорогий пане Володимире!

І в новому, як і в старому, році обіймаю Вас сердечно та так само сердечно бажаю найкращого здоров'я та доброго настрою. Прошу переказати також мої щирі побажання усього найліпшого і пані Вашій та діточкам.

Спасибі Вам за лист та картку, вони зробили мені правдиву приємність. Дякую і за обидва збірники; це такий багатий, цікавий матеріал, особливо для нашого брата-белетриста. Я дуже ціню такі книжки; змушений жити в місті, далеко од народу, я часом з головою пірнаю в етнографічні записи, те чисте і свіже джерело народної творчості, та покріпляю тим свої сили...

Ваш *М. Коцюбинський*

2. *До М. О. Максимовича*

22. XI. 1858

Спасибі вам, мій щирий, мій єдиний земляче, за ваш шанобний лист, котрий я читаю, дивуюсь і не надивуюсь: чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по суші, яко по морю під тим парусом! Хіба я Олег, нехай бог криє, або що? „Парус" у своєму універсалі перелічив всю слав'янську братію, а про нас і не згадав,

спасибі йому. Ми, вже, бач, дуже близькі родичі. Як наш батько горів, то їх батько руки грів. Не доводиться мені давать під парус свої вірші і того ради, що парус сей надуває заступник його вельможного князя, любителя березової каші. Може, воно так і треба московській натурі. То нам-то се дуже не вподобалося. Отак-то! Не здивуйте, добродію, що не вволив я вашої волі, діло се не жарти, самі маєте розум. Книжник Кожанчиков заходився був печатать мою поезію, так шеф жандармов запретив. Возмутительна, каже. Отаке-то лихо. [...]

(*Т. Шевченко*)

3. *До М.М. Коцюбинського*

Шановний добродію Михайле Михайловичу!

Один мій знайомий, маючи думку видати книжку про "дівочу долю", як вона вимальовується у різних наших письмовців, дав мені подивитися свою працю. Придивляючись, я перше всього наткнувся на Вашу "Харитю". Прочитав я її та й нестямився!.. У такій невеличкій приповісті, та такого багато сказано! Та як сказано! Чистою, як кринична вода, народною мовою; яскравим, як сонячний промінь, малюнком; невеличкими, домірними нарисами, що розгортують перед очима велику – безмірно велику – картину людського горя, краси світової, виявляють бездонну глибину думок, таємні поривання душі, забої невеличкого серця!.. Та так тільки справжній художник зможе писати!..

До Вас душею і серцем прихильний *Панас Мирний*

4. *До І.С. Нечуя-Левицького*

Високоповажний і дорогий Іване Семеновичу!

Щиро поздоровляю Вас з наступаючим Новим роком, бажаю Вам здоров'я й усього найкращого! Дякую сердечно за пам'ять про мене та за передані книжки, які я вже прочитав і якось перешлю Вам. Тішить мене, що Ви все працюєте, і цікавить дуже Ваша граматика. А от я не можу нічого робити, третій місяць лежу в клініці, я тяжко слабую вже ½ року. Бувайте здорові!

Ваш щирий *М. Коцюбинський*

5. Моє серденько, мій квіту рожаний!

Сердечно на тоє болію, що надалеко од мене їдеш, я не могу очиць Твоїх і личка біленького видіти; через сеє письмечко кланяюся і всі члонки цілую любезно.

(З листа *Івана Мазепи* до *Мотрони Кочубеївни*)

Домашнє завдання.

Напишіть два листи, дотримуючись певного стилю спілкування, емоційної тональності висловлювання, до мами та улюбленої вчительки. Чи однаковим буде лексико-семантичний арсенал листів до цих адресатів? Прокоментуйте.

Практичне заняття 8
Характеристика наукового стилю

Мета: поглибити знання про особливості наукового стилю, удосконалити вміння визначати жанрово-стильову належність наукових текстів цього стилю, складати тексти наукового стилю відповідно до заданої мети; виробляти вміння та навички виконувати стилістичний аналіз текстів різних за змістом, метою та сферою використання; розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення здобувачів, виховувати дбайливе ставлення до рідної мови, прищкплювати бажання користуватися питомо українською термінологією й уникати невиправданих іншомовізмів.

Питання для розгляду:

Специфіка наукових текстів. Жанри наукових текстів, зокрема анотація, конспект статті, тези виступу. Іншомовізми в науковому дискурсі.

Завдання 1. Доберіть українські відповідники до чужомовних слів (іншомовізмів). Скористайтесь словником іншомовної лексики за потреби. Складіть 5 речень із дібраними відповідниками.

Автономія, глобальний, еквівалентний, корпорація, корупція, лозунг, манія, манускрипт, мемуари, менталітет, меркантильний, опозиція, поліс, превентивний, преференція, прецизійний, протекція, ротація, сакральний, сепарація, скрупульозний, спорадичний, стандарт, субституція, трактувати, узуальний, унітарний, утилітарний, фіаско, фіктивний, філантроп, шаблон.

Завдання 2. Попрацюйте у групах. Об'єднайте терміни у 2 групи, поясніть їх значення один одному. Складіть із термінами по 5 речень.

Анотація, анотування, апробація, аргумент, вчене звання, гіпертекст, дефініція, дискурс, дискусія, диспут, ідіостиль, картотека,

каталог, компресія, комунікативна поведінка, комунікативна ситуація, комунікативна стратегія, комунікативний намір (інтенція), конференція, конспект, концепція, компіляція, магістр, модальність, монографія, плагіат, полеміка, пуризм, реферат, рецепція, реципієнт, рубрикація наукового тексту, сугестивність, цитата,

Завдання 3. За допомогою словників доберіть 10 прикладів слів, де за допомогою наголосу змінюється значення.

Завдання 4. Наведіть приклади термінів, у яких мовці допускають помилки в наголошуванні (не менше 15 прикладів, напр., фахов**и**й, магіст**е**рський). Також наведіть 10 прикладів слів, що мають подвійний наголос.

Завдання 5. Напишіть анотацію на книгу (оберіть одну з рекомендованої літератури).

Домашнє завдання: законспектуйте статтю і підготуйте презентацію для ознайомлення одногрупників з її змістом. Випишіть тези, на які варто звернути увагу. Підготуйтесь до виступу, аби дотримуватися вимог до культури наукового викладу.

Перелік статей:

3. Бондаренко Н. Проектна діяльність учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 36–40.

4. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі.* 2013. № 8. С. 15–19.

5. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–11.

6. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство*) / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3–8.

7. Кравченко-Дзондза О. Лінгвостилістичний аналіз тексту в контексті комунікативної лінгвістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* Дрогобич, 2014. С. 26–31.

8. Ліштаба Т. Формування стилістичних умінь і навичок у контексті стилістичної підготовки філологів. *Наукові записки. Серія:*

Філологічні науки (мовознавство) / ред. кол.: О. А. Семенюк [та ін.]. Кіровоград, 2015. Вип. 136. С. 478–483

9. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*. 2015. № 1. С. 50–59.

10. Онкович Г. В. Засоби масової комунікації у термінологічному просторі медіаосвіти. *Дивослово.* 2007. № 5. С. 29–31.

11. Орлова О. Художнє сприйняття як основа медіакомпетентності студентів-філологів. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 82–88.

12. Попович А. С. Дисципліна «Стилістика української мови» у структурно-логічній схемі підготовки вчителів-словесників. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв, 2017. № 2 (57), травень. С. 381–387.

13. Попович А. С. Стилістичний аналіз тексту як метод навчання майбутніх учителів української мови і літератури. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв, 2017. № 4 (59), грудень. С. 426–432.

14. Приходькіна Н. Використання технології «перевернеого навчання» у професійній діяльності викладачів вищої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2014. Вип. 30. С. 141–144

15. Тищенко О. Стиль мови Інтернет-спілкування в Національному корпусі української мови. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка:* збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2007. С. 362–367

Практичне заняття 9
Лінгвоекологічний практикум

Мета: удосконалити вміння виконувати стилістично-лінгвоекологічний аналіз тексту, зокрема виявляти в текстах стилістичні помилки, випадки порушення стилістичних норм, засобів правильності й виразності мови тощо і виправляти їх; формувати мовне чуття і вміння правильно редагувати невправні тексти; виховувати дбайливе ставлення до рідної мови, її чистоти, доречних мовно-стилістичних засобів.

Завдання 1. Виправте помилки, допущені в реченнях. Які вимоги до ділового мовлення в них порушені?

1. План ліквідації працівників бібліотеки у випадку пожежі.
2. Прошу зняти мене з гуртожитку, бо він мені не потрібен.
3. Прошу виділити мені путівку для оздоровлення сколіозу.
4. Культура управління проявляється у стосунках начальника, підлеглого та співробітника між собою.
5. Довідка видана Петрук Ользі Андріївні в тому, що вона дійсно являється студенткою фізико-математичного факультету УДПУ.
6. Правоохоронні органи вилучили велику безліч контрабандного товару.
7. При сільському опорному пункті створено загін по хуліганству й випивках.
8. Прогулювати собак на території парку громадянам без намордників суворо забороняється.
9. Автомобільний рух уповільнився через корки на дорогах.

Завдання 2. Згрупуйте подані стилістично забарвлені слова за розрядами: емоційно-експресивна, поетична, книжна та просторічна лексика. У яких стилях вони доречні?

Любов, радість, матусенька, сердешний, недоленька, благовісний, страж, блакить, золотокосий, красний, багряний, вікопомний, сьогодення, предковічний, превалювати, взаємодія, аполітичний, ідея, пріоритет, причинність, апелювати, витріщитись, дрихнути, жерти, комизитися, чувиха, розвалюха.

Завдання 3. Знайдіть помилки у тексті, виправте їх. Доведіть правильність виправлень.

Пробачте мене. Я рахую, що це видання варте уваги. Добро пожалувати в гості. У сім ранку. Скільки годин ранку? Він придбав

серйозного вигляду. Дякую Вас. Виписка із протоколу. Він приймав участь у засіданні. Об'явити перерву. Стежив на протязі року. Основним завданням ревізії являється перевірка фінансових і господарських операцій, матеріальних цінностей. Особовий приклад. Акт являється документом, який ґрунтується на незаперечних доказах. Любе питання. Приємний на вираз. Пам'ятка Тарасові Шевченку. Виключення із правила. Сьогоднішня епоха. Житель будинку. Висновок витікає. Громадянський обов'язок. Я поступив би так само. Приведу кілька прикладів. Висловити власне відношення до подій. Відношення у колективі були нормальні. Робітники жодної компенсації не отримали. Редакція одержує багато листів. Писемний дозвіл. Винятково для тих, хто запізнився. Переводити текст. Заказувати обід. Доказати теорему. Оставити під питанням. Прийнятися до роботи. Слідуюче питання. З цього витікає.

Завдання 4. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Вмотивуйте доцільність вибору синонімічної форми найвищого ступеня порівняння прикметників залежно від стильового призначення.

1. (Найдовшими, якнайдовшими, щонайдовшими, найбільш довгими, довшими над усі) є гори Кордільєри, хребти яких простяглися уздовж Тихого океану по західних берегах Північної і Південної Америки. 2. Європейська частина країни – (найрозвиненіша, щонайрозвиненіша, якнайрозвиненіша, найбільш розвинена, розвиненіша від усіх) в господарському відношенні територія. 3. У прямокутному трикутнику гіпотенуза (більша, куди більша) від будь-якого з його катетів. 4. На вітрі випаровування завжди відбувається (швидше, більш швидко). 5. Чим (вищий, більш високий) тиск, тим (вища, більш висока) температура кипіння рідини (Підр.) 6. Земле, думами своїми навантаж мене до краю, ніби зернами тугими (найкращого, щонайкращого, якнайкращого, найбільш гарного, кращого над усе) врожаю (М. Сингаївський). 7. Краю, ти мій, краю, (кращого, більш гарного) за тебе я в житті не знаю (В. Сосюра).

Завдання 5. Доберіть правильні варіанти слів чи словосполучень до тавтологічних конструкцій.

У січні місяці; взаємно допомагати один одному; це явище передове і прогресивне; ми пам'ятаємо і не забуваємо ваші поради; змалював найбіднішу бідноту; зобразити образ; за чотири години часу; організувати організацію молоді; барвистість веселкових барв; колега

по роботі; передовий авангард; меморіальний пам’ятник; внутрішній інтер’єр; хронологічний період; демобілізація з армії; прейскурант цін; моя автобіографія; прогрес уперед; перспектива на майбутнє; місцевий абориген; свій автопортрет; окремі епізодичні явища; дитячий лікар-педіатр; біла блондинка; головний лейтмотив; дебютувати уперше; дивний парадокс; дублювати двічі; експонат виставки; о двадцятій годині вечора; свої індивідуальні риси.

Завдання 6. Виправте ненормативні прийменникові сполучення. Поясніть причини виникнення таких помилок. З п’ятьма правильними формами складіть речення ділового стилю.

Згідно наказу, відповідно постанови, незважаючи обставини, всупереч негараздів, по можливості швидше, дякуючи перемозі, завдяки урагану, завдяки хворобі, завдяки неврожаю, екзамен по математиці, по проханням слухачів, коса по пояс, по поверненню додому, по моїй думці, ліки від грипу, з відміною від тебе, під відкритим небом, купувати в розстрочку, дивлячись на ніч, мешкати по адресу, на протязі року.

Завдання 7. Відредагуйте подані тексти; визначте їх стилістичні особливості.

І. Шановні панове! Ми просили надіслати нам прескуранти (прайсси) на всі види вашої продукції. Ваша фірма являється головним дістрібютором із продажі поперечнино-шліфовочних станків в Україні. Отож просимо насамперед повідомити, на яких умовах ви могли б заключити довгострочний договор поставки.

ІІ. Шановний пан ректор! Дозвольте порекомендувати вам пана Дмитренко, який приймає участь у конкурсі на заміщення вільної вакансії помічника менеджера по продажі. Пан Дмитренко принциповий, поважний до клієнтів, професіонально добре підготовлений, досвітчений працівник, любить свою справу, користується авторитетом у співпрацівників.

Завдання 8. Виправте помилки, поясніть їх причини.

Дуже синюватий; зовсім лисий; трохи чистісінький; надзвичайно злющий; сильно смугастий; дуже далеченько; надто зеленуватий; білувата синява; солодкувата кислота; жахливо гарний; страшно добрий; трохи синюватий; страшенно приємна погода.

Завдання 9. **Подані словосполучення запишіть у давальному відмінку.**

Академік Павло Гриценко, адвокат Олена Петренко, завідувач Петренко Петро Ігорьович, ректор Володимир Свидницький, студентка Наталія Шовкова, лаборант Олександр Гембарук, генеральний директор Віктор Рошенко, професор Віктор Мойсієнко, колега Іванна, друг Микола.

Завдання 10. Переписати словосполучення, добираючи з дужок найдоцільніше слово.

(Обіймати, осягати, охоплювати) посаду; (діставати, здобувати, набувати) освіту; (суперечка, спір, дискусія) у пресі; (свідоцтво, посвідчення, посвідка) про народження; (прихильник, шанувальник, послідовник) таланту; виборча (кампанія, компанія); (доступний, зрозумілий, досяжний) виклад; (говорити, казати, висловлювати) думки.

Домашнє завдання:

1. **Визначте стильове й стилістичне значення поданих слів.** Пустельник – відлюдник – самітник, візуально – наочно, гладшати – товстішати, іпотека – позика, скрипник – скрипаль, скраєчку – скраю, товкмачити – тлумачити, хуга – хуртовина, , посмачити – прикрасити, сьогодні – нині, оповз – зсув, мільйонщик – мільйонер, лімузинчик – лімузин.

Із п’ятьма парами складіть речення й поясніть їх стилістичне вживання. За потреби використати тлумачний словник.

2. Доберіть слова-відповідники до перифраз та евфемізмів.

День появи на світ; у тому віці, коли роки вже не уточнюють; виставка колін і зачісок; розкидана вата на обрії; перетравлювати думки; недостатньо кучерявий; у тому віці, коли близькі з нетерпінням чекають спадщини, а дружина приглядається до женихів; олов’яний солдатик на одній ніжці; молоко з-під скаженої корови; скляний бог.

3. Доберіть ряди синонімів-евфемізмів до кожного зі слів.

Старий, дурний, хворіти, злодій.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧА НА ПРАКТИЧНОМУ ЗАНЯТТІ

5 балів. Здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та допоміжну літературу. Загалом правильно виконує практичні / тестові завдання. Студент здатен виконувати лінгвостилістичний аналіз, формулювати висновки і узагальнення. У відповідях можуть бути окремі несуттєві помилки.

4 бали. У цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових завдань, але без глибокого всебічного аналізу. Правильно виконує більшість практичних / тестових завдань, але є окремі помилки.

3 бали. Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та в письмових роботах, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно виконує половину практичних / тестових завдань. Складно робити найпростіші операції аналізу, узагальнення, висновки.

2 бали. Володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу; недостатньо розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань, правильно виконує лише окремі практичні / тестові завдання; не виявляє здатності аналізувати і синтезувати матеріал; робити узагальнення, висновки.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Контрольна робота за семестр / курс проводиться у тестовій формі, переважно у системі Moodle. Кількість тестів у ній – 50.

Орієнтовні тести (правильних відповідей може бути кілька**):**

1. Від якого слова походить термін «стиль»?

а) стиль – паличка для письма;

б) стильний, тобто вишуканий;

в) стилістичний, дбайливо дібраний.

2. Скільки стилів виділяють в українській мові?

а) п’ять;

б) шість;

в) сім.

3. Чи збігаються поняття «підстиль» і «жанр»?

а) ні, це різні поняття у стилістиці;

б) збігаються;

в) інколи збігаються.

4. Що позначає лексема «стиль» у мовознавстві? Оберіть правильні пояснення:

а) своєрідну манеру й спосіб усного і писемного висловлювання;

б) різновиди мови, кожен із яких формується певною сукупністю особливих мовних ознак;

в) індивідуальну манеру мовної діяльності;

г) манеру гідно поводитися.

5. Що означає «конотативне значення»?

а) додаткове позитивне або ж негативне значення лексеми, яке додається до основного, нашаровується на нього;

б) понятійне ядро значення, без експресивно-стилістичного забарвлення;

в) переносне значення.

6. Що належить до стилетвірних мовних засобів конфесійного стилю?

а) старослов’янізми,

б) багаторазові повтори мовних одиниць;

в) наукова термінологія;

г) речення із дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

7. Що належить до стилетвірних мовних засобів розмовного стилю?

а) наявність субстандартних одиниць (просторіччя, діалектизмів, вульгаризмів, жаргонізмів);

б) емоційно-експресивна лексика;

в) старослов'янізми;

г) строга, логічна побудова речень.

8. Що належить до стилетвірних мовних засобів художнього стилю?

а) багата лексика, емоційно-експресивні засоби;

б) синоніми, антоніми, фразеологізми;

в) епітети, метафори, порівняння;

г) канцеляризми.

9. Що належить до стилетвірних мовних засобів публіцистичного стилю?

а) поєднання точності висловленої інформації, наукових положень з емоційною експресивністю;

б) документально-фактологічна точність;

в) авторська пристрасть; емоційність, простота і доступність;

г) сухий науковий виклад.

10. Що належить до стилетвірних мовних засобів епістолярного стилю?

а) етикетні вислови (привітання, побажання, вибачення);

б) різноманітні синтаксичні конструкції;

в) вульгаризми;

г) емоційно-експресивні суфікси у звертаннях.

11. Що належить до стилетвірних мовних засобів наукового стилю?

а) однозначна загальновживана і абстрактна лексика;

б) велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків;

в) цитати, посилання;

г) відсутність тропів.

12. Що належить до стилетвірних мовних засобів ділового стилю?

а) офіційність, стислість, точність, достовірність і правдивість фактів,

б) стандартизація значної частини висловів;

в) чіткий і логічний порядок в оформленні документа;

г) найменший вияв індивідуальності мовця.

13. Який термін НЕ є синонімічним до «стилістично маркований»?

а) стилетвірний;

б) стилістема;

в) оказіоналізм.

14. Яка з рис НЕ притаманна науковому стилю?

а) безособові речення;

б) наявність багатозначних слів;

в) відсутність емоційно-експресивних суфіксів;

г) речення переважно ускладнені і складні.

15. Що зайве у переліку жанрів власне наукового підстилю?

а) монографія;

б) стаття;

в) дисертація;

г) лекція.

16. Що зайве у науково-навчальному підстилі?

а) підручник;

б) навчальний посібник;

в) лекція;

г) виробнича інструкція.

17. Що містили давні «*письмовники*»?

а) набір стандартних листів і послань на всі випадки життя;

б) листи відомих на той час людей;

в) звернення письменників до нащадків.

18. Що НЕ характерне для епістолярного стилю?

а) має тільки писемну форму вияву;

б) оповідність викладу;

в) речення, ускладнені дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами; багатьма підрядними.

19. Яке із тверджень є ХИБНИМ відносно конфесійного стилю?

а) зародився ще у дохристиянські часи;

б) сформувався як стильове запозичення у зв’язку з прийняттям християнства у Київській Русі;

в) на три століття був вилучений з контексту української мови;

г) у радянські часи розквітнув на теренах України.

20. Що зайве у переліку конфесійної лексики?

а) Ісус, Месія, святий, ангел;

б) Різдво, Великдень, Благовіщення, Трійця;

в) піст, причастя, говіння, літургія, гріх;

г) суспільство, дипломат, меморандум.

21. Що найхарактерніше для синтаксичних особливостей конфесійних текстів?

а) інверсійний порядок слів, багаторазові повтори, окличні речення;

б) безособові конструкції;

в) речення, ускладнені дієприслівниковими зворотами.

22. Що зайве у переліку ділових паперів?

а) автобіографія, характеристика, заява,

б) акт, довідка, записки, розписки,

в) договори, доручення, наказ, протокол;

г) монографія, стаття, реферат.

23. Як називаються обов'язкові, постійні складові офіційного документа?

а) реквізити;

б) шаблон;

в) абонемент.

24. Як пишеться заява? Знайдіть ЗАЙВЕ:

а) від першої особи;

б) від руки, в 1 екземплярі;

в) з використанням інфінітивів;

г) обов'язково з фіксацією паспортних даних.

25. Які прикметники домінують в офіційних дрокументах?

а) якісні;

б) відносні;

в) присвійні.

26. Які форми дієслова НЕ домінують в офіційних документах?

а) інфінітиви;

б) безособові, наказові;

в) дієприкметники, дієприслівники;

г) минулого і майбутнього часу.

27. Для якого стилю є характерними похідні прийменники (*відповідно до, у відповідь на, на виконання, у зв'язку з, на заміну, у разі)?*

а) офіційно-ділового;

б) епістолярного;

в) розмовного.

28. Що зайве серед підстилів офіційно-ділового стилю?

а) законодавчий;

б) дипломатичний;

в) канцелярський;

г) науково-популярний.

29. Що не належить до дипломатичного підстилю?

а) репортаж;

б) звернення;

в) протокол зустрічі;

г) міжнародна угода.

30. Що НЕ належить до законодавчого підстилю?

а) закони, укази;

б) статути, постанови;

в) кодекси, рішення;

г) виробничі угоди, протоколи.

31. Сферою реалізації мовних засобів якого стилю є громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, навчання?

а) публіцистичного;

б) наукового;

в) розмовного;

г) художнього.

32. Який із названих жанрів не належить до художнього стилю?

а) роман;

б) елегія;

в) монографія;

г) медитація.

33. У якому рядку правильно дібрано відповідники до запозичених слів:

а) турнір – змагання, торт – пиріг, неологізм – старий;

б) анемія – недокрів'я, брифінг – зустріч, афіша – виставка;

в) лауреат – переможець, гонорар – винагорода, оптимальний – найкращий;

г) плац – площа, бард – митець, рецензія – резолюція.

34. Які частини мови домінують в офіційно-діловому стилі?

а) віддієслівні іменники;

б) прикметники;

в) інфінітиви;

г) займенники та прислівники.

35. Які форми дієслів домінують в офіційно-діловому стилі?

а) інфінітиви;

б) дієслова минулого і майбутнього часу;

в) дієприслівники.

36. Знайдіть зайве серед жанрів конфесійного стилю:

а) псалом, проповідь, молитва;

б) сказання, легенда, житіє;

в) притча, промова, піснеспів.

37. Які синтаксичні особливості притаманні офіційно-діловому стилю?

а) інверсійний порядок слів;

б) прямий порядок слів;

в) безособовість конструкцій;

г) односкладні речення.

38. Позначте, що характерно для розмовного стилю:

а) уживання діалектизмів;

б) наявність субстандартної лексики (сленгу, вульгаризмів, просторіч і под.);

в) специфічна термінологія;

г) емоційно-експресивна лексика.

39. Що характерне для синтаксису розмовного мовлення?

а) речення різного типу;

б) неповні, обірвані речення;

в) речення, ускладнені дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами;

г) вставні, вставлені конструкції, звертання.

40. Що характерне для конфесійного стилю?

а) специфічна маркована лексика;

б) старослов'янізми;

в) інверсійний порядок слів;

г) прямий порядок слів.

Оцінка за виконану контрольну роботу залежить від кількості правильно виконаних завдань:

46-50 – 10 б.	25-29 – 5 б.
42-45 – 9 б.	20-24 – 4 б.
39-41 – 8 б.	15-19 – 3 б.
36-38 – 7 б.	10-14 – 2 б.
30-35 – 6 б.	5-9 – 1 б.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота здобувача вищої освіти передбачає самостійну підготовку до практичних занять, виконання практичних домашніх завдань, самостійне опрацювання питань для поглибленого вивчення кожної теми навчальної програми. Перевірку самостійної роботи проводить викладач під час практичних занять, а також у позааудиторний час відповідно до графіка його роботи.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Теоретичні питання, винесені на самостійне опрацювання, перевіряються на практичних заняттях і оцінюються відповідно. Письмові самостійні роботи виконують на практичних заняттях з метою перевірки рівня засвоєного матеріалу (час, відведений на виконання – 10–15 хв.) і оцінюють 2–5 балами, залежно від кількості завдань у роботі. Правильно виконане завдання – 1 бал. Ці бали є значущими при поточному формувальному оцінюванні на занятті. Бали, відведені на самостійну роботу у таблиці розподілу балів за курс (15), є сумою балів за тести, виконані в ІОС Moodle.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання передбачає проєктну діяльність: використання здобувачами освіти здобутих під час вивчення курсу «Функціональна стилістика» компетентностей, роботу з науковою і методичною літературою, аналіз мовленнєвого матеріалу у сучасному українському дискурсі. Його результати слід оформити як виступ на підсумковому занятті, на студентській конференції (із презентацією) та /або як статтю до студентського наукового збірника.

Перелік індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Подивитися художній фільм (на вибір здобувача) і проаналізувати відповідність перекладу (у титрах) стилістичним нормам сучасної української літературної мови. Підготувати повідомлення з презентацією.
2. Проаналізувати мовлення телеведучого (в обраній передачі) щодо відповідності стилістичним нормам сучасної української літературної мови. Підготувати повідомлення з презентацією.

3. Дібрати тексти на одну тему (актуальну, всім відому) з різних медіаресурсів і проаналізувати використані мовні засоби різних рівнів.
4. Створити медійний продукт на сайт факультету.
5. Зібрати приклади недотримання етикету мережевого спілкування і презентувати їх у виступі.
6. Укласти пам'ятку «Правила мережевого етикету» із прикладами із соцмереж.
7. Дати характеристику стилістичних особливостей мовлення відомого українського політика / діяча.

Здобувач освіти може запропонувати і власну тему проєкту.

Критерії оцінювання ІНДЗ

Виконана робота оцінюється максимально 20 балами.

18 – 20 балів (відмінно):

Студент вільно володіє основною стилістичною термінологією, підготував проєкт якісно, у повному обсязі, самостійно і правильно виконав лінгвостилістичний аналіз, грамотно виклав результати дослідження і оформив його як студентську дослідницьку роботу, із дотриманням принципів академічної доброчесності .

15–17 балів (добре):

Студент добре орієнтується у стилістичній термінології, самостійно і в основному правильно (з допусканням незначних помилок) виконав лінгвостилістичний аналіз, загалом грамотно виклав результати дослідження і оформив його за відповідними стандартами з окремими помилками (правильність – у межах 75–89 %).

12–14 балів (задовільно):

Студент частково виконав обраний проєкт, виконав лінгвостилістичний аналіз із значними помилками (правильність – у межах 60–74 %), до оформлення виконаного аналізу є значні зауваження.

7-11 балів (незадовільно, з можливістю перездачі):

Студент погано виконав і оформив завдання, допускаючи велику кількість помилок і не дотримуючись стандартів. Роботу слід переробити, аби її зарахували як здану.

1-6 балів

Роботу не зараховують.

Критерії оцінки	Оцінка
1. **Відповідність ІНДЗ загальним вимогам до студентської дослідницької роботи**	**4**
• *повна*	4
• *часткова*	2
• *фрагментарна*	1
2. **Дотримання академічної доброчесності, самостійність суджень, достатність аналізу мовного матеріалу**	**4**
• *повністю*	4
• *частково*	2
• *фрагментарно*	1
3. **Логічність, послідовність і обґрунтованість викладу матеріалу**	**4**
• *добре*	4
• *задовільно*	3
• *незадовідльно*	1
4. Оформлення виконаного завдання	**4**
• *якісне*	4
• *задовільне*	2
• *незадовільне*	1
5. Апробація результатів дослідження	4
• *виступ на конференції або наявність публікації*	4
• *завантаження кінцевого варіанта в ІОС Moodle*	1
• *відсутня*	0
Разом	**20**

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання навчальних досягнень передбачене за системою ЄКТС та національною шкалою. Накопичувальна бально-рейтингова система передбачає оцінювання всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності: поточний контроль (участь в обговоренні теоретичних питань до практичного заняття, виконання домашніх завдань, завдань на практичних заняттях, самостійна робота, контрольна робота, тестування), модульний контроль, ІНДЗ і підсумковий контроль.

Робота на практичному занятті – 5 балів за заняття.

Самостійна робота – 15 балів.

Контрольна робота – 10 балів.

ІНДЗ – 20 балів.

Підсумковий контроль – 10 балів (підсумковий тест).

Заохочувальні бали ставимо за участь у предметній олімпіаді, у мовних конкурсах, за виступи на конференціях різного рівня.

Загальна кількість – 100 балів.

Загальні критерії оцінювання результатів навчання

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за нац. сист.	Оцінка в балах
A	**ВІДМІННО** Здобувач має системні знання із стилістики української мови, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, успішно виконує ІНДЗ, результатом якого стає опублікована стаття або виступ на конференції, бере участь у мовних конкурсах та олімпіадах; вміє правильно виконувати лінгвостилістичний аналіз; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формах	**5 (відмінно)**	**90-100**
B	**ДУЖЕ ДОБРЕ** Здобувач вільно володіє вивченим матеріалом, успішно застосовує знання на практиці, уміє аналізувати і систематизувати мовні явища, але потребує консультацій викладача; правильно виконує індивідуальне наукове дослідження, але допускає незначні помилки	**4 (добре)**	**82-89**

C	**ДОБРЕ** Здобувач знає істотні ознаки мовних понять, явищ, закономірностей, зв'язки між ними, а також самостійно застосовує знання у стандартних ситуаціях, уміє аналізувати мовні явища і робити висновки, виправляє допущені помилки. Дає повну, правильну, обґрунтовану відповідь, хоча з окремими помилками. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності, індивідуальне навчально-дослідне завдання, але потребує систематичних консультацій і допомоги викладача		**75-81**
D	**ЗАДОВІЛЬНО** Здобувач правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє мовознавчі теорії і факти, уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, проте допускає багато помилок	**3 (задовільно)**	**69-74**
E	**ДОСТАТНЬО** Здобувач має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу, здатний повторити за зразком певну операцію, дію; описує мовні явища, але допускає значні помилки, слабко орієнтується в лінгвістичних поняттях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу		**60-68**
FX	**НЕЗАДОВІЛЬНО** Здобувач фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє здатність елементарно викласти думку; може усно відтворити кілька термінів, явищ без зв'язку між ними	**2 (незадовільно)**	**35-59**

ЗАПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

- Що вивчає стилістика?
- Функціональна стилістика як один із розділів стилістики.
- Визначення стилю.
- Стилетвірні мовні одиниці
- Поняття про функціональний стиль.
- Критерії класифікації функціональних стилів.
- Жанри функціональних стилів.
- Характеристика офіційно-ділового стилю: сфера використання, призначення, функції.
- Головні мовні ознаки офіційно-ділового стилю.
- Підстилі та жанри офіційно-ділового стилю.
- Як розвивався науковий стиль.
- Характеристика наукового стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки,
- Мовні засоби наукового стилю,
- Підстилі і жанри наукового стилю.
- Історія розвитку публіцистичного стилю.
- Характеристика публіцистичного стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки,
- Мовні засоби публіцистичного стилю.
- Підстилі і жанри публіцистичного стилю.
- Історія розвитку конфесійного стилю.
- Характеристика конфесійного стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки,
- Мовні засоби конфесійного стилю.
- Підстилі і жанри конфесійного стилю.
- Історія розвитку розмовного стилю.
- Характеристика розмовного стилю: сфера використання, стильові риси,
- Мовні засоби розмовного стилетворення.
- З історії розвитку епістолярного стилю.
- Характеристика епістолярного стилю: сфера використання, призначення, головні ознаки,
- Мовні засоби, підстилі і жанри епістолярного стилю.
- Становлення нової української літературної мови як основи художнього стилю у XIX ст.
- Особливості художнього стилю.

СХЕМИ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Схема фонетико-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Пошук явищ фоносемантики.

2. Експресивні можливості звуків. Звукопис: асонанс, алітерація, анафора, епіфора, дисонанс, парономазія, ономатопея. Стилістичні функції.

3. Фонетичні засоби як складники тропів і стилістичних фігур.

4. Засоби милозвучності: евфонічні чергування голосних і приголосних звуків та вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення).

5. Значення фонетично-стилістичних засобів для вираження основної думки твору й створення відповідного настрою.

Схема лексико-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістична характеристика лексики (книжна, розмовна, нейтральна, стилістично забарвлена).

2. Стилістичне використання споконвічно української лексики (спільноіндоєвропейської, спільнослов'янської, спільносхіднослов'янської й власне української) та запозичень. Доцільність такого співвідношення лексики за походженням.

3. Співвідношення лексики за емоційністю й нормативністю (наявність діалектизмів, розмовно-просторічних елементів, професіоналізмів і жаргонізмів).

4. Багатозначні слова та їхні функції.

5. Синоніми як основне джерело засобів словесної образності й стилістичної виразності. Перифрази й евфемізми, їхні стилістичні функції.

6. Загальномовні й контекстуальні антоніми, їхні стилістичні функції. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.

7. Стилістичні можливості різних видів омонімів.

8. Паронімія як стилістичний засіб. Парономазія (або паронімічна атракція).

9. Співвідношення активної й пасивної лексики (історизми, архаїзми й загальномовні та індивідуально-авторські неологізми), їхні функції. Використання екзотизмів, етнографізмів, варваризмів, анахронізмів.

10. Різновиди тропів, їхня стилістична роль, оригінальність і доцільність.

11. Лексичні засоби як складники фігур стилістичного синтаксису.

12. Стилістичне навантаження фразеологізмів. Види трансформації фразеологічних одиниць і їхня стилістична роль.

13. Художньо-естетична інтерпретація лексики тексту. Вплив лексико-стилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору.

Схема словотвірно-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістично забарвлені морфеми в тексті.

2. Інтерпретація дериватів. Словотвірні засоби, що надають семантично-стилістичних відтінків словам (зменшувальності, пестливості, згрубілості, урочистості, фольклорності, книжності, розмовності, емоційності, інтимності тощо).

3. Стилістично забарвлені морфеми як складники тропів і фігур стилістичного синтаксису.

4. Контекстуальні (індивідуальні) морфемно-словотвірні утворення в тексті.

5. Роль словотвірних засобів у створенні образності й уточненні змісту твору.

Схема морфолого-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Співвідношення частин мови в поданому тексті. Варіантність морфологічних форм.

2. Семантично-стилістичні функції самостійних, службових частин мови й вигуків.

3. Тропи й стилістичні фігури, в основі яких виразні морфологічні засоби (слова певних частин мови, граматичні форми роду, числа, відмінка, особи, часу тощо). Характеристика тексту з погляду нормативності морфологічних засобів.

4. Вплив типу мовлення, жанру, функційного стилю, теми, основної думки на добір автором певних граматичних форм.

Схема стилістичного аналізу простого речення

1. Різновиди речень за метою висловлювання, їхня роль.

2. Стилістична роль різних видів односкладних речень.

3. Стилістичні функції однорідних членів речення.

4. Стилістичне навантаження вставних і вставлених конструкцій і звертань.

5. Стилістичні функції відокремлених членів речення.

6. Синтаксичні одиниці як складники тропів і стилістичних фігур.

7. Домінування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцільність.

8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю мовлення щодо використання простих речень.

9. Значення синтаксичних засобів (зокрема, простих речень) у побудові образної системи тексту тощо.

Схема стилістичного аналізу складного речення

1. Стилістичні функції різних видів складних речень.

2. Стилістичне вживання багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур.

3. Період як стилістичне явище, його різновиди.

4. Стилістичне навантаження прямої, непрямої та невласне прямої мови.

5. Домінування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцільність.

6. Фігури стилістичного синтаксису, їхні функції. Синтаксичні одиниці, що стали основою стилістичних фігур.

7. Значення синтаксичних засобів (зокрема, складних речень, багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур, прямої, непрямої та невласне прямої мови, періоду) в побудові образної системи тощо.

8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю щодо вживання складних синтаксичних структур.

Схема повного стилістичного аналізу художнього тексту

1. Функційний стиль, жанр тексту, спосіб вираження змісту (проза чи поезія).

2. Тема (підтема), основна думка тексту.

3. Мовні засоби (фонетичні, лексичні, фразеологічні, морфемно-словотвірні, морфологічні, синтаксичні), що мають стилістичне навантаження. Доцільність їхнього добору.

4. Тропи й фігури стилістичного синтаксису, їхні функції.

5. Експресивно-емоційний колорит тексту.

6. Стилістичні прийоми: стилістична детермінація, інтердепенденція, констеляція, комутація, створення звукового фону, актуалізація (нетрадиційна сполучуваність, деавтоматизація тощо), стилізація та ін.

7. Індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють особливості тексту.

8. Мовна домінанта тексту. Найдоцільніші стилістичні засоби, які мають основне смислове й виразове навантаження, сприяють точному й дієвому творенні образної системи тексту.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

5. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.

6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2000. 248 с.

8. Стилістика української мови : теоретичні основи стилістики, функціональна стилістика: навчально-метод. посібник для студентів-філологів закладів вищої освіти; уклад. : І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2022. 144 с.

Допоміжна:

9. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Львів: Світ, 2003. 432 с.

10. Бондарєва Н. О. Стилістика української мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Четверта хвиля, 2010. 248 с.

11. Волкотруб Г. Практична стилістика української мови. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 256 с.

12. Голубовська І. В. Практична стилістика української мови: навч.-метод. посіб. для самост. роботи студ. нефілол. спец. (денної та заочної форм навчання). Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. 124 с

13. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

14. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2007. 400 с.

15. Кравець Л. В. Стилістика української мови: практикум: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів / ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2004. 200 с.

16. Погиба Л. Г. Голіченко Л. М., Кавера Н. В, Житар І. В. Культура української мови та практична стилістика: збірник вправ. Київ: Кондор-Видавництво, 2015. 202 с.

17. Мойсієнко А. Мова як світ світів. Поетика текстових структур. Умань: РВЦ «Софія», 2008. 280 с.
18. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алґоритмічними приписами. 2-е вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
19. Пентилюк М. І, Марунич І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення :навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 224 с.
20. Попович А. С., Марчук Л. М. Стилістика української мови: навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.
21. Попович А. С. Лінгводидактика вищої школи: уваги до вивчення стилістики української мови: навчальний посібник [Електрон. ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 160 с.
22. Рижко О. М. Практична стилістика: навч. посібник. Київ: НАУ, 2010. 320 с.
23. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монограф. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.
24. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови; Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 351 с.
25. Шевченко Л., Шулінова Л. Стилістика української літературної мови: функціональна діагностика тексту : навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. Кн. 2. 388 с.
26. Шевченко Л., Шулінова Л. Стилістика української літературної мови: тести, завдання, вправи: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 264 с.
27. Шульжук Н. В. Стилістика сучасної української літературної мови: навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ. Рівне – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 304 с.

ЗМІСТ

ВСТУП ……... 3
КУРС ЛЕКЦІЙ
Лекція 1. Функціональна стилістика як розділ лінгвостилістики .4
Лекція 2. Функціональні стилі і критерії їх виділення …….……12
Лекція 3. Офіційно-діловий стиль ……..... 22
Лекція 4. Науковий стиль ……..…… 32
Лекція 5. Публіцистичний стиль ……...…… 40
Лекція 6. Конфесійний стиль …….. 50
Лекція 7. Розмовний стиль ……. 57
Лекція 8. Епістолярний стиль ……...……. 63
Лекція 9. Художній стиль ……..…… 74
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК
Практичне заняття 1
Характеристика офіційно-ділового стилю …….. 89
Практичне заняття 2
Особливості публіцистичного стилю ……..….. 96
Практичне заняття 2
Особливості публіцистичного стилю ……..…. 99
Практичні заняття 4-5
Характеристика художнього стилю ……..……..… 102
Практичне заняття 6
Особливості текстів конфесійного стилю ……..…… 107
Критерії оцінювання відповідей здобувача на практичному занятті …. 125
КОНТРОЛЬНА РОБОТА ……...…….. 126
Самостійна робота
ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ .. 132
Загальні критерії оцінювання результатів навчання ……. 135
Запитання до заліку …….. 137
СХЕМИ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ …… 138
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ……...…… 142
ДОДАТКИ …… 145

Характеристика стилів

Стиль	Призначення, функція	Сфера використання	Головні ознаки	Основні мовні засоби	Підстилі	Жанри
Розмовний	Пізнавально-контактна, комунікативна	Побут мовців, щоденні потреби, неофіційна сфера спілкування (суспільних стосунків)	Невимушеність, спонтанність, імпровізованість лаконізм, емоційність; позамовні чинники (міміка, жести, ситуація), інтонування	Загальновживана лексика, розмовно-просторічні одиниці (специфічно побутова лексика, вульгаризми, суржик), діалектизми, соціальні діалекти, емоційно-експресивні слова, фразеологізми (прислів'я, приказки, афоризми, крилаті вислови), звертання, речення різної модальності та інтонації, неповні, обірвані речення, вставні слова і словосполучення		Розмова; діалог, полілог, монолог
Епістолярний стиль	Контактна функція. Обслуговує заочне, у формі листів, спілкування людей у всіх сферах їхнього життя	побут, інтимне життя, товариські стосунки	Узвичаєна структура листа: початок – це мовні етичні формули, що містять звертання, вітання, встановлення контакту з адресатом, прихильності до автора листа. Основна частина – це інформація, фактичний матеріал. Завершальна частина також має вигляд мовних етикетних формул із семантикою вибачень, прохань, побажань, прощань	Мовні етикетні вислови – звертання, вітання, поздоровлення, формули із семантикою подяки, вибачення, прохання, побажання, прощання, сподівання; підпис Часто формули-звертання у Кл. в. можуть повторюватись, ускладнюватись афіксами позитивної чи негативної оцінки. Синтаксичні конструкції досить різноманітні, виділяються своєю оповідністю, насиченістю епістоляризмами. Перехід живомовної усної комунікації у текстову писемну, поєднання елементів усно-розмовного стилю із елементами писемної		приватні листи, щоденники, мемуари, записники, нотатки, календарі

Стиль	**Призначення функція**	**Сфера використання**	**Головні ознаки**	**Основні мовні засоби**	**Підстилі**	**Жанри**
Конфесійний	допомагати віруючим у звертанні до Бога, зберігати і продовжувати культові ритуали, об'єднувати віруючих одним почуттям щиросердної віри в Бога.	культові установи: церкви, монастирі, скити, теологічні навчальні заклади, молитовні будинки, релігійні громади, віруючі родини.	урочистість і піднесеність як стилістичні домінанти, благозвуччя, символізм та стійкість (стандартність) стильової норми.	маркована лексика (конфесійна), *старослов'янізми (префікси: воз-, пред-, со-; суфікси: -ство, -тель; є -жд-)*; усталені словосполучення, Перифрази; Синоніми, Епітети, порівняння, метафори, символи	Сакральний, літургійний проповідницький, науково-християнський, навчально-християнський художньо-християнський	Біблія, Євангеліє, богослужіння, молитва проповідь, псалом промова, бесіда, повчання

Стиль	**Призначення функція**	**Сфера використання**	**Головні ознаки**	**Основні мовні засоби**	**Підстилі**	**Жанри**
Офіційно-діловий	Регулювання ділових відносин мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговування громадянських потреб людей. **Функції :** інформаційно-вольова, настановчо-регулювальна і повідомлення громадянам установам і організаціям офіційної інформації.	офіційне спілкування в державно-політичному, громадському економічному житті, законодавство, адміністративно-господарська діяльність	Переважає *писемна форма* вираження (офіційні папери, що мають статус документів; є *усна форма вияву* – переговори, офіційні зустрічі, ділові розмови, прийоми громадян; доповіді, виступи. Регулювально-імперативний характер; документальність, стабільність, консервативність, або традиційність, стислість, чіткість, точність, достовірність і правдивість фактів, офіційність, об'єктивність, ясність, стриманість, ввічливість, висока стандартизація, сувора регламентація тексту: чіткий і логічний порядок в оформленні документа	колорит офіційності, діловитості; офіційно-ділова лексика, хоч домінує загальновживана; широке використання суспільно-політичної та адміністративно-канцелярської термінології; відсутність емоційно-експресивної лексики, обмежена синонімія, відсутність слів у переносному значенні. **Домінують:** *іменники*, особливо віддієслівні та абстрактні; відіменні ***похідні прийменники****: відповідно до, у відповідь на, на виконання, у зв'язку з, на заміну, у разі;* ***Інфінітиви*** (*заслухати, обговорити, підготувати, обґрунтувати, піднести*), форми теперішнього часу та дієприкметники і дієприслівники, відносні прикметники *(державна скарбниця, матеріальна допомога, соціальний захист, моральне відшкодування, грошова одиниця, споживчий кошик*); *мало прислівників.* Переважають безособові і наказові форми дієслів; односкладні (безособові, інфінітивні, неозначено-особові, узагальнено-особові, номінативні) речення; іменний присудок, складні синтаксичні конструкції, дієприкметникові і дієприслівникові звороти; обов'язковими є чітко регламентовані розміщення і побудова тексту, обсяг основних частин; наявність обов'язкових стандартних висловів, мовних формул.	**законодавчий** (закони, укази, статути, постанови) **дипломатичний** (міжнародні угоди (конвенції)повідомлення (комюніке)звернення (ноти), протоколи **адміністративно-канцелярський** (накази, інструкції, розпорядження, довідки, заяви, звіти тощо).	Представлений у системі **сучасних документів**: автобіографія, акт, довідка, договір, доповідь, записки, доручення, заяви, звіти, інструкції, квитанції, листи, накази, посвідчення, постанови, правила, пояснювальні записки, протоколи, рапорти, розписки, закони, резолюції, розпорядження, телеграми, характеристики і т. ін.